ڕۆژنامەگەری

نووسینی

د. کازمی موعتەمەد نەژاد

وەرگێڕانی

مەجید ساڵح عەزیز

بەشی دووەم

ریپۆرتاژ- Reportage

هەر ڕووداوێك كە شێوازی نومایشی و گێڕانەوەی تێدابێ هەواڵە. هەركاتێك كۆمەڵە ڕوداوێكی وەك ((ئیستعرازی سەربازی, ڕێپێوانی سیاسی, فیستڤاڵی وەرزشیو كردنەوەی كارگەیەك)) ڕوبدات, پەیامنێر لەم حاڵەتەدا ڕۆڵی شایەتێك ئەبینێو لەجیاتی ئەوانەی كەتوانای ئامادەبونیان نییە ئامادە ئەبێتو هەموو بەسەرهاتی ڕوداوەكە ئەنوسێتەوەو بڵاوی ئەكاتەوە. لە زاراوە ڕۆژنامەنووسیەكاندا بەم نوسینە ئەوترێ ریپۆرتاژ Reportage.

كەواتە، ریپۆرتاژ ئەو هەواڵەیە كە گێڕانەوەو وێنەگرتنی تێدایە. ریپۆرتاژنووسیش ئەو كەسەیە كەبەهەستەكانی خۆی لەجیاتی خوێنەرانی ڕۆژنامەو گوێگرانی رادیۆو بینەرانی سینەماو تەلەفزیۆن ئامادەی ڕووداوەكە ئەبێ.

چاوو گوێی ئەو پەیامنێرانە ئەبنە چاوو گوێی ملیۆنەها خوێنەرو بینەرو گوێگر. بەهۆی ئەمانەوە ولەڕێگەی خوێندنەوەی ڕۆژنامە یان بیستنی رادیۆ یاخود بینینی T.V وسینەماوە، گۆڕەپانی ڕووداوەكە ئەبینن و گوێ بیستی دەنگی كەسانی ناو ڕووداوەكە ئەبن.

پەیامنێر ئەبێ وەك كامێرای وێنەگرتنو ڕیكۆردەری زۆر هەستیار هەڵسوكەوت بكاتو لەجێگا پێویستەكانا ئامادە بێتو هەموو ڕووداوەكان تۆمار بكاتو بە پوختی بیانخاتە بەر دەستی كەسانی ترەوە.

بەڵام.. نابێ پەیامنێر وەك خەڵكی ئاسایی بچێتە تەماشاكردنی ئەو ڕووداوانە، بەڵكو پێویستە لەپێشی پێشەوەی خەڵكەكە بێت بۆ ئەوەی بتوانێ ڕووداوەكان بەچاكی ببینێو هیچی لەدەست نەچێ.

<u>بنەماكانی كاری ریپۆرتاژ نووسین</u>

بۆ ئاشنا بوون لەگەڵ تایبەتمەندی‌یەكانی كاری ریپۆرتاژ نووسو بنەماكانی ریپۆرتاژ نووسین لێرەدا لە چەند خاڵێكی گرنگ ئەكۆڵینەوە.

<u>I–ئەركی گێڕانەوە:</u>

نابێ ئەوە لەیاد بكەین كە بینینو بیستنی ڕووداوەكان لە جیاتی‌خوێنەر بە تەنیا بەس نین بۆ خوێنەران ئەمە هەنگاوی یەكەمی كاری ریپۆرتاژنووسینە. چونكە ئەگەر پەیامنێر توانیبێتی هەموو شتەكان بە باشی ببینێو ببیستێ، بەڵام نەیتوانیبێ ئەو بینینو بیستنانە بگەیەنێتە خوێنەر یان بە خراپی‌بیخاتە ڕوو، وەك ئەوە وایە هیچی نەكردبێو هیچی نەدیبێ. كەواتە ئەركی سەرەكی پەیامنێر بینینو بیستن نی‌یە ، چونكە خەڵكێكی زۆری وەك ئەو ڕووداوەكەیان دیوە، بەڵكو ئەركی سەرەكی ئەو پیشاندانی دیمەنەكانو گەیاندنی بیستراوەكانە، كە لە توانای

بینـــەرێکی ئاســـاییدا نی‌یـــە ، تەشـــبیه کردنـــی ((ریپۆرتـــەر)) بـــەکامێرەی وێنـــەگرتن‌و ڕیکۆردەرتەشبیهێکی مەجازی‌یە، چونکە ئەو ئەرکەی پەیامنێرێك ئەنجامی ئەدا لە توانای هیچ کامێرایەك‌و هیچ ڕێکۆردەرێکدا نی‌یە.

لەڕاستی‌دا کاری ریپۆرتاژ نووسین وەك مۆنتاژ کردنی ئەو وێنانەیە کەلە باشترین کات‌و باشترین شوێندا گیراون‌و راستی ڕوداوەکان دەرئەخەن, بەلاّم بەجیاجیاو نارێك‌و پێکی‌و پچڕپچڕی هیچ مانایەکیان نی‌یە. ئەو ئەزانێ کام دیمەن بخاتە ڕووو چۆن باس لەشوێنی ڕووداوەکە بکات‌و چۆن چۆنی قسەی کەسانی تر بگێڕێتەوە. بەجۆرێك یەك لەدوای یەك ریز بەندیان بکات کەخوێنەر وابزانێت حۆی بەچاوی خۆی ڕووداوەکانی دیوەو لە نزیکەوە گوێ بیستی قسەکان بووە. لێرەدایە توانای وەسف کردن‌و گێڕانەوەی پەیامنێرو خەیاڵی ئەو دەرئەکەوێ.

بۆ ئەوەی بەهای ریپۆرتاژ نووسێك (بۆ نموونە هەواڵی وتارێك، لەکۆڕێکی جەماوەری‌دا هەڵسەنگێنن., باشترین شت ئەوەیە دەقی وتەکە لەسەر کاسێتێك تۆمار بکەین‌و گوێ‌ی لێ بگرین یان دەقە خێرا نووسراوەکە بخوێنینەوە. ئەو کاتە ئەبینین کەچۆن ڕستە وشك‌و بێ‌گیانەکان لەدوای یەك ڕیزبەند کراون‌و ئەگەر خوێنەرێك تا کۆتایی بیخوێنێتەوە هیلاك ئەبێت. بێ گومان هەموو ئەو وشانەی کە کۆڕگێڕەکە بەکاری هێناون لە ڕووی‌ماناو تێگەیشتنەوە تەواون, بەلاّم کەم‌وکوڕی گەورەی ئەو، زیندوو نەبوونی قسەی قسەکەرەکەیە.

چۆن ئەتوانرێ قسەکانی کۆڕگێڕێك گیانی بەبەردا بکرێ؟ بۆ وەلاّم دانەوەی ئەم پرسیارە، ئەبێ نووسینی هەواڵی پەیامنێرێك بەراورد بکرێ لەگەڵ دەقی ئەسڵی قسەکانی کۆڕگێڕەکەو وەسف کردنی شوێنی خوێندنەوەی وتارەکە((گۆڕەپان– هۆڵی کۆبونەوە– پەرلەمان)) ناساندنی ئەوانەی ئامادەبوون ((کرێکار– جووتیار– خوێندکار– نوێنەرانی خەڵك)), پیشاندانی شێوەی دەرەوەی کۆڕگێڕ, جۆری سەیر کردنی, جم‌وجۆڵ‌و ئاوازی دەنگی, کاردانەوەی ئامادە بووان (چەپڵە لێدانەکانیان– هاندانیان– چپە چپ‌و ناڕەزایەتیەکانیان)و زۆر شتی تر کەتەنیا بەهونەرمەندی‌و لێزانیی پەیامنێرو((ئامادە)) بوونی ئەو ئەخرێنە ڕوو.

ئەم جۆرە ((ئامادە))بوونە هەرگیز گەڕانەوەی بۆ نی‌یە, چونکە لەهەموو ساتەکانی ڕووداوەکەدا پەیامنێر ئامادە بووەو وردو درشتی شوێنەکەی دیوەو بیستوویەتی‌و ئەوانەی بۆ ئەو کەسانەی کەلەوێ نەبوون گێڕاوەتەوە. بەلەبەر چاو گرتنی ئامادە بوونی پەیامنێر ئەبێ ئەوەش باس بکەین کە، رێپۆرتاژنووس ناتوانێ هەمیشە وەك ئامێرێك هەموو شتەکان تۆمار بکات, بۆیە زۆر جار ئەتوانێ سود لەتوانای خەیاڵ‌و فانتازیای خۆی وەربگرێ. بۆ ئەوەی ئەو بابەتەی کەوەك ریپۆرتاژ ئامادەی کردوە والێ بکات بۆ هەزاران خوێنەر کە هەریەکەیان زەوق‌و سەلیقەیان جیایە, بشێت.

II–کاریگەری کەسایەتی ریپۆرتاژ نووس:

باس کردن لە بەکارهێنانی خەیاڵ لەلایەن پەیامنێرەوە لەوانەیە ئەو گومانە دروست بکات کە ریپۆرتاژ نووس بە بەکارهێنانی خەیاڵی خۆی یاسای بێ لایەنی بخاتە لاوەو ئەوەی کە وەك کامێرایەك بەبێ لایەنی تۆماری کردوە بە سود وەرگرتن لەخەیاڵی بخاتە ژێر پێیەوە. لێرەدا ئەبێ بوترێ وێنەیەکی جوان نیشاندەری زەوقی بەرزی وێنەگرەکەیە. وێنەگرێك ئەگەر وێنەی کۆڕگێڕێك لەکاتی هەڵچوون وتوڕە بووندا بگرێو بلاوی بکاتەوە ڕقی خەڵك دژی بوروژێنێ, بەهیچ جۆرێك بێ لایەن نییە. گۆشەی بینینی وێنەیەك هیچ کاتێك لای وێنەگرە جیاجیاکان وەك یەك نییەو هەر کەسێك هەوڵ ئەدا بەپێی سەلیقەو زەوقی تایبەتی، گۆشەی بینینی خۆی دیاری بکات. کەواتە وەك چۆن چاوەڕوانی بێ لایەنی لە وێنەگرێك ناکرێ, ریپۆرتاژ نووسیش بەهەمان شێوە , چاوەڕێی زیاتری لێ ناکرێ.

ئەبێ بزانین وێنەگر هەرگیز ناتوانێ هەڵسەکەوتی دیمەنەکان (کەنیشانەو بناغەی ریپۆرتاژن), بخاتە ڕوو, بەڵکو ئەوانە ئەخاتە ڕوو کەلەگەڵ بیری خۆیدا ئەگونجێن. ئەوەی لەکاری وێنەگرتندا ریپۆرتاژێك دڵگیر ئەکا کەبەهیچ جۆرێك نایەتەدی. هەڵسوکەوتی ئامادەبووان و دیمەنەکان تەنیا بە بوونی پەیامنێر ئەتوانرێ بەرجەستە بکرێن و هیچ مادەیەکی کیمیاوی ئەو کارەی پێ ناکرێ. بەخوێندنەوەی ریپۆرتاژێك هەموو ئەو شتانەی کەنابینرێن ئەخوێندرێتەوە. بیروڕای سیاسی یان خوڕەوشتی باشی کۆڕگێڕ لە ریپۆرتاژەکەداو لەسەر زمانی پەیامنێرەکە ئەوترێتەوە هیچ، یەك لەوانەش بەوێنە نابینرێن.

بەشێوەیەکی گشتی ئەتوانرێ بووترێ، پەیامنێر ئەبێ لەکاتی تێڕوانینی بۆ ریپۆرتاژەکەی خۆی, ئاگاداری جموجوڵ و ڕەنگ ئاوێزی هەواڵەکەی بێت. ئەگەر ئەو شتەی کەئەینوسێ ڕەنگ وبۆی ژیانی پێوە دیاربێت، بەئاسانی ئەتوانرێ خەڵکانی تری پێ بخرێتە ژێر کاریگەری خۆیەوە. کەواتە بۆ ئەنجام دانی کاری ریپۆرتاژ نووسین تەنیا بینین و هەست کردن بەس نییە, بەڵکو هێزی تێگەیشتن گرنگە. پەیامنێر کاتێك سەیری دەرەوەی ڕووداوەکان ئەکات ئەبێ ئاگای لەناوەوەش هەبێ. چونکە ئەو دەنگ و ڕەنگانەی ئەیانخاتە ڕوو تاریك و بێ مانا دەرئەچن. پەیامنێرێك ئەگەر دەقی وتەکانی کۆڕگێڕێك بگێڕێتەوە, بەلام ئاشنای بیروڕای کۆڕگێڕەکە نەبێ. بەهیچ جۆرێك ناتوانێ کارێکی باش ئامادە بکات.

III–لەبەر چاو گرتنی خواستی خوێنەران:

بۆئەوەی ریپۆرتاژەکە بەدڵی خوێنەران بێت, پەیامنێر ناچارە خۆی لەجێگەی ئەوان دانێ و بەچاوی ئەوان سەیری هەموو شتەکان بکات. ریپۆرتاژنووس هەردەم ئەبێ بەدوای ئەو مەسەلانەدا بچێ کەبەدڵی خوێنەرانن و لەو مەسەلانەش دوربکەوێتەوە کە خەڵك حەزی لێیان نییە. لەتێڕوانین و ڕێکخستنی ریپۆرتاژەکەشدا لەبەر چاوگرتنی خواستەکانی خوێنەر کارێکی

پێویستە. بۆیە باس کردنی خاڵە گرنگ‌و دیارەکانی ریپۆرتاژ ئەبێت لەسەرەتای ریپۆرتاژەکەدا بێت‌و مەسەلە کەم بایەخەکانیش لەخوارەوە دانرێن. نابێ ئەوە لەبیر کەین کەزەوق‌و توانای پەیامنێر لەکاتی رێکخستنی ریپۆرتاژ دا هەڵی دەرکەوتنی زیاتری بۆ ئەرەخسێ, هەر بۆیە ئەتوانرێ سوود لەهەموو ئەو رێگایانە وەربگیرێ کەئەبنە هۆی راکێشانی سەرنجی خوێنەران. ئەمەش ئەوە ناگەیەنێ کە ریپۆرتاژ نووس وەك رۆمان نووس یان وێنەکێش بێ گوێ دانە کاردانەوەی خەڵك ئەتوانێ چی بوێ بینوسێ, چونکە ریپۆرتاژبەهەر شێوەو سەبەبێك بنووسرێ هەر ئەبێ شێوازی هەواڵ لەخۆی بگرێ‌و سیفەتەکانی هەواڵی تێدابێ.

وەك ئەزانین یەکێك لەسیفەتە بنچینەییەکانی هەواڵ راستیەکەیەتی: بۆیە ئەگەر ریپۆرتاژ نووس بیەوێ ریپۆرتاژەکەی لە شێوازی رۆمانی پۆلیسیدا بنووسێ، تاکو سەرنجی خوێنەران بۆلای نووسینەکەی راکێشێ‌و راستیەکان بخاتە ژێر پێیەوە, ئەوە هەڵەیەکی گەورەی کردوە. پاراستنی بنەماکانی بێلایەنی لە ریپۆرتاژ نووسیندا وەك بابەتە هەواڵیەکانی تر گرنگ‌و پێویستە پەیامنێر جگە لەئاگادار کردنەوەی خوێنەران‌و گوێگران‌و بینەران, لەسەریەتی رێنمایشیان بکاتە ئەگەر نەتوانێ لەرێی بابەتەکانیەوە کاریان تێ بکات, ئەوا لەکارەکەیدا سەرکەوتن بەدەست ناهێنێ. چونکە کەسایەتی پەیامنێر ئەگەر نووسینەکانی زیاتر نەبێ ئەوا کەمتر نییە. بە شێوەیەکی گشتی ئەم کەسایەتیە بەردەوام خوێنەر ئەخاتە ژێر کاریگەری خۆیەوە.

<u>V–ریپۆرتاژو چیرۆك:</u>

ریپۆرتاژ نووس ئەو پەیامنێرەیە کەپاش شارەزایی‌و ئەزمونێکی زۆر لەکارەکەی خۆیدا, ئەرکی کۆکردنەوەو ئامادەکردنی ئەو هەواڵانەی پێ ئەسپێرێ کەلە کۆمەڵە چیرۆکێکی خۆش‌و بەلەزەت ئەچن.

پێش ئەوەی وشەی ((پەیامنێر)) یان ((رۆژنامەنووس)) بدرێتە پاڵ ریپۆرتاژ نووسەکان، فەرەنسیەکان پێیان ئەوتن ((Nouvelliste)) (نوڤلیست)) یان چیرۆك نووس.

ریپۆرتاژنووس ئەو چیرۆك نووسە نییە کەبابەتەکانی لەسەر خەیاڵی خۆی ئامادە بکات بەڵام ئەم خەیاڵ‌و فەنتازیایە بۆ زیندوو کردنەوەو دروست کردنەوەی ئەو رووداوانەیە کەمردوون‌و لەناوچوون, بەڵام چیرۆك نووسەکان بابەتی چیرۆکەکانیان لە خەیاڵ‌و فکری خۆیانەوە هەڵقوڵاوە.

ریپۆرتاژ نووس لە رووی ئەو رووداوانەی کە دیویەتی یان ئەو قسەو باسانەی کە بیستوویەتی ریپۆرتاژەکەی ئامادە ئەکات. چونکە وەك وتمان ریپۆرتاژ جۆرێکە لەهەواڵ. هەواڵێکی وێنەداری رازاوە. هەر کاتێك هەواڵێك لەسەر رووداوێکی وێنە کێشراو پێك دێت, ریپۆرتاژ ئەبێتە باشترین جۆری هەواڵ.

VI–**هونەری ریپۆرتاژ نووسین:**

هونەری راستەقینەی ریپۆرتاژ نووسین لەو وێنەیەدایە کە ڕۆژنامەنووسەکە لەسەر ڕووداوەکە ئەیخاتە بەردەستی خەڵك. ئەم وێنەیە ئەبێ لەدیوێکی‌دا هێندە جوان‌و سەرنج ڕاکێش‌و دڵ ڕفێن بێت‌و هەموو بەشەکانی لەبەرچاوی بینەراندا بدرەوشێتەوە, لەو دیوەکەشی‌دا هەموو قسەو باس‌و گلەیی‌و گازندەی وتار بێژەکان رەنگ بداتەوە.

لەوەش زیاتر دەنگ‌و ڕەنگەکان ئەبێ لەجم‌وجۆڵ دا بن‌و گیان پەیدا بکەن. لەم حاڵەتەدا جم‌و جۆڵێ کەلەرووداوەکەدا هەبووە و ئەو دەنگانەی کە سەرچاوەکانیان نەئەبینران, بەشێوەیەکی زیندوو ئەخرێنە بەر دەست خوێنەران.

لەراستیدا ریپۆرتاژ نووس وەك هونەرمەندێکە, ئەبێ لەرێگەی خەیاڵ‌و بۆچوونەکانیەوە, بینین‌و بیستنەکانی خۆی وەك دیمەنێکی واقعی ژیانی کۆمەڵایەتی‌و مرۆڤایەتی, سەر لەنوێ زیندوو بکاتەوەو کاراکتەرەکانی بهێنێتە جوڵە, جگە لەوە ئەگەر بتوانین بە ریپۆرتاژ نووسێك بڵێین هونەرمەند, ئەوا هونەرەکەی ئەم لەگەڵ هونەری ڕۆمان نوسێك یان وێنە کێشێك کە هەوڵ ئەدا دەست‌و پەنجەی خۆی بەسەر بابەتێکەوە دیار بێ‌و بۆچونی تایبەتی لەسەر هەبێ, جیاوازە.

VII–**کاریگەری راستی‌یەکان:**

کاری ریپۆرتاژ نووس گێڕانەوەی کارێك یان رووداوێکە. هەرچەندە سەرکەوتنی ریپۆرتاژەکە لەدڵگیری‌و سەرنج راکێشانەکەی‌دایە, بەڵام ئەم مەسەلەیە پەیوەندە بەراستی بابەتەکەوە. ئەگەر رووداوێکی راستەقینەی پڕ لەسەیرو سەمەرە ئاڵۆزو تێکەڵ‌و پێکەڵ لەبەرچاوبگرین‌و بەراوردی بکەین لەگەڵ چیرۆکێکی خەیاڵی نووسەرێك کە نزیك بێت لەبابەتی رووداوە راستەقینەکە, ئەبینین رووداوە راستەقینەکە سەدان جار زیاتر لەچیرۆکە خەیاڵیەکە خەڵك ئەوروژێنێ‌و سەرنجیان رائەکێشێ.

بۆنمونە ئەو چیرۆکە ئەفسانەییەی کە ((ژۆل ڤێرن))ی فەرەنسی لەبارەی چوونە ئاسمانەوە نوسیونی, بەراوردی بکەین لەگەڵ ئەو ڕاستیەی کەلە هاوینی 1969دا (ئاپۆلۆ11) ئەنجامی داو چووە سەر مانگ, مەسەلەکە لەباس کردن نایەت. چونکە سەرەڕای جوانی‌و سەرنج ڕاکێشانی ئەو چیرۆکانە, ((ئاپۆلۆ11)) دونیای توشی سەرسوڕمان کرد.

راستی‌یەکان, بەتایبەت ئەو راستیانەی کەلە ئەفسانەو خەون دەچن, بەجۆرێك کار لەڕۆح‌و بیری مرۆڤ ئەکەن, هیچ تابلۆو کارێکی هونەری‌و ئەدەبی ناتوانن لەگەڵیدا یەکسان بن. لەخۆڕا نی‌یە زۆر لە ڕۆژنامەنووس‌و گۆڤار نووسەکان هەوڵ ئەدەن ئەو چیرۆکانەی کە دەسکردی خۆیانە وا پیشان بدەن کەراستەقینەن‌و مۆری ((چیرۆکی راستەقینە))ی بەسەردا ئەدەن. بەشێوەیەکی گشتی نابێ واقعیەتی چیرۆکە هەواڵ لەبەر چاو بگیرێ‌و بەشەکانی چیرۆك لەیاد ببرێ. بەواتایەکی تر نابێ تەنیا ئەسڵی چیرۆکە هەواڵەکە راستەقینەبێ, بەڵکو ئەبێ بەشەکانی ئەم چیرۆکەش لەگەڵ

راستیەکاندا هاوجووت بن. بۆنمونە ئەگەر بابەتی هەواڵەکە دزینی بانکێك بیٚو مەسەلەکەش هەمووی راستەقینەبیٚ پێویستە بەشەکانی تری وەك ژمارەی دزەکان, بەشەو یان رۆژ روداوەکە قەوماوە, جۆری ئەو چەکەی کەلەوانەیە بەکار هاتبێت وەك خۆی و بەڕاستی باسی لێوە بکریٚو نابیٚ نووسەر بۆ سەرنج راکێشانی هەواڵەکە زیادو کەمیان بکات. چونکە بەقەد ئەوەی دەرخستنی راستیەکان بۆ خوێنەر گرنگە, بەهەمان ئەندازە درۆکردن لەگێڕانەوەی روداوەکان, خوێنەر بێزارو هیلاك ئەکات.

ریپۆرتاژ نووسەکان بەزۆری گرفتاری ئەو دڵە ڕاوکێیە ئەبن و پێویستە لە کاتی تەماشا کردنی رووداوەکان دا تەسلیمی پێشبینیی و گومانی هەڵچووی ناڕاست نەبن.

ئەم تەقەلایە ئەگەر لەکارێکی دور لەهەواڵ و ریپۆرتاژ نووسیندا بەکاربهێنرێت, هەندیٚ بینەرو گوێگر بۆ خۆی پەیدا ئەکات, بەلاٌم بەکارهێنانی ئەفسانەو خەیاڵ لەناو ڕووداوی ڕاستەقینەی ژیانی کۆمەلاٌیەتی ئەبێتە هۆی بیٚبڕوا بوونی خەڵك و گاڵتە کردن بە بابەتە هەواڵیەکان.

VII– واقعی‌بوونی ریپۆرتاژ:

بۆ ئەوەی ئەو بیٚبڕواییە دروست نەبیٚ و گاڵتەکردن ڕوونەدا, ئەبیٚ رۆژنامەنووس لەو کاتەی کەئەڕوانێتە بابەتەکەی هەست و سۆزی خۆی و ئەو هەڵچونانەی کەلەناکاو لای دروست ئەبیٚ، بخاتە لاوە. ئەگەر هێشتا هەندیٚ گۆشەی تاریك و ئاڵۆز لە ریپۆرتاژەکەدا ئەبینریٚ, پێویستە لە ڕێگەی خوێندنەوەو لێکۆڵینەوەی تازەوە هەوڵ بدات ئەو گۆشە تاریکانە ڕووناك بکاتەوە. لەوانەیە پێش بینی و گومانەکانی ریپۆرتاژنووس لەراستیەوە نزیك بن, بەلاٌم راستی‌یەکانی زیان هێندە ئاڵۆزو تێکەڵ و پێکەڵ و سەر سوورهێنەرن. هێندێك جار رووداوی واغ دروست ئەکەن لەبڕوای هیچ کەسێکدا نەبیٚو عەقڵی هیچ مرۆڤێکیش پەی بەدەرکەوتنیان نەبات.

کەواتە باشترین ڕێگە بۆ جیٚبەجیٚ کردنی خواستی گوێگران و دروست کردنی دڵنیایی لایان, لێکۆڵینەوەیە لەسەر خاڵە تاریك و نادیارەکانی ریپۆرتاژەکە، بەلاٌم ئەگەر هاتوو بەهۆی نەبوونی کات یان هەندیٚ کۆسپی ترەوە ئەم کارە ئەنجام نەدرا, ئەبیٚ ریپۆرتاژنووس خەڵك لەئەنجامی رووداوەکان و زانیاریەکانی خۆی ئاگادار بکاتەوە, ئەو شتانە کەبوونەتە بەشێك لەواقع شی‌بکاتەوە , ئەوەشی کەنایزانیٚ و واپێویست ئەکا لە ریپۆرتاژەکەی دا بخرێتە ڕوو لەخۆیەوە وەلاٌمی بۆ نەدۆزێتەوە. گومان و پێش بینیەکانیشی بەبەڵگەوە باس بکات.

بەکورتی, ئەبیٚ ریپۆرتاژنووس ئاگا لە واقعی بوونی هەواڵەکەی بێت و لەهەمان کاتدا بە لەبەرچاوگرتنی شارەزایی وزانیاری‌یەکانی پێشووی خۆی، هەندیٚ پێشبینی بکات, بۆ چوونەکانی خۆی بەجۆرێك بخاتە ڕوو کەخەڵك بزانن ئەوە ڕای تایبەتی لەریپۆرتاژدا, ئەگەر بە ئاشکرا بخرێتە ڕوو, هیچ زیانێك بەواقعی بوونی ریپۆرتاژەکە ناگەیەنیٚ.

*گیانی ریپۆرتاژ:

نابێ واقعی بوونی ریپۆرتاژ لەگەڵ بێگیان بووندا تێکەڵ بکرێ. پێویستە ریپۆرتاژنووس هەوڵ بدات بۆ ئەوەی لەچوارچێوەی واقعیەکان و رووداوە راستەقینەکاندا دەربچێ, بەرزترین ماناو جموجۆڵو هەستی ژیان بداتە ڕووداوەکان. واقعیەتی وشكو بێ گیانو رەنگ، داخوازی لەسەر نیە. ئەبێ تیشك بخرێتە سەر خاڵە دیارو سەرنج ڕاکێشەکانی رووداوەکان وگیان بکرێتە بەریان. جەخت بکرێتە سەر ئەو لایەنانەی کە کار لەسەر هە ستو نەستو سۆزی مرۆۋ ئەکەن. خاڵە ناسكو جوانەکان بەرجەستە بکرێن وبە پێچەوانەوە ڕووداوە بچوكو بێ ماناکانی چیرۆکەکە فەرامۆش بکرێن.

لەریپۆرتاژێکی باش دا ئەبێ ڕاستگۆیانە گۆڕەپانی ڕووداوەکە باسی لێوە بکرێت, کاریگەری کات، وەك تاریکی, روناکی, شەفەق یان نیوەڕۆ لەبەرچاو بگیرێ, شێوازی دەرەوەی کەسایەتیەکانی چیرۆکەکە, ورەیان, گونجانو توڕەبونیان, باوەڕەکانیانو چالاکیو ڕۆڵیان بخاتە ڕوو.

لێرەدا زیاتر جەخت لەسەر ((بۆ))ی هەواڵەکان ئەکرێتەوە. واتە تەنیا خستنە رووی بینراو وبیستراوەکان بەس نین, وئەبێ بۆ هەر هەواڵێكو هەربەشێکی هەواڵەکە پرسیار لەهۆی ڕوونەدانەکەی بکەینو راستییە نوێیەکان بۆ ئەو خوێنەرو گوێگرو بینەرانە باس بکەین کە نەیانتوانیوە پاش بینینی رووداوەکە لەهەموو شتەکان بگەن.

بەشێوەیەکی گشتی رۆژنامەنووس بەتەنیا نابینێو نابیستێو نانوسێ, بەڵکو بەهەموو هەستو هۆشی خۆیەوە ئەو کارانە ئەنجام ئەدا. ئەو بەهەموو تواناو زیرەکیو هۆشیاری خۆیەوە بەدوای ڕووداو وبابەتە گەورەو بچووکەکاندا ئەچێو هیچ ((بۆ))یەك بەبێ وەڵام ناهێڵێتەوە.

نووسەری ریپۆرتاژ هەم هەواڵ ئەنێرێتو هەم لێ ی ئەکۆڵێتەوەو هەم رووداوەکان وەك خۆیان چۆن روویان داوە ئەنوسێتەوەو هەم رەخنەو کەمو کورپیەکانو سەرکەوتنی کەسایەتیەکانی ناو چیرۆکەکە ئەخاتە ڕوو.

بابەتی ریپۆرتاژ ئەتوانێ زۆر جیاجیا بێت. لە ڕووداوێکی مێژوویی سەرنج راکێشەوە بگرە تا ئەگاتە بابەتێکی بێ گرفت. بەڵام ئەوەی گرنگەو ریپۆرتاژەکە شیرینتر ئەکات، ئەو لایەنانەیە کە جێگەی تێڕامانی مرۆڤنو نووسەر ئەیانخاتە ڕوو. لەمیانەی دێڕەکانی ریپۆرتاژێکدا ئەتوانرێ کەسایەتیریپۆرتاژ نووسو ڕێژەی شارەزاییو جۆری بیرکردنەوەو توانای بەکارهێنانی ڕستەو وشە لەجێگەی خۆیدا, ببینرێ.

ئەبێریپۆرتاژنوس گرنگی هەر بەشێکی هەواڵەکە بەجیا دیاری بکات. واتە هەر بەشێك لە هەواڵەکە بەگوێرەی گرنگییەکەی شی بکاتەوە. ئەگەر بۆی کرا بەشە بچووکەکانی لابداتو بەشە

سەرنج ڕاکێشەکانی بە پەراوێزی گونجاو گەورە بکاتەوە. بەگشتی نووسەر بەلادان و گەورەکردنەوەی هەندێ بەش، هەواڵەکە بەپێی گرنگی، پێکەوە گرێ ئەداتەوە.
بەکورتی ئەبێ بووترێ کاری ریپۆرتاژ نووسین خێرایی و وردەکاری تێدایە. شێوازەکەی سادەیەو بەشێوەیەکی نمایشی و وروژێنەر ئەنوسرێتەوە, بەڵام لەگەڵ واقع دا جووتە.

چۆنیەتی ئامادەکردنی ریپۆرتاژ

ئامادەکردنی هەواڵ بەشێوەیەکی گشتی و ئامادەکردنی ریپۆرتاژ بە شێوەیەکی تایبەت, بە دوو قۆناغ ئەنجام ئەدرێ. قۆناغی یەکەم پێش چوونە ناو شوێنی رووداوەکە وقۆناغی دووهەم لەشوێنی رووداوەکەدا.

<u>پێش چوونە ناو شوێنی رووداوەکە:</u>

ریپۆرتاژ نووس بەرلەوەی بچێتە جێگەی ڕووداوەکە، ئەبێ هەندێ زانیاری لەسەر ئەو ڕووداوەی کەبۆی دیاری کراوە بەدەست بهێنێ. ئەو ئەبێ لەو هۆکارانەی کەبونەتە هۆی ڕودانی ڕووداوەکە بکۆڵێتەوە, هۆکارە دیاری کراوەکان, ئەو مەسەلانەی کە پێش بینی ئەکرێ بدۆزرێتەوەو خاڵە تاریکەکانی کێشەکە تۆمار بکات. بۆیە دەبێ ئاگای لەسێ جۆر مەسەلە هەبێ. ئەو مەسەلانەی کەزانراون, ئەو مەسەلانەی کەپێش بینی ئەکرێن و ئەو مەسەلانەی کەهێشتا نهێنین.
لەهەمانکاتدا سێ خاڵی تر هەیە کەنابێ چاوپۆشیان لێ بکرێ, ئەو ڕووداوانەی کەلەحاڵەتی ڕووداندان وئەو ڕووداوانەی کەلە ئایندەدا ڕووئەدەن. ئەگەر ئەم خاڵانە لەبەرچاو نەگیرێن ئەگەری هەڵەکردن لەکاری ریپۆرتاژ نووسین دا فراوانەو لەشوێنی رووداوەکەدا کاتێکی زۆر بەفیڕۆ ئەچێ.
پێش بینی ریپۆرتاژ نووس زۆر گرنگەو سەرکەوتنی لەکارەکەیدا پەیوەستە بە وردبینی پێشبینیەکانەوە. ئەو پێشبینیە هەڵانەی کەهەندێ لەریپۆرتاژ نووسەکان ئەیکەن, هۆکەی ئەگەڕێتەوە بۆ کەم وکوڕی لەزانیاریەکانی پێش هاتنیان بۆ شوێنی ڕووداوەکە...
ئەبێ ئاگامان لەوە بێ کەپێشبینیەکی راست بۆ ئەو مەسەلانەی کەپێش بینی کردنیان سەختە, بەتایبەت پێش بینی ڕووداوێکی چاوەڕوان نەکراوە، جیاوازی نێوان ریپۆرتاژ نووسێکی باش و ریپۆرتاژ نووسێکی خراپ کەبەهەڵە ڕێچکەی بڕیوە, دەردەخات. ئەگەر پێشبینی بردنەوەی حزبێك بکرێ کە پێشتر لەچەندین هەڵبژاردندا دۆڕاندویەتی و پێش بینیەکە ڕاست دەرچێت نووسەرەکەی لەناو خەڵکدا ناوبانگ و ڕێزێکی زۆری دەست ئەکەوێ, چونکە لەوانەیە خەڵك چاوەڕوانی شتی وایان نەکردبێت.
کەواتە هەڵسوکەوتەکانی پێش هاتنی ریپۆرتاژ نووس، گرنگیەکی زۆری هەیە, ئەبێ پەیامنێر جگە لەو شارەزاییانەی کە لەسەر رووداوەکە کۆی ئەکاتەوە, بۆ پێشبینی کێشەکە یان رووداوەکە بگەڕێتەوە بۆ ئارشیف و پەیوەندی بکات بەو کەس و لایەن و هاوکارانەی کەزانیاری زیاتریان لایە, ئەگەر بابەتەکە لەسەر ڕێپێوان و ڤیستڤاڵ بوو پێویستە چاوی بە هەڵسوڕاوەکانیان بکەوێ,

سەیری پۆستەرو ئاگاداریەکانیان بکات. تەنانەت ئەبێ تەماشای کەسایەتیەکانی رووداوەکە بکات. تاکو ئەگەر لەگەڵیان رووبەڕوو بووەوە بیانناسێ وئەو هەلە گرانبەهایە لەدەست خۆی نەدات، ئەم لێکۆڵینەوانە تەنیا بۆ ئەو ڕووداوانەنین کەرویان داوە, بەڵکو بۆ ئەو چالاکیانەی کەپێش بینی ئەکرێن وەك (کۆبوونەوەی پەرلەمان —وتار خوێندنەوەو هتد), دەبێ هەمان شت بکرێت.

<u>لەشوێنی رووداني رووداوەكە:</u>

لەقۆناغی دووهەم دا ئەبێ بزانین رووداوەکە پێش بینی کراو بووە یان چاوەڕوان نەکراوبووە. ئەگەر پێشبینی کراوبوو, ,کارەکە ئاسانە, تەنیا ئەوەی ئەوێ ریپۆرتاژ نووس ماوەیەك پێش دەست پێکردنی رووداوەکە لە شوێنی ڕووداوەکە ئامادە بێت. دریژی ماوەی هاتنەکەشی بەندە بەرادەی ئاشنایی‌و جۆری بابەتەکە لەلایەن ریپۆرتاژ نوسەکەوە.

هاتنی ریپۆرتاژ نووس لەکاتی گونجاودا, هەلی ئەوەی بۆ ئەڕەخسێنێ جێگەیەکی باش بۆ خۆی دیاری بکات, هاتووچۆکانی خۆی بۆ پشتەوەی شانۆ ئاسان بکات. بابەتی ریپۆرتاژەکە هەرچی بێت, ئەو زانیاریانەی کەکەسایەتی‌و رێکخەرانی رووداوەکان ئەیدەن بەزۆری ناتەواون‌و بێ لایەنانەش نین. کامڵ کردنی قسەی کەسایەتیەکان لەئەستۆی ریپۆرتاژ نووسەکەیەو باشترین کاتیش بۆ ئەنجام دانی شوێنی رووداوەکەیە.

لەشوێنی رووداني رووداوەكە, پەیامنێرو ریپۆرتاژ نوس نابێ ئەرکەکانی سەر شانی خۆیان لەیاد بکەن‌و وەك بینەرێکی بێ ئاگا لێ ی دانیشن‌و سەرقاڵی سەیرکردن بن. ئەبێ ئاگاداری رووداوەکانی پشت پەردەو پەراوێزی رووداوەکەبن, هەندێ جار لەوانەیە پەیامنێر بۆ دەستکەوتنی زانیاری زیاتر چەندین جار شوێن گۆڕکێ بکات‌و بچێتە گۆشە جیا جیاکانی شوێنی رووداوەکە. ئەوەی گوایە فلانە پەیامنێر شانسی زۆرەو بەرێکەوت لەشوێنی ڕووداوەکاندا ئامادە ئەبێت, ڕاست نی‌یە، بەڵکو تەنیا چالاك بوونی خۆی‌و شارەزایی‌و پێشینەی ئەوە سەری لەشوێنی رووداوەکان ئەتەقێنێتەوە. ئەم جۆرە پەیامنێرانە تەنیا سەیری نمایشی دەرەوەی روداوەکان ناکەن‌و ئەتوانن گۆشە تاریك‌و سەرنج راکێشەکانی کێشەکە ببینن‌و روداوی سەیرو سەمەرە تر بدۆزنەوەو بڕۆنە ئەو جێگایانەی کەکەسانی تر ڕێیان تێ نەکەوتووە.

ئەبێ بوترێ، پەیامنێر نابێ لەکاتی ڕووداوەکەدا کۆنترۆڵی خۆی لەدەست بدات‌و لەجیاتی لۆژێك بکەوێتە دوای هەستەکانی: لەساڵی 1961 ئەو کاتەی ژنراڵ ((دیگۆڵ))سەربەخۆیی ((الجزائری))دایەوە بەجەزائری‌یەکان, ژمارەیەك لە ئەفسەرانی فەرەنسایی دژی دەوڵەتی ناوەندی راپەڕین, هەندێ رۆژنامەنووس کەهاوسۆزی ئەفسەرەکان بوون, رووداوە گرنگەکانی شاریان لەیاد کردو کەوتنە دووی ئەفسەرە یاخی‌یەکان. لەئەنجام دا ئەو ڕاگەیاندنانەی کەئەمان کاریان تێدا

ئەکرد لەهەواڵی گرنگترین ئەو ڕووداوانەی کەلەو کاتەدا رووی ئەدا بێ بەش بوون و هەوڵیان دا بەڕێگەی ترو بەشێوەیەکی تر غەفڵەتی هاوکارەکانی خۆیان پڕبکەنەوە.

یاداشت کردن:

پەیامنێر ئەبێ یاداشتی ئەو رووداوانە بکات کە روویان داوە, رووداوەکە لەڕەوتی خۆی ناکەوێ، جائەم پێشتر خۆی ئامادە کردبێ یان نەکردبێ و یاخود لەکاتی خۆیدا هاتبێتە جێگەی رووداوەکە یان نەهاتبێ, گرنگ ئەوەیە هەرکاتێ پێی راگەیشت دەست بکاتە نووسینەوەی یاداشتەکانی ودواتر لەهەلێکی گونجاو تردا, ڕێکیان بخاتەوە.

چەندە بیری پەیامنێر تیژبێت, بەڵام بەهیچ جۆرێ ناتوانێ جێگەی ئەو یاداشتانە بگرێتەوە کەلەکاتی خۆیدا لەسەر خاڵە گەورەو بچوك و گرنگ و بێ بایەخەکاندا تۆماری کردوون. ئەبێ ئەوەش بزانین کەدەبێ تەنیا خاڵە گرنگەکان تۆمار بکرێن و هەموو رووداوەکە تۆمار نەکرێ.

پەیامنێرە بیانیەکان لەکاتی یاداشت نووسین دا، پشت بەبنەمای نووسین ئەبەستن, چونکە یاداشتە کورتەکانیان لەکاتی پێداچوونەوەدا بەهۆی یادەوەریەوە کامڵ ئەبن. تەنیا هەندێ رستەی گرنگی وتارەکە پێویست بەوە دەکات وەکو خۆی بەخێرایی بنووسرێتەوە.

تەنانەت ئەو رۆژنامەنووسانەی کەئەتوانن بەخێرایی شتەکان بنووسنەوە, زۆر بەکەمی ئەو توانایەی خۆیان بەکار ئەهێنن, چونکە یاداشت کردنی قسەکانی وتارخوێنێك پەیامنێرەکە سەرقاڵ ئەکات و بێ بەشی ئەکات لەبینینی رووداوەکانی تر کەلەو کاتەدا روودەدەن. پەیامنێرەکە کە ئەبێتە ئامێرێك و تەنانەت لەو شتانەش کەنووسیویەتی بەباشی تێناگات.

لە ریپۆرتاژە بچوکەکاندا ئەبێ خۆی لە وردکردنەوەو شیکردنەوەی مەسەلەکان بپارێزێ, چونکە درێژ دادڕی لە شیکردنەوەی مەسەلەکان دا پێچەوانەی تەرکیبی لۆژیکی ئەو مەسەلانەیە.... بۆنمونە ماوەی نێوان دوو پەردەی نمایشێك یان دوو شەوتی یاریەك.

رۆژنامەنووس لەو کاتانەی کەبۆ حەوانەوەی دیاریی ئەکات سود وەرئەگرێ وبە نووسینەکانیا ئەچێتەوە,ئەو کاتانە باشترین هەلن بۆ پێداچوونەوە .

ئەبێ چۆن یاداشت بنووسرێتەوە:

هەرکەسێك رێبازێکی تایبەتی بۆ یاداشت کردنی شتەکان هەیە بگرە هەر هەواڵێك جۆرێکی تایبەت لەیاداشت کردنی هەیە, بەڵام ئەتوانین ئەم چەند ڕێگەیە بخەینەڕوو.

- رۆژنامەنووس ئەبێ سەرەتا مەسەلە سەرەکیەکان تۆمار بکات، وەك روودانی رووداوەکە یان ئەو قسەیەی کەلەسەر کۆڕێك کراوە.
- پاشان مەسەلە لاوەکیەکان تۆمار ئەکرێن: بڕینی قسەکان (وتارەکە), کاردانەوەی خەڵك یان ناڕەزایانی ئەو ڕووداوە دەرەکیانەی کە پەیوەندیان بەمەسەلەکەوە هەیە.

- پاشان ئەو مەسەلانەی کەبۆ رازاندنەوەی هەواڵەکە بەکار ئەهێنرێن. باس کردنی شوێن‌و چواردەوری رووداوەکە (خۆری گەرم, باران, جل‌وبەرگی خەڵکەکە, ژمارەو تەمەنی ئامادەبوان, گاڵتەو گەپەکان....).
- هەروەها ئەو مەسەلە نائاساییانەی کەلە کاتی رووداوەکەدا ئەقەومێن. پیرەمێردێك هەموو نیشانەکانی ئازایەتی کردوە بەبەرۆکی خۆی‌داو لە ڕێپێوانەکەدا بەشدارە.

ئەبێ ئاگامان لەوە بێ هەندێ جار مەسەلەیەکی لاوەکی جێگەی مەسەلە سەرەکیەکە ئەگرێتەوە. بۆ نمونە شەڕو هەرا لە فوتباڵێکدا لەوانەیە لەخودی یاریەکە گرنگتر بێت‌و ببێتە بابەتێکی سەرەکی ریپۆرتاژەکە.

جگە لەمانە, پەیامنێر ئەبێ ئەو پرسیارانەی کەبەمێشکیدا دێت تۆمار کات‌و وەڵامیان بۆ بدۆزێتەوە. هەروەها ئەبێ هەر لەو جێگەیەدا یاداشتەکانی بخوێنێتەوەو ڕێکیان بخات‌و ئەگەر کەم‌و کوڕیەکی تیایاندا بەدی کرد یەکسەر راستیان بکاتەوە. ئەگەر دووبارە یاداشتەکانی لەشوێنی ڕووداوەکاندا نەخوێندبێتەوە، لەوانەیە هەندێ هەڵەی تێ بکەوێ‌و دواتر نەتوانێ بەئاسانی چارەسەریان بکات.

بەشێوەیەکی گشتی یاداشت نووسین ئەبێ خێراو تەواو بێت.

یاداشتی کامڵ کارێکی دژوار نی‌یە تا ئەو کاتەی رۆژنامەنووس لەجێگەی رووداوەکە، بەڵام بەپێچەوانەوە کارێکی دژوار دەرئەچێ, لەو کاتەدا ئەبێ وەڵامی شەش پرسیار (کێ- کەی-لەکوێ -چی-بۆ-چۆن) بداتەوە بەیارمەتی ئەوانە چیرۆکەکەی خۆی داڕێژێتەوە.

4- جۆرەکانی ریپۆرتاژ:

دوو جۆر ریپۆرتاژمان هەیە, ریپۆرتاژی گەورەو ریپۆرتاژی بچوك. ریپۆرتاژ بچوکە ئەگەر هاتوو تەنیا لەدانیشتنێکی کاردا ئامادە بکرێ. یانی ریپۆرتاژنووس بەیەك جار هۆکارو رەگەزەکانی هەواڵەکە کۆ ئەکاتەوەو یەکسەر ریپۆرتاژەکەی ئامادە ئەکات.

بەڵام ریپۆرتاژی گەورە ئەوەیە کەبەیەك دانیشتن پێکهاتەکانی دەست نەکەوێ‌و پێویستی بە دانیشتنی زۆرو تەقەلای فراوان هەبێت. تەنانەت هەندێ جار پەیامنێر ناچارە بۆ ئامادەکردنی سەفەر بۆ ناوخۆ یان دەرەوەی وولات بکات. ریپۆرتاژ نووسی گەورە, رۆژنامە نووسێکی خاوەن ئەزموونە. ئەوئەتوانێ هەر هەواڵێکی گرنگ‌و وروژێنەری وەك کوشتنی سەرۆکی وڵاتێك یان لافاوێکی گەورەو ئاگر کەوتنەوەیەکی بەربڵاو,زۆر بەباشی ئامادە بکات. ئەم جۆرە رۆژنامەنووسانە بەردەوام ئامادەی سەفەرکردنن‌و پاسپۆرتی سەفەریان لەگیرفاندایەو هەرکە هەواڵێك گەیشت، بارگەی سەفەر تێك ئەنێن سواری ماشین یان فڕۆکە ئەبن‌و خێرا خۆیان ئەگەیەننە شوێنی ڕووداوەکە.

هەلومەرجی دەستکەوتنی ئەم جۆرە هەواڵە دژوارە. دورە لەشوێنی رۆژنامەکە, لەگەڵ شوێنەکەدا ئاشنا نی‌یەو ریپۆرتاژ نووسی گەورە ئەبێ هەواڵێکی هەمەگیرو خۆش‌و بەپەلە بۆ ڕاگەیاندنەکەی خۆی ڕەوانە بکاتەوە.

هەرچەندە ریپۆرتاژنووسی بچوك کەمتر سەفەر ئەکات, بەڵام چالاکیەکانی ئەویش هیچی لەهاوڕێ بەئەزمونەکانی کەمتر نی‌یە. ئەویش بۆ ئامادە کردنی هەواڵێك بەردەوام روخساری سەدان کەس ئەبینێ و سەرئەکا بەشوێنە جیاجیاکانی چالاکیە کۆمەڵایەتیەکانداو لە گوڵزاری ئەو باخچە بەربڵاوە دا چەپکێ گوڵ بۆ ئارەزوومەندان ئامادە ئەکات.

پاش پێشکەوتنی هونەری چاپەمەنی, ئەمڕۆکە جیاکردنەوەی ریپۆرتاژ نووسەکان لەهاوکارانی تریان زۆر سەختە. جگە لەهەواڵە بچوکە ئاساییەکان, پەیامنێری ڕووداوەکان هەوڵ ئەدەن چیرۆك‌و رووداوەکانی رۆژانە لە شێوەی ریپۆرتاژی بچوك برازێننەوەو بۆ چاپ ئامادەی بکەن, لێرەدا سنوری نێوان ریپۆرتاژێك‌و هەواڵێك بەتەواوی نامێنێ.

لە لایەکی ترەوە بازاڕی ریپۆرتاژە گەورەکان وا خەریکە وردە وردە رەونەقیان کەم ئەبێتەوەو ریپۆرتاژە بەدواچونەکان بازاڕیان گەرم تر ئەبێت. پاش بەرز بوونەوەی ئاستی داخوازی خوێنەران‌و گوێگران‌و بینەران, ریپۆرتاژنووسەکان ریپۆرتاژەکانیان بە وێنەی بەکەڵك‌و رەسمی جوان ئەڕازێننەوە. بگرە هەندێ جار هەوڵ ئەدەن هۆکاری سەرهەڵدانی رووداوەکان‌و دیمەنەکانی پشت پەردەش بخەنە ڕوو.

بەم جۆرە تخوبی نێوان ریپۆرتاژی گەورەو ریپۆرتاژی بەدواچوون (ئانکت) نامێنێ. چونکە جیاوازی بنچینەیی لەنێوان هەردوو جۆرەکەیان لەشێوازی لێکۆڵینەوەکەدایەو لەریپۆرتاژی ئاسایی‌و وەسفی دا رووکەشەو لە ریپۆرتاژی بەدوا داچوون دا قوڵترە.

<u>نموونەی ریپۆرتاژێك</u>

لە پەیامنێری بەرازیلی رۆژنامەی لۆمۆندەوە :

ریڤادۆ ژانیرو – ڕێك لە دوازدەو پەنجاو دوو دەقیقەی شەشەوی ڕابوردو ، بینەرانی تەلەفزیۆنی ریڤادۆ ژانیرۆ لەسەر شاشەی تەلەفزیۆنەکانیان وێنەی بێژەرەکەیان بە قیافەیەکی جیدی‌یەوە بینی کە سەرقاڵی خوێندنەوەی ئۆلتیماتۆمی ئەو ڕفێنەرانە بوو کەبالوێزی وڵاتە یەکگرتووەکانیان لە بەرازیل بە بارمتە گرتووە .

ئەنجومەنی وەزیران لە سەرەتای شەوەوە بە ئامادەبوونی فەرماندەکانی سوپا لە دیوانی وەزارەتی دەرەوە کۆبونەوەیەکانیان سازدابوو،خەڵك هەستیان بەو شڵەژان‌و پەشۆکاوەی دەزگا بەرپرسەکانی حکومەت دەکرد .

به ڕفاتندنی باڵوێزی ئەمریکا لە بەرازیل کەرۆژی پێنج شەممە ئەنجام درابوو ، بەڕێز ((بروك ئەلبرت)) ، رفێنەران ئەو هەڕەشەیەی خۆیانیان جێ بەجێ کرد کەلە 15 ی ئازار لە دەوڵەتیان کردبوو .

لەو ڕۆژەدا دەستەیەك لە بەرهەڵستکارانی دەوڵەت ، بەپلانێکی ئازایانە توانیان گرنگترین ئێستگەی رادیۆی ساوپاڵۆ داگیربکەنو ڕاگەیاندەکەی ((کارلوس ماریگلا)) ی نوێنەری پێشووی کۆمۆنیستەکان لە پەرلەمانی بەرازیل بخوێنەوە

<u>ڕاپۆرتێك لەسەر ڕووداوەکە</u>

لە باڵوێزخانەی ئەمریکادا بیٚ هودەیی باڵی بەسەر هەموو کەسێکدا کێشاوە شۆفێری باڵوێزی ئەمریکا کەیەکەمین شایەتی ڕووداوەکەیە بەم جۆرە :

ڕووداوەکە بۆ بەرپرسەو سەربازیو پۆلیسەکان ئەگێڕێتەوە :

لە سەعات 12و پەنجا دەقیقەی پێنج شەممە ، چواری سپتەمبەر ، سەیارەیەکی جۆری فۆلکس ڤاگن ، سەیارە کادیلاکە ڕەشەکەی بەڕێز (بروك ئەلبریك)ی ناچار بە وەستان کرد. پاش نەختێك چوار پیاوی چەکدار خۆیان کرد بەناو ئوتومبیلەکەداو لە پاڵ ئەو وشۆفێرەکەیدا دانیشتن ، یەکێك لە تیرۆریستەکان سیمی رادیۆ – تەلەفونیەکەی ناو سەیارەکەی بڕیو یەکێکی تریان سەیارەکەی بەرەو کۆڵانێکی چۆڵی نزیك ڕووداوەکە لیٚ خوڕی .

پاشان بالوێزەکەیان ناچارکرد ، بچێتە دوای پیکابێکەوە ،لەویٚ دا((ئایلیٚ داسیولڤا))ی شۆفێری کەدەستی لەسەر سەری بوو لەناو سەیارەکە بەجیٚ ما .

پاشان پیکابەکە بە خێراییەکی زۆرەوە بۆی دەرچوو،شۆفێرەکەش کە سویچێکی زیادەی پیٚ بوو سەیارەکەی خستەکار و خۆی گەیاندە نزیکترین دوکانو بە تەلەفۆن دەنگوباسی ڕفاندنی بالوێزی گەیاندە باڵوێزخانەی ئەمریکا.

لە گەڕەکی (سائولکمانت) ، کە دەکەوێتە نێوان سەنتەری شارو کۆپاکاباتەوە بە شێوەیەکی ئاسایی هاتووچۆ هێندە زۆرە پێش بینی ئەوەناکریٚ ڕووداوێکی لەو چەشنەی تێدا ڕووبدات .

لە سەنتەری شاردا خوێندکارەکان بە بۆنەی جەژنی ((هەفتەی نیشتمان)) ەوە سەرقاڵی ڕێپێوان بوونو هاتووچۆ بەرەو ئەو لاوە زۆر لە جاران دژوارترە .

پاش چەند سەعاتێك فولکس ڤاگتەکەی تیرۆریستەکانیان لە گەڕەکی ((گاوا)) لە نزیك ((جکی کلوب)) دۆزیەوە لە ناویدا چەند بەیاننامەیەكو شتێکی سەیر کەسەرەتا وادەزانرا بۆمبە ، دۆزرایەوە .

<u>کاری تیرۆریستی</u>

((هەموو شتەکان ئەوە دەگەیەنن کە کارەکە تیرۆرستانەیە) ئەمە ڕاگەیاندنی وەزیری ناوخۆی بەرازیلەکە یەکسەر لە باڵوێزخانەی بەرازیل دا حازربببوو . لەو بەیاننامەیەدا کە دوای ماوەیەك

بڵاوکرایەوە ، وەزیر ئەم کارە تیرۆریستیەی بەکارێك بۆ بەدناوکردنی حورمەتو ناوبانگی بەرازیل لە قەڵەمداو داوای لێبوردنی کرد ، لەبەیاننامەکەدا باس لەوەش دەکرێ کە هەنگاوی پێویست نراوە ، بۆ ئازادکردنی بالوێزو گرتنی ڕفێنەرەکان .

گومانی پۆلیس بۆ دووناودەچێ : (ماریگلا))و ((لامارکا)) لەکاتی هێرش کردنە سەر ئیزگەی ساوپاولو ئەم دوو کەسە ناسرابوونەوە .

ماریگلا کە جاران نوێنەری حیزبی کۆمۆنیست بوو لەپەرلەمانی بەرازیل ، دووساڵ دەبێ لەگەڵ تاقمێکی بەرهەڵستکاری دەوڵەتدایەو لەجێگەیەکی نهێنیەوە دژی دەوڵەت کاردەکات .

لامارکاش یەکێ کە لە ئەفسەرەکانی هێزی دەریایی و تیر ئەندازێکی زۆر بەناوبانگی بەرازیلیەو لە 23 جەنیوەری 1969 بە هاوەڵی چەند دۆستێکی پیکابێکی پڕ لەچەكو تەقەمەنی ڕفاندو خۆی لەجێگەیەکی نهێنی حەشارداوە.

سەرچاوەکانی دەوڵەت کۆماندۆکانی ماریگلاو لامارکا بەو دزیو ڕاوڕوتانەی کە دەکرێنە سەر بانك و عەمارەکانی چەك ، تاوانبار دەکەن .

<u>دەستەی چەکداری شۆرشگێڕ</u>

کارلوس لامارکا، بەم دواییانە چەند بەڵگەنامەیەکی خستە بەردەم ئاژانسیفەرەنساو تێیدا چالاکییەکانی گروپەکەی خۆی شی کردەوە ،ڕاستیو دروستی ئەو بەڵگەنامانەو شوێنی ناردنەکەیان نەزانراوەو ناوی ماریگلاش لەوێدا نەهاتووە .

لامارکا لەو بەڵگەنامانەدا باس لە دەسپێکردنی شەڕی پارتیزانیو دروست کردنی ترسو تۆقین لەناو شارەکاندا دەکات، لەو ڕاگەیاندنەی کە ڕفێنەرەکانی سەفیری ئەمریکا لە دوای خۆیانیان بەجێ هێشتووە، ئەمپەرەگرافە هاتووە :

((تۆڵەی ئەو هەموو ئەشکەنجەو ئێشو ئازارانەی کە پیاوانی حکومەتی دیکتاتۆری دژ بە چەکدارەکانی ڕێگای ئازادی ئەنجامی دەدەن، دەکەینەوە))

<u>بالوێزی ئەمریکا</u>

بروك ئەلبریك ، 61 ساڵەو یاریچیەکی تۆپی پێی ئەمریکایە ، نموونەی پیاوێکی ئەمریکایی ولایەتەکانیباشوور ، پێش دوومانگ وەك باڵوێزی ئەمریکا لە بەرازیل دەستبەکاربوو.

بروك هەردەم ئەو پێشنیارانەی ڕەد دەکردەوە کە داوای دانانی پاسەوانی تایبەتیان بۆدەکرد .

کاربەدەستانی بەرازیلی ئەم ((غەفڵەتەی)) باڵوێزیان کردۆتە بنێشتە خۆشەی دەمیان ئەو ((غەفڵەتەی)) کە بالوێزی کردوەتە ناوەندێك بۆ درامایەکی گەورەی سیاسیو پێشبینی ئەنجامەکانیشی زۆر دژوارە .

رۆژنامەی لۆمۆند

5 سبتامبەری 1969

ریپۆرتاژنووسەکان

ئەوسەرچاوانەی کە بۆ رۆژنامەو رادیۆو تەلەفیزیۆنەکان ریپۆرتاژ ئامادە دەکەن بریتین لە:

- هەواڵدەرییە ناوخۆیی و دەرەکیەکان. ئەمانە جگە لەو هەواڵانەی کە ئەینێرن لەسەر هەندێ بابەتی گرنگترو روداوی سەرنج راکێشی ناوخۆییو جیهانی ریپۆرتاژ ئامادە ئەکەن.
- پەیامنێرە ناوخۆییەکان. ئەمانە جگە لە هەواڵ هەندێك جار ریپۆرتاژی بچوکیش ئەنێرن.
- ئەو پەیامنێرانەی کە بۆ ئامادەکردنی هەواڵی رووداوە گرنگەکان رەوانەی شوێنێك ئەکرێن و ریپۆرتاژ ئامادە ئەکەن.
- پەیامنێرە ناوچەییەکان. ئەمانە لەپاڵ هەواڵە ناوچەییەکاندا هەندێ ریپۆرتاژی سەرنج راکێشی ناوچەیی ئەنووسنەوە.

لێرەدا ئێمە تەنیا باس لەپەیامنێرە ناوچەیی‌یەکان وئەوانەی کە رەوانەی شوێنی رووداوەکان ئەکرێن, دەکەین.

1. پەیامنێرە نێردراوەکان:

هەرکاتێك رووداوێکی گرنگ لە ناوچەیەکی دوور لەناوەندی رۆژنامەکە, جا چی لەشارێك یان ولاتێکی تر رووبدات یان لەکەناری رووداندا بێت, رۆژنامەکە بەپێی گرنگی رووداوەکە یەکسەر، یەك یان چەند کەسێك لە پەیامنێرەکانی رەوانەی شوێنەکە ئەکات.

ئەگەر مەسەلەکە پێشتر پێشبینی کراو بێت, وەك دەست پێکردنی پێشانگایەك یان ڤیستڤاڵێکی سینەمایی, یان پێشبرکێیەکی نێو دەوڵەتی یاخود کۆنگرەی حیزبێك...ئەوا پێویستە پەیامنێرەکە لە مەسەلەکە بکۆڵێتەوە. بەڵام ئەگەر پێشبینی نەکراو بوو، وەك رووداني بوومەلەرزە, یان کەوتنە خوارەوەی فرۆکە, یاخود بەرپابونی ئاشوبێك, ئەو کاتە پەیامنێرەکە ئەبێ لەشوێنی رووداوەکەدا لێکۆڵینەوەکانی بکات. ئاشکرایە لەم حاڵەتەدا لێکۆڵینەوەکان تەنیا بەبینینی شوێنەکە ئەنجام ئەدرێن, چونکە ئەبێ لێکۆڵینەوە بەوپەری خێرایی‌یەوە ئەنجام بدرێت و پەیامنێر ناتوانێ وەك مەسەلەکانی تر چەند رۆژێك بە لێکۆڵینەوە بەفیرۆ بدات. هەندێ جار لەوانەیە کۆمەڵە بەڵگە نامەیەك هەبن لەسەر رووداوە پێش بینی نەکراوەکە، وەك ئامارو زانیاری لەسەر بوومەلەرزەکەی پێشتر, لەم حاڵەتانەدا ئەبێ پەیامنێر پێش سەفەر کردن ئەو ئامارو زانیاریانە ئامادە بکات و لەناو ماشین یان فرۆکەدا سەیریان بکات.

2. بابەتی لێکۆڵینەوە :

پەیامنێری نێردراو، هەرکەگەیشتە شوێنی ڕووداوەکە ئەبێ لێکۆڵینەوە لەسەر سێ شت بکات, ئەوەی کەڕوویداوە –ئەوەی لەو کاتەدا خەریکە روو ئەدات –ئەوە کەلەئایندەدا رووئەدات.
بەزۆری پەیامنێران لێکۆڵینەوەکانی خۆیان لەخاڵی دووهەمەوە دەست پێ ئەکەن, چونکە بینینی ئەو ڕووداوەی لەکاتی روودانە, لەهەموو لێکۆڵینەوەیەکی تر زیاتر شارەزاییو زانیاریان پێ ئەبەخشێ. بۆیە پەیامنێری نێردراو ئەبێ یەکسەر خۆی بگەیەنێتە شوێنی ڕووداوەکە بۆئەوەی ئەو ڕووداوەی کەهێشتا لەحاڵەتی روودانە ببینێو لەدەستی دەرنەچێ.
ئەگەر ڕووداوەکە کۆتایی هاتبێ، پێویستە لێکۆڵینەوەکان لەسەر کاریگەریەکانی پێشووی وئایندەی ڕووداوەکە بکات.
لێکۆڵینەوە لەسەر کاریگەریەکانی پێشوو ئایندە لەیەك کاتدا ڕوو ئەدەن, بەڵام ئەگەر کاتی بەدەستەوە نەبوو ئەبێ لێکۆڵینەوە لەسەر کاریگەریەکانی ئایندە ئەنجام بدات، چونکە خەڵك تائەو کاتە ئاگاداری کاریگەریەکانی پێشوو بوون بەدوای کاریگەرییەکانی ئایندەدا ئەگەڕێن.
بەشێوەیەکی گشتی پەیامنێر ئەبێ لێکۆڵینەوەکانی خۆی لەسەر زەمەنی ڕابردوردو وئایندە ئەنجام بدات.

3. **ناوەندی لێکۆڵینەوە:**

زۆر جار پەیامنێرە نێردراوەکان هیچ جۆرە ئاشناییەکیان لەسەر شوێنەکە نیە, خەڵکەکەی ناناسنو هەندێ جار زمانەکەشیان نازانن. لەم حاڵەتەدا ئەگەر زانیاریەکانیان تەنیا لەچوارچێوەی سەیرکردنی ڕووداوەکەدا بخولێتەوە, ئەوە لەسەدا سەد زانیاریەکانیان زۆر لەپەیامنێرە ناوچەییەکان کەمتر ئەبێ.
پەیامنێرە نێردراوەکان، ئەبێ سەربکەن بە هەموو مەڵبەندو سەرچاوەیەکدا کەبۆنی زانیاری لێوە دێت بۆ ئەوەی زانیاریان دەست کەوێتو لەڕێگەی ئەوانیشەوە ئاشنای شوێنەکان بن.
ئەو مەڵبەندانەش بریتین لە:

- پەیامنێری ناوچەیی.
- پەیامنێری هەواڵدەرە نێو دەوڵەتیەکان.
- پەیامنێری نێردراوەکانی ڕاگەیاندنی تر کەلەوانەیە زووتر هاتبێتنە شوێنەکە.
- ئەو هاوڕێیانەی کە پەیامنێرەکە لەناوچەکەدا هەیەتی, یان هاوڕێیانی ئەو هاوڕێیە, کەلەوانەیە پلەو پایەکانیان گونجاو بێت بۆ دەست کەوتنی هەواڵ.

وەزارەتی زانیاری (مخابرات)

یان سەنتەری زانیاریو بڵاوکردنەوەی وڵات یا ئەو شارەی کە ڕووداوەکەی تێدا قەوماوە.

وەك ئـەبينين ڕێنمـايى گرانبـەهاى پـەيامنێرى نێردراوەكـان لەشـوێنى ڕووداوەكانـدا گـرنگن بـۆ هاوكارەكانيان لەچاپەمەنيەكانى تردا. چونكە لـەم حاڵەتانـەدا چاپەمەنيەكان بەپـێى ئـەو ئەركـەى لەسـەر شـانيانە لـەپێش هـەموو دەزگاكـانى تـردا خۆيـان بـۆ دەسـت كـەوتنى زانيـارى ئەگەيەننـە جێگەى ڕووداوەكە. لەنێوان ئەوانيش دا كەسانێك هەن ئاگادارى پێشينەى ڕووداوەكەن.

پێويستى پەيامنێرەكان بەيەكترى، ئەو ڕەوشتە باشـەى لايـان دروسـت كردووە كەلـەم حاڵەتانـەدا لەنێوان خۆياندا زانيارى ئاڵوگۆڕبكەن وڕێنمايى پێويست بەهاوكارە بيانيەكانيان ببەخشن.

بـەم شـێوەيە پـەيامنێرە بيانيـەكانى ئامـادە بـوون شـوێنى ڕووداوەكـە، بـە تەقـەلاكردنيان بـۆ دۆزينـەوەى هاوكارەكانيـان و بـەخێرايى خۆيـان لەجێگەيـەكى ئاشـنادا ئەبيننـەوە كەرەسـتەكانى كارەكەيان دەست ئەكەوێ.

ئاشنا بوون بەشوێنى ڕووداوەكە هەڵى ئەوەى بۆ ئەڕەخسێنێ پەيوەندى بە هەموو كەسايەتيەكانى ڕووداوەكـەوە بكـات وئەسـتێرە ئاشـناكانى بناسـێنێو گفتوگۆيـان لەگەڵـدا بكـات. بـەم جـۆرە كەسـايەتيەكانى پشـت پـەردە ئەناسـرێنەوە وهـەموو كـونو كەلەبـەرێكى ڕووداوەكـەى بـۆ ڕوون ئەبێتەوە.

1- مەسەلەى كات:

نابێ پەيوەنـدى كـردن بەشـوێنى ڕووداوەكـەو ئـەو مەڵبەنـدەى كـە زانيـارىو بەڵگەنامـەى تێـدا دەسـت ئەكـەوێ, پەيامنێرەكـە لەمەسـەلەيەكى گـرنگو بنچـينەيى غافـڵ بكـات. سـەنتەرەكانى لێكۆڵينەوە زۆرو بەربڵاون. بەڵام شتێك كەهەميشەو لەهەموو حاڵەتێكدا ديارى كراوە ((كات))ە.

پەيامنێرى نێردراو ئەبێ لەو كاتەى سەرقاڵى گەڕانە يان لەو كاتەى كەلە سەفەردايە بير لەسەرەتاى باسەكەى بكاتەوە، ڕۆو شوێنى دەستپێكردنى ديـارى بكـات. ئـەبێ هـەموو ڕۆژێك هـەواڵى دەسـت بكـەوێو بينوسـێتەوەو هـەمان ڕۆژو لەسـەعاتێكى ديـارى كـراودا ڕەوانـەى ڕاگەياندنەكـەى خـۆى بكات.

كەكارەكە وردە وردە بەرەو پێش بچێ پەيامنێرەكە هەواڵى كـامڵترو ڕيپۆرتـاژى سـەرنج ڕاكێش تـر ئەنووسێ. لەڕاستيدا ئەو بەم كارەى پەيوەنديەكى بەردەوام لەگەڵ خوێنەرەكاندا دروست ئـەكاتو بەخێراترين كات لە ڕووداوەكانى شوێنەكە ئاگاداريان ئەكاتەوە.

ئەگـەر هەواڵەكـە بەتەلـەفون ڕەوانـە كـرا، ئـەبێ ئاگـادارى سـەعاتە ئازادەكـانى تەلـەفون بێـتو ئەگەريش بە پۆستە بوو سەعاتى فڕينى فڕۆكەكان لەبەر چاو بگيرێ.

ئەگەر بابەتە نێردراوەكان بـەهۆى سانسـۆرەوە دوابكـەون, پێويسـتە حسـاب بـۆ كاتـە بەفيڕۆچوەكە بكرێ. بەهـەرحال،أ ئـەبێ حسـاب بـۆ هـەموو ئەگـەرەكانى دواكـەوتن بكرێـت. بـۆ ئـەوەى هەواڵەكـە لەكاتى خۆىدا پەخش بكرێت.

لەوانەیە هەواڵێك ئەگەر سەعاتێك دوابکەوێ بۆ ئەو ڕۆژە قابیلی بڵاوکردنەوە نەبێ وهەموو ئەو خەرجی و هیلاکیانەی کەبۆ دەستکەوتنی ئەنجام دراون بەفیڕۆ بچن.

لێدەدا بۆ ڕۆشنکردنەوەی بابەتەکە نموونەیەك ئەهێنینەوە.

باوای دانیێن تاوانبارێك پاش تاوانەکەی هەڵهاتووەو دیار نەماوە ، هەموو لایەك بەنیگەرانیەوە گوێ لەباس و خواسی ئەم دڕندەیە ئەگرن. دیسانەوە باوای دانیێن کەپۆلیس جێگەی خۆ حەشاردانی تاوانبارەکەی دۆزیوەتەوەو بۆ دەستگیرکردنی گەڕەکێکی گەمارۆ داوە, بەلام پەیامنێرەکە نەیتوانیوە لەکاتی خۆیدا هەواڵەکە بگەیەنێتە ڕۆژنامەکەی خۆی و هەواڵەکە بلاو نەکراوەتەوە.

لەوانەیە بۆ ڕۆژی دوایی کابرای تاوانبار لەکاتی شەڕە گوللەدا بکوژرێت. لەم کاتەدا هەواڵەکەی ڕۆژی پێشتر وەك (هەواڵی ڕۆژ) گرنگیەکەی خۆی لەدەست داوە. جگە لەوەش ڕاگەیاندنەکانی تر هەواڵەکەیان لەکاتی خۆیدا بلاوکردۆتەوەو زۆرترین قازانجیان لەو ڕووداوە وەرگرتوە .

2- ناردنی گروپێك:

ئەگەر بابەتی ڕووداوەکە گرنگ بێت ڕۆژنامەو ڕادیۆو تەلەفیزۆنەکان, بەزۆری چەند کەسێك ڕەوانەی شوێنی ڕووداوەکە ئەکەن، تاکو بەسەرهاتی تەواوی ڕووداوەکە بەخەلات بهێننەوە بۆ کڕیارەکانیان. ئەکرێ پسپۆڕی ئەندامانی گروپەکە جیاوازبێت (بۆ نمونە وێنەگرو پەیامنێر) بەلام ئەگەر هەر هەمووشیان نووسەر بن کارەکان لەنێوان خۆیاندا دابەش ئەکەن و هەریەکەیان گۆشەیەکی کارەکە ئەگرێتە ئەستۆ, چونکە ئەنجامێکی باشترو خێراتریان دەست ئەکەوێ.

ئەوەی لەگروپێکی نێردراو –یان پەیامنێرێکی نێردراو– داوا ئەکرێ ناردنی هەواڵی تایبەت و ڕیپۆرتاژو لێکۆڵینەوەیە لەسەر ڕووداوەکە.

ئەبێ ئەوە لەیاد نەکەین دەزگاکانی پەیوەندیە کۆمەلایەتیەکان، پەیامنێرە نێردراوەکان بەخەرجیەکی زۆرەوە نانێرن بۆ جێگەیەکی دوو تا هەمان ئەو کارە بکەن کەیەك کەس لەژووری دەستەی نووسەران دا ئەتوانێ وەك هەواڵێك ئامادەی بکات. ڕادیۆو تەلەفیزۆن و ڕۆژنامەکان بابەتی تازەو داهێنەرانەو سەرگەرمکەریان لەپەیامنێرەکانی خۆیان ئەوێ. دەخوازن نوسراو بەلگەنامە هاتووەکانی پەیامنێرە نێردراوەکانیان ئەو هەواڵە گشتیانە دەوڵەمەند بکەن کەلای هەموو کەسێك دەست ئەکەون.

ئەوان ئەیانەوێ تەقەلای پەیامنێرەکانیان بەجۆرێك بێت کە ڕۆژنامەو ڕاگەیاندنەکانیان بەو تەقەلایانە تایبەتمەندی خۆیان دەست بکەوێ و کۆمەڵی کڕیارەکانیان ڕازی بکەن.

2– پەیامنێرە ناوچەییەکان:

ئەو هەوالانەی کە هەواڵدەرییە ناوخۆیی و دەرەکیەکان لەناوچەیەك یان ولاتێکی بیانیدا بۆ ڕۆژنامەو تەلەفزیۆن و ڕادیۆکان دەینێرن بەس نین بۆ پڕکردنەوەی پێداویستیەکانی

ڕاگەیاندنەکان. هەواڵی هەواڵدەریەکان بەزۆری کورتن‌و پێداویستیە گرنگەکانیان تێدا نییە. ناردنی پەیامنێریش بۆ کۆکردنەوەی هەواڵی وردەکاری بابەتەکان لەتوانادا نییە. بۆ پڕکردنەوەی ئەم کەم‌و کوڕیە ئەبێ بەدوای ڕێگە چارەی تردا بگەڕێن.

بیرخستنەوەی ئەو مەسەلەیە کەخەڵکی گوندێك یان شارۆچکەیەك، وەك خەڵکی شارە گەورەکان حەزیان لەزانینی هەواڵی ناوچەکەی خۆیانە(با گرنگی ئەو هەواڵانەش زۆر نەبن)، بەپێویست ئەزانین. ژمارەیەکی زۆر لە بێگانەکانی ناو وڵات حەزیان لەزانینی هەواڵەکانی سەرتاسەری جیهانەو نابێ لەبەرکەمی ژمارەیان ئەم هەواڵانەیان بۆ پەخش‌و بڵاو نەکرێتەوە.

بۆ چارەسەرکردنی ئەم گرفتانە دەزگاکانی ڕاگەیاندن، دامەزراندنی نوێنەری ناوچەییان لەشوێنە جیاجیاکاندا دامەزراندوە وهەواڵی ئەو شوێنانەش بەپێی گرنگیان بڵاو ئەکەنەوە. نوێنەری ناوچەیی ڕاگەیاندنەکان دوو جۆرن: نوێنەرە نیشتەجێکانی ناوخۆی وڵات، نوێنەرە نیشتەجێکانی دەرەوەی وڵات.

تایبەتمەندی نوێنەرە ناوچەییەکان لەوەدایە کەئاشناییان لەگەڵ هەموو مەسەلەکاندا هەیەو بەپێچەوانەی پەیامنێرن کەپسپۆڕیان لە لایەنێکدا هەیە. ئەوان ئەبێت لە هەموو ئەو ڕووداوانەی کەلەناوچەکەدا ڕوو ئەدەن هەواڵ ئامادە بکەن‌و ڕەوانەی ڕاگەیاندنەکەی خۆیانی بکەن.

1- نوێنەرە ناوچەییە ناوخۆییەکان:

نوێنەری ناوچەیی بەرپرسە لەکۆکردنەوەو ناردنی هەموو جۆرە هەواڵێك، بەتایبەت هەواڵە جۆراوجۆرەکانی ڕووداوی ڕۆژ. لەبەر ئەوەی لەهەر ناوچەیەکدا تەنیا یەك نوێنەر هەیە، بۆیە ئەبێ ئەو نوێنەرە شارەزای هەموو مەسەلەکانی ناوچەکەبێت‌و پێشینەیەکی فەرهەنگی بەربڵاوی هەبێ.

دەزگاکانی ڕاگەیاندن بەپێی گرنگی‌و پێداویستی خۆیان لە شارۆچکەو شارو پارێزگاکاندا یەك یان چەند نوێنەرێك لەو جێگایانەدا دائەمەزرێنن. لە ناوچە گەورەکاندا ئەم نوێنەرانە بەردەوام لە خزمەتی ئەو دەزگایەدا نین، واتە پیشەی سەرەکییان‌و دەرامەتی ڕۆژانەیان کاری ڕۆژنامەنووسییە، بەڵام لە ناوچە بچوکەکاندا لەوانەیە ڕۆژنامەنووسی بەشێك بێت لەکاری نوێنەرەکە. بۆ نمونە ڕۆژنامە کەلەناو ڕووناکبیرانی ناوچەکە یەکێك یان چەند کەسێك بۆ نوێنەرایەتی خۆی دیاری ئەکات‌و ئەوانیش جگە لەکارە ئەسڵیەکەیان کاری ڕۆژنامەنوسیش ئەنجام ئەدەن.

پەیامنێری ناوچەیی، نوێنەری ڕۆژنامە یان ئەو دەزگایەیە کەلەسنوری‌چالاکی خۆیدایە. بەم جۆرە ئاستی کاری ئەو بەرزترە لە پەیامنێرێکی ئاسایی. ئەبێ بەردەوام لەناو خەڵکدا بێت‌و ئاگای لەداخوازی‌و پێداویستیەکانیان بێت. ئەو لەگەڵ بەرپرس‌و پلەو پایەدارەکانی ناوچەکەدا پەیوەندی دۆستانەو نزیکی هەیە ناوەندێکە بۆ بەیەك گەیشتنی خەڵك‌و سەرۆکی فەرمانگە

دەوڵەتیەکان و بەم جۆرە بۆخۆشی خاوەن پلەو پایەیەکی ناوچەکەیەتی. لە راستی دا پەیامنێر لەناوچەکەی خۆیدا لەئاستی سەرنووسەری رۆژنامەکەدایە.
ئەگەر پەیامنێرەکە پلەو پایەی هەبێ دەستی ناگاتە هەموو هەواڵێک و تەنیا ئەو هەواڵانە ئەبینێ کەپەیوەندی بەکەسایەتیەکان و دام و دەزگا حکومیەکانەوە هەیە وتو وێژی سیاسی و تەشریفاتەکان و زەماوەندو مەرگ و شادی کەسایەتیەکانی شار ئەبێتە بابەتی هەواڵەکانی. بیناسازی و قیرتاو کردنی جادەکان و رووداوەکانی خەڵکە رەشۆکەکە نابینێت.
ئەبێ پەیامنێرە ناوچەییەکان بەبێ جیاوازی کردن هەواڵی هەموو رووداوەکانی شار ئامادە بکەن و نابێ خۆیان لەژوری مەکتەبەکەیاندا زیندانی بکەن و هەموو هەواڵەکان لەرێگەی تەلەفون و لەسەر مێزەکەیانەوە ئامادە بکەن.
نوێنەرە ناوچەییەکان ئەگەر نەچنە ناو خەڵکەوە, ئەوا پەیامنێرێکی بچوکی چالاک کەبەردەوام هاتووچۆی خەڵکی ئەکات و هەموو رووداوەکانی شار ئەخاتە ژێر چاودێری خۆیەوە, گەلێ جار لەوان باشترە.
پەیامنێرە ناوچەییەکان جگە لەکاری ئامادەکردنی هەواڵ ، رۆڵی وێنەگریش ئەبینن. ئەگەر چی لەوانەیە لەشارە گەورەکان و ناوەندی رۆژنامەکان دا پەیامنێری وێنەگر هەبێ, بەڵام پەیامنێرە ناوچەییەکان ئەبێ خۆیان وێنەی رووداو وکەسایەتیەکانیان بگرن.
پێویستە وێنەکانی پەیامنێرە ناوچەییەکان تازە بن و تایبەتمەندی هەواڵیان پێوە دیار بێت. لەگەڵ هەر وێنەیەکدا زانیاری پێویست هەبێ, بۆ ئەوەی بینەر بەخوێندنەوەی پەراوێزی وێنەکان ئاگاداری هەواڵەکە بن و بەباشی لێی تێ بگەن.
نموونەی ئەو وێنانەی کەبەپەراوێزی کەمەوە لەرۆژنامەکاندا چاپ ئەبن زۆرن و خوێنەران کاتێک وەڵامی پرسیارەکانیان لەو وێنانەدا نادۆزنەوە بێزارو تورە ئەبن. نابێ ئەوە لەیادبکەین کە وێنەی هەواڵێک خۆی لەخۆیدا هەواڵێکە و پێویستە وەڵامی هەر شەش پرسیارەکەی هەواڵ((کێ – کەی – بۆ – لەکوێ –چی وبۆچی))تێدا بێ.
پەیامنێری ناوچەیی ئەبێ هەموو رۆژێک ئەو هەواڵ و وێنانەی کەلەسەر مەسەلە جیاجیاکان ئامادەی کردوە بنێرێ بۆ بارەگای رۆژنامەکەو چاوەڕێی بڵاوکردنەوەی ئەو هەواڵانەی کەپێشتر ناردویەتی نەکات. زۆر جار وا رووئەدا کەتەلەفزیۆن و رادیۆو رۆژنامەکان نەتوانن تێکڕای ئەو هەواڵانەی کە پەیامنێرەکان ناردویانە بڵاوبکەنەوە.نابێ ئەم مەسەلەیە پەیامنێرەکە لەناردنی هەواڵ و وێنەی تر سارد بکاتەوە.
هەندێ جاریش پەیامنێر لەکاتی ناردنی پەیام و هەواڵ و وێنەکاندا گرفت و کەندو کۆسپی دێتەڕێ, بەڵام نابێ ئەمانە ببنە هۆی بەربەست لە ڕێگەی کارەکەیدا. پەیامنێر ئەبێ بۆ دەسکەوتنی هەواڵ سود لە پاسکیل, ئەسپ و عەرەبانە, پیکاب و فڕۆکە وەربگرێ. ئەو لەسەریەتی

هەواڵی ناوچەیەکی بەرفراوان کۆبکاتەوە, بۆیە ناچارە هەموو تواناکانی بخاتە کارو کەندو کۆسپەکانیش بەلاوە بنێت و خۆی بگەیەنێتە هەواڵەکان.

پەیامنێری ناوچەیی، جگە لەئامادەکردنی هەواڵ, ئەرکی دابەش کردنی خێرای رۆژنامەکەی لەناوچەکەدا لە ئەستۆیە. نوێنەرانی رادیۆو تەلەفیزۆنیش لەناوچەکەدا ئەبێ ئاگاداری چۆنیەتی پەخشی بەرنامەکانی خۆیان بن و باش و خراپی دەنگ و رەنگی دەزگاکان دیاری بکەن و رێگە چارەی باشتر کردنیشی بخەنە ڕوو، ناوەندەکانی خۆیانی لێوە ئاگادار بکەنەوە.

هەرکاتێك پەیامنێری ناوچەیی شوێنێك، هەواڵێکی گرنگی لەسەر ناوچەکەی خۆی بلاّو کردەوە, ئەبێ بزانێ خوێنەرانی ئەو ژمارەیە زۆر ئەبن بۆیە ئەبێ داوای نوسخەیەکی زۆرتری ئەو ژمارەیە بکات. لەم حاڵەتانەدا ژمارەی کڕیارەکانی رۆژنامەکە زیاد ئەکات و ئەبنە خوێنەری کاتی رۆژنامەکە, ئەگەر پەیامنێرەکەو رۆژنامەکە هەماهەنگی لەنێوان خۆیان دا بکەن و داخوازی خەڵکەکە جێبەجێ بکەن, لەداهاتوودا ئەم خوێنەرە کاتیانە ئەبنە خوێنەرێکی بەردەوامی رۆژنامەکەیان.

پەیامنێری ناوچەیی لێپرسراوی پەیوەندییە گشتییەکانی ڕاگەیاندنەکەی خۆیەتی, بۆیە ئەبێ پەیوەندی لەگەڵ خەڵك و لێپرسراوانی شوێنەکەی باش بێت و هەواڵیان لێ وەربگرێ و هەواڵیان بداتێ.

کۆکردنەوەی ئاگاداریەکانی ناوچەکە لەئەستۆی ئەودایە, پەیامنێرە ناوچەییەکان لەم حاڵەتانەدا رۆڵی ئاژانسێکی راگەیاندن ئەبینن.

2- پەیامنێرە ناوچەییەکانی دەرەوەی وڵات:

پەیامنێرە ناوچەییەکانی دەرەوەی وڵات، بەزۆری لەناوەندی پایتەختەکاندا یان لەمەڵبەندەکانی رێکخراوە نێو دەوڵەتیەکاندا ئەبن. بەڵام ئەمیان پێچەوانەی پەیامنێرە ناوخۆییەکان رۆژانە هەواڵی زۆر نانێرێ. ئەو لەو کاتانەدا هەواڵ ئامادە ئەکات کە ببێتە هۆی دەوڵەمەندکردنی هەواڵی هەواڵدەریەکان. هەندێ جار هەواڵەکان هێندە گرنگن پێویست بەوە ئەکات رۆژنامەکە پەیامنێرێکی پسپۆر بۆ شوێنی رووداوەکە رەوانەکات, لێرەدا ئەرکی پەیامنێرە ناوچەییەکان ئەوەیە راگەیاندنەکانی خۆیان لەکاتی خۆیدا لەمەسەلەکان ئاگادار بکەنەوە. جگە لە هەواڵ و لێکۆڵینەوە, پەیامنێری ناوچەیی جار بەجار هەندێ بابەت لەسەر لایەنێکی ژیانی سیاسی یان کۆمەلاّیەتی ئەو وڵاتەی کە تێیدایە ئامادە ئەکات. بەڵام گرنگترین ئەرکی ئەوەیە هەواڵ و رووداوەکانی ئەو وڵاتەی کە تێیدایە لەگەڵ گۆڕانکاریەکاندا رەوانەی وڵاتەکەی خۆی بکاتەوەو هاوڵاتیانی خۆی لەرووداوەکان ئاگادار بکاتەوە.

نوێنەرە ناوچەییەکانی دەرەوەش وەك هاوکارانی تری لەناوەوەی وڵات, کەسێکی پسپۆر نییەو لەهەموو رووداوو چالاکیەکانی بابەتی سەرنج راکێش و بەبایەخ ئامادە ئەکات. بەڵام ئەوانەی کە

پسـپۆرییان لەبابـەتێكی دیـاری كـراو هەیـە, تـەنیا بابـەت لەسـەر چـالاكیو هـەواڵی ئـەو دەزگـا حكومیانە ئەنووسن كە تێیدا كار ئەكەن.

پەیامنێرەكانی دەرەوەی ولات دوو جۆرن:

جـاری واهەیـە رۆژنامەنوسـێكی بـە ئەزموونـەو جگـە لەهـەواڵو شـیكردنەوە, بابـەتی تـری پـێ ئەسپێرێ هەندێ پەیامنێری تر هەن كە زۆر شارەزانی،ن بەلام ئەو پلەو پایەو شوێنەی كەتێیدان هەلی ناردنی هەواڵی باشیان بۆ ئەرەخسێنێو ئەبنە نوێنەرێكی باشو بەردەوام راگەیاندنەكەی خۆیـان لـە هـەواڵو رووداوەكـانی ولاتـە نیشـتەجێكەیان ئاگـادار ئەكەنـەوە. بـەلام هەنـدێ جار زەرورەت وائەخوازێ پەیامنێرێكی تری چالاك بۆ دەستكەوتنی هەواڵ رەوانەی شوێنەكە بكرێت.

پەیامنێرە ناوچەییەكان ئەبێ لـەكاتی نـاردنی هـەواڵ بـۆ راگەیاندنـەكانی خۆیان زەوقو ئارەزوی خوێنەرەكانیان لەبەر چاو بگرنو هی خۆیان بەلاوە نێن. ئەگەر پەیامنێرە دەرەكیەكان خەڵكی ئەو ولاتە بن كەهەواڵی بۆ ئەنێرن بە باشی لەزەوقو سەلیقەی خەڵكی ولاتەكەیان تێ ئەگەن.

هەنـدێ جـار بـەهۆی مانـەوەی زۆر لەولاتەكـەدا پەیامنێرەكـە خوورەوشـتی ولاتـە بێگانەكـە وەرئـەگرێو تارادەیـەك دابو نـەریتی ولاتەكـەی خـۆی فـەرامۆش ئـەكات. ئـەم ئاشـنایەتیە لەگـەڵ ولاتـە بێگانـەكان دا كاریگەریـەكی زۆری هەیـە لەسـەر ئامـادەكردنی هـەواڵو بابـەت, بـەلام تـەنیا عەیبەكەی ئەوەیە كەهەندێجار پـەیامنێرەكان خواسـتی خـەڵكی ولاتەكـەی خۆیـان لـەیاد ئەكـەنو نووسینەكانیان بۆ خەڵك نامۆیە و بەباشی لێی تێ ناگەن.

بۆ ئـەوەی ئـەم كێشـەیە چارەسـەر بكرێـت پێویسـتە پەیامنێرەكـە بـەردەوام پەیوەنـدی بەخـەڵكی ولاتەكـەی خۆیـەوە هـەبێ. رۆژنامـەكانی ولاتەكـەی بخوێنێتـەوەو گـوێ لـەرادیۆكانی بگرێـت, پەیوەندی تەلەفونیو ئاڵوگۆركردنی نامـە لـەنێوان هاوكارانیدا ببەستێو بگەرێتەوە بۆ ولاتەكەی وپرسـیار لـە كـەمو كوریـەكانی خـۆی بكـات لەوانەیـە كێشـەكان بـەوەش چارەسـەر بكـرێن كەپەیامنێرەكـە مـاوە مـاوە بگـۆرێ، بـەلام ئـەم كـارەش گرفتـی خـۆی هەیـە. بـۆ نمونـە پـەیامنێرە نێـردراوە تازەكـان تـا ئاشـنایەتی لەگـەڵ شـوێنەكەدا پەیـدا ئەكـەن زۆر بەكـەمی ئـەتوانن كارەكـانی خۆیان بەرجەستە بكەن.

پەیامنێرە ناوچەییەكانی نیشتەجێ لـەدەرەوەی ولات, بەشێوەیەكی گشتیو بەردەوام لەخزمەتی یەك راگەیاندندا نابن و لەیەك كاتدا بۆ چەند رۆژنامەی ناوخۆیی و دەرەكی كار ئەكەن.

پرۆسەی نـــوسینـــی مـــانـــشیـــێت

هەموو ئەو بابەتانـەی كـە لـەگۆڤارو رۆژنامەكانـدا بلاو دەكرێنـەوە جگـە لەكورتـە هەواڵـەكان نـەبێت كەتایبەتمەنـدیان لەوەدایـە نابێـت ناویـان هـەبێت , بەمانشـێت یـان ناونیشـانێك دیـاری دەكـرێن .

مانشێت جیاکردنەوەی بابەتێکە لەبابەتێکی دی . بەگشتی مانشێت تایبەتە بەو بابەتانەی کەلە چاپەمەنی‌یەکاندا بڵاو دەکرێنەوەو لەماس میدیاکانی تردا زۆر بەکەمی بەکاردێت چوونکە لەچاپەمەنی‌یەکاندا خوێنەر سەرپشکە لەهەڵبژاردنی ئەو بابەتانەی کەدەیەوێ بیانخوێنێتەوەو مانشێتی بابەتەکانیش ڕێنمایی دەکەن بۆ خواستەکانی , بەڵام لەتەلەفیزیۆن و رادیۆ و سینەماکاندا چۆنیان بوێ بابەتەکان دەگەیەننە بەرامبەرەکەو بۆئەم کارەش پێویست بەدانانی مانشێت و ناو نیشان ناکات . لەهەندێ حاڵەتدا لەتەلەفزیۆن و رادیۆشدا مانشێت بۆ بابەتەکان دادەنرێت , بەڵام هوونەری بەکارهێنانی مانشێت لەهەموو میدیاکاندا وەك یەك نیەو هەر یەکەیان لەبەرچاوو گرتنی بارو دۆخی تایبەتی خۆی چۆنی بوێ مانشێت دادەنێ .

بەگشتی ناونیشان دانان هەندێ خەسڵەتی تایبەتی خۆی هەیە , بەمانایەکی تر ئەرکەکانی ناونیشان بریتی‌یە لەم خاڵانەی خوارەوە :

1- بابەتەکانی چاپەمەنی‌یەکان دیاری دەکات – وەك ووتمان هەموو ئەو بابەتانەی کە لەرۆژنامەو گۆڤارەکاندا بڵاو دەبنەوە خاوەنی مانشێتی تایبەت بە خۆیانن و لەرێگەی مانشێتەوە ئەتوانن بابەتەکان لە یەکتر جیا بکینەوە . نەك تەنیا هەواڵەکان , بگرە دەبێ ئاگاداریو بابەتەکانی تری رۆژنامەو هەفتە نامەکان هەر لەرێگەی مانشێتەوە لەیەك هەڵاوێرد بکرێن . جاران بابەتی رۆژنامەکان بێ مانشێت بوون , یاخود هەر هەموویان یەك جۆر مانشێتیان هەبوو کەجیاکردنەوەیان لەیەکدی زۆر ئاسان نەبوو . بەڵام لەرێگەی جێبەجێ کردنی ئەو شێوازانەی کەئەمرۆ لەرۆژنامەکاندا بەکاردێن , خوێنەران ئەتوانن بەئاسانی بابەتە خواستراوەکانیان خۆیان بدۆزنەوە .

2- <u>کورتەی رووداوەکە دەگێرینەوە</u> :– مانشێت، کورتەیەکی رووداوەکە یان گرنگترین بەشی رووداوەکە دەخاتە روو هەرئەم کورتە باسەش جۆری بابەتەکان دیاری دەکات و خوێنەران لە وێڵ بوون لەناو گێژاوی بابەتە زۆرەکان رزگار دەکات .

3- <u>بۆ راکێشانی سەرنجی خوێنەران بەکار دەهێنرێت</u> :– نووسینەوەی کورتەی رووداوەکان نەك تەنیا جۆری هەواڵ و بابەتەکان دیاری دەکات , بەڵکو ئەبێتە هۆی راکێشانی سەرنجی خوێنەران بۆلای بابەتەکەش . یەکەمین پەیوەندی رۆژنامەیان یا گۆڤار لەگەڵ خوێنەر لەرێگەی مانشێتەوە دروست دەبێت . بۆیە دەبێ لەو یەکەمین پەیوەندی‌یەدا والە خوێنەران بکەین درێژە بەخوێندنەوەی بابەتەکان بدەن .

4- <u>ئاستی گرنگی بابەتەکان روون دەکاتەوە</u> : – مانشێت لەدوو رێگەوە هەواڵ دیاری دەکات : یەکێکیان لەرێگای گێرانەوەی کورتی چیرۆکی رووداوەکە , لێرەوە خوێنەر ئاگاداری ناوەرۆکی هەواڵەکە دەبێتەوە . دوومیان خوێنەر لەرێگەی شوێن و گەورەیی و بچوکی پیتەکانیەوە گرنگی هەواڵەکەی بۆ ئاشکرادەبێت .

5- **فۆرمی بڵاوكردنەوە كە جوان دەكات** :فۆرمی دەرەوەی بڵاوكراوەكان یەكێكەلە هۆكارەكانی راكێشانی سەرنجی خوێنەران و سەرنووسەرو خاوەن ئیمتیازی چاپەمەنیەكان هەموو تەقەلایەك، لە پێناوی رازانەوەی بڵاوكراوەكانیان دەدەن .مانشێت جگەلەو خەسلەتانەی كە باسكران رۆڵێكی گرنگی هەیە لە جوانكردن و رازاندنەوەی لاپەرەی رۆژنامەكان .بەكار هێنانی مانشێتی جۆراو جۆر لەرووی فۆرمو ئەندازەو هەندێ جاریش لەرووی رەنگی جیاوازەوە ئەبێتە هۆی جوانتر كردنی دیمەنی دەرەكی رۆژنامەو گۆڤارەكان.

بنەماكانی دانانی مانشێت

لەكاری دارشتنی چاپەمەنی‌یەكاندا نوسینی ملنشێت گرنگترین ئەركە, چوونكە وەك پێشتر ووترا مانشێت یەكەمین پەیوەندی‌یە لەنێوان رۆژنامەو خوێنەر, بۆیە دەبێ لەهەڵبژاردنو دانانی مانشێت دا هەوڵو تەقەلایەكی وورد بدرێت, بۆ ئەوەی ئەو یەكەمین پەیوەندی‌یە بەرێك و پێكی و سەركەووتوانە ئەنجام بدرێت. هەر لەبەر ئەمەشە نوسینی مانشێت دژوارترین ئەركی رۆژنامە نوسانەو بەشێوەیەكی گشتی لەرۆژنامەكاندا ئەم ئەركە ئەسپێرێتە رۆژنامە نووس و پەیامنێرە بەئەزموونەكان.

بۆئەوەی دارشتن یان دانانی مانشێت بەشێوەیەكی چاك بەرێوە بچێ, جگە لەئەزموونەكان پێویستە رەچاوی هەندێ خاڵ بكرێ كەلە باش و خراپی مانشێت دا كاری گەری‌یەكی فراوانیان هەیە:

1- **دەبێت مانشێت كورتەی گرنگترین بابەتی چیرۆك یان رووداوەكە بێت** : لەبابەتە هەواڵی‌یەكاندا دەبێت مانشێت لەچەند ووشەیەكدا گرنگترین بابەتی رووداوەكە بخاتە روو. دەبێ ئاگامان لەوە بێت ئەو شوێنەی كەلە رۆژنامەو گۆڤارەكاندا بۆ مانشێت دیاری كراوە كەمەو لەو شوێنە كەمەشدا رۆژنامە نووس دەبێ زۆرترن بابەتی رووداوەكە بگەیەنێتە خوێنەران. كەواتە مانشێت دەبێت لەگرنگترین بەشەكانی رووداوەكە هەڵبژێرێ. كەمی شوێن نوسەرەكە ناچار دەكات لەكاتی دارشتنی مانشێتدا ئەم سێ خاڵە لەبەر چاوو بگرێ:

- بەكەمترین ووشە زۆرترین ماناو چەمك بخاتە روو.
- لەیەك مانشێتدا بەهیچ جۆرێك ووشەیەك دووجار بەكار نەهێنێ.
- خۆی لەبەكار هێنانی ووشەی روونكردنەوەو شیكردنەوە بپارێزێ.

جگە لەوانەش بۆئەوەی زیاتر كەڵك لە شوێنەكە وەربگرێ, هەندێ جار فۆرمەڵەیەكی تایبەت بۆ دەربرینی مەبەستەكان بەكار هێنرێت. هەندێ جار ناوی رێكخراو یان دامو دەزگایەك بەكورتكراوی و لەچەند پیتێكدا ئەگونجێنرێ– بۆ نمونە لەجیاتی یەكێتی نیشتمانی كوردستان – ی.ن.ك بەكار دەهێنرێ – هەندێ جاریش كەڵك لە (:) دووخاڵ وەردەگیرێ بۆ كورتكردنەوەی بابەتەكە. بۆ نمونە لەجیاتی ئەوەی بنووسین سەرۆك وەزیران ووتی:دەنوسین (سەرۆك وەزیران) .

2- **<u>دەبێت مانشێت سادەو رەوان بێت</u> – ئەو دوانە گرنگترین سیفەتی مانشێتن. بۆئەوەی خوێنەر بێ هیچ گرژیەك لەبابەتی رۆژنامەكە بگات. بۆیە دەبێت خۆمان لەبەكارهێنانی ووشەی قەبەو نامەفهوم بپارێزین, چونكە رۆژنامە بۆ هەموو خەڵكەو دەبێ بەشێوەیەكی راستو بەزمانی خۆیان لەگەڵیاندا ئاخافتن بكەین.**

هەندێجار دەكرێ لەدەقی هەواڵەكاندا زاراوەیەك بەكار بهێنرێت, چوونكە لەوێدا بوار هەیە زاراوەكە روون بكرێتەوە. بەڵام لەمانشێت دا تۆ ئەو بوارەت نیە نابێت ووشەی بێگانەكانیش لە مانشێتدا بەكار بێت. تەنها لەو كاتەدا نەبێ كە ووشەكە بەتەواوی لەزمانەكەماندا جێگیر بووبێتو خۆمان ووشەی بەرامبەریمان نەبێت وەك: رادیۆ, تەلەفزیۆن, هیپیزم.

3- **<u>دەبێت مانشێتی هەواڵ راستو روون بێت</u> :– راستو روونی بابەتێك جیایە لەسادەو رەوانیەكەی. ئەو مانشێتە سادەو رەوانە كە مانای هەموو ووشە بەكار هاتوەكانی تێدایە بەئاسانی خۆیا دەیدەن بەدەستەوە مەبەست لەراستیو روونی ماناكەش ئەوەیەكە مانشێتەكە بەسەریەكەوە بەبێ تەمو مژ دەركەوێ. جاران رۆژنامە نووسەكان بەزۆری بۆ بابەتەكان خۆیان مانشێت گشتگریان بەكار دەهێنا. ئەو مانشێتانەی كە تایبەتمەندیان لەگشتگیریو ئاڵۆزیدا دەردەكەون. كاتێك لەمانشێتێكی وەك ((تاوانێكی ترسناك)) بەكار دەهێنرا. جۆرەها لێك دانەوەیان بۆئەو مانشێتە دەكردو بابەتی رووداوەكەش بەروونی دیار نەدەبوو.**

هەموو ئەو مانشێتانەیكە رۆژنامە كۆنەكان بەكاریان دەهێناو تاكو ئێستاش هەندێ رۆژنامەی لۆكاڵ بەكار دەهێنێ ئەو عەیبەیان هەیە.

- **هەواڵی وەزارەتەكان .**
- **ئاگاداری.**
- **كۆبوونەوەی ئەنجومەنی وەزیران .**

ئەم جۆرە مانشێتانە مردوون, شاراوە و یەك ریتمن و وروژێنەرنین و دووبارە بوونەوەشیان لە ستوونی رۆژنامەكاندا خوێنەران هیلاك دەكات و لە خوێندنەوەی بابەتەكان دووریان دەخاتەوە . هەرئەم مەسەلەیەش ئەبێتە هۆی ئەوەی خوێنەران بێ ئاگابن لەو بابەتە گرنگانەی كە لە ژێر ئەو مانشێتە وشك و بێ گیانانەدا دانراوون . رۆژنامەكانی ئەمرۆ بۆ مانشێت كەڵك لە گرنگترین بابەتی هەواڵەكان وەردەگرن و هەر لە ساتی یەكەمی سەیر كردن دا خوێنەران لە لوتكەی هەواڵەكە تێ دەگەیەنن . بەم جۆرە خوێنەر بێ سێو دوو ئەتوانێ لە روانگەی خۆیەوە گرنگی بابەتەكان هەڵسەنگێنێ و ئەم هەڵسەنگاندەش ئەیگەێنێتە ئەو قەناعەتەی كەبابەتەكان بخوێنێتەوە یان نەیخوێنێتەوە .

4- <u>دەبیٚ مانشیٚت سەرنج راکیٚش بیٚت</u> : ناوی بابەتەکان جگە لە کورتی و سادەیی دەبیٚ سەرنجی خویٚنەران بۆ لای خۆی راکیٚشیٚ . وەك چۆن جوانی کڕبارەکان دەکیٚشیٚتە ناو دوکانیٚکەوە پیٚویستە مانشیٚتیش خویٚنەران ناچاربکات بە کڕینی رۆژنامەو خویٚندنەوەی . بۆیە پیٚویستە هەموو ئەو پرەنسیبانەی کە لە داڕشتنی بابەتیٚك دا بەکاردیٚت لە ئاستیٚکی بەرزتردا بۆ دارشتنی مانشیٚت رە چاوبکریٚت .

لە دارشتنی مانشیٚت دا زەوق و سەلیقەی نووسەریش کاریگەری هەیە. ئەو کەسەی بتوانیٚت ووشەی سادەتر, جوانتر بەماناتر بەکاربهیٚنیٚت زیاتر لە کارەکەی دا سەرکەوتوو دەبیٚ . سەرنج راکیٚشی مانشیٚت و بەتایبەتی هەواڵ, وایلە هەندیٚ رۆژنامەنووس کردووە لە کاتی دارشتنی مانشیٚتەکاندا تابۆی بکریٚ مانشیٚتی وروژیٚنەر بە کاربهیٚنیٚ . هەرچەندە بە کارهیٚنانی مانشیٚتی وروژیٚنەر عەیبەیەك نیيە بۆ رۆژنامە بگرە گەر بە باشی بەکار بهیٚنریٚت وەك سەرکەوتن بۆی تۆماردەکریٚ . بەلاٚم ترسی زیادەڕەوی لە بەکار هیٚنانی ئەم جۆرە مانشیٚتانە لەوەوە دەست پیٚدەکات کە کەم کەم لە راستییەکان دوریان دەخاتەوە و ئەبیٚتە هۆی پیٚشلٚ کردنی بنەمایەکی تری مانشیٚت نووسین (کەلیٚرەداباسی لیٚوە دەکەین).

5-دەبیٚ مانشیٚت لەگەڵ دەقەکەدا یەك بگریٚتەوە : یەك گرتنەوەی دەق و مانشیٚت بەو مانایە دیٚ کە نابیٚ مانشیٚتەکە شتیٚك کەمتر یان زیاتر بیٚت لە دەقی بابەتەکە, مانشیٚت بە زۆری بەشیٚکە لە دەقەکەو یان لە ناوەڕۆکی بابەتەکەوە وەرگیراوە . بەلەبەر چاوگرتنی ئەو قسانەش خویٚنەر ئەبیٚ دڵنیا بیٚت لەوەی بە خویٚندنەوەی تەواوی بابەتەکە زانیاری زیاتری لەسەر بابەتی مانشیٚتەکە دەست دەکەویٚت .کەم ووتن ویان زیادڕەوی بە تایبەت فرەویٚژی ئەبیٚتە هۆی ناوزڕاندنی رۆژنامەیان هەواڵدەریەکە , کەم ووتن, نوقسانیەکی نووسینەوەیەوە بەم کارە لەوانەیە زۆر خاڵی گرنگ لەبەر گویٚنەدانی نووسەری مانشیٚت لە مانشیٚتەکەدا نەبیٚت . زیادڕەویش بەو جورەیە کە بەشیٚك لە شەرح کردنی هەواڵەکە بۆتە بابەتی مانشیٚتەکە لە کاتی ماکیت دروست کردندا دەبوایە لاببریٚ , کەچی بەرپرسەکان هیچ هەنگاویٚکیان بۆ گۆرینی یان لادانی ئەو زیادیە نەداوە . بەلاٚم ئەوەی لە هەموو شتیٚك زیاتر بەرچاو دەکەویٚت فرەویٚژی یەکە هەندیٚ رۆژنامەنووس بۆ سەرنج راکیٚشی کردنی بابەتەکانیان تووشی دەبن . زۆر رۆژنامەنووس هەن بەبیٚ گویٚ دانە ناوەرۆکی سەرەکی هەوالیٚك لایەنیٚکی کەم گرنگن, بەلاٚم وروژیٚنەریەکەی لەبەر چاودەگرن دەیکەن بە مانشیٚت . هەرچەندە ئەم کارە زۆر جار دەبیٚتە هۆی راکیٚشانی خویٚنەر بەلاٚم ئەگەر مانشیٚتەکە لەگەڵ ناوەرۆکی بابەتەکەدا یەك ئەگریٚتەوە, خویٚنەرەکە کاردانەوەکی خراپی لاپەیدا دەبیٚ وئەگەر ئەم دیاردەیەش دووبارە بیٚتەوە ئەوا خویٚنەر لە مانشیٚتە وروژیٚنەرەکانی تریش ئەکەویٚتە گومانەوە وکەم کەم رۆژنامەکەشی لەبەر چاودەکەویٚ.

6-دەبیّ مانشیّت لەگەڵ شەرحی هەواڵەکەدا بگونجیّ : مەسەلەیەکی تر کە لە گونجانی مانشیّت و دەقەکە کەوە نزیکە , گونجانی مانشیّتە لەگەڵ شەرحی هەواڵەکە گونجاندنی دەقی هەواڵەکە لەگەڵ مانشیّتەکەدا لە دوو ڕووەوە لە بەر چاو دەگیریّ , یەکێکیان لە رووی کورتی و دریّژی مانشیّتەکەوە . بە مانایەکی تر ئەگەر دەقی هەواڵێك دریّژبیّت , دەبیّ مانشیّتی ئەو هەواڵەش لە گەڵ دریّژیەکەیدا بگونجیّ . بۆ ئەم کارەش دەکریّ مانشیّتی هەواڵەکەش دریّژبیّت ووشەی زۆرتری تیّدا بەکاربهیّنریّت . گونجاندنی مانشیّت لەگەڵ دەقەکەدا لە رووی یەکی ترەوە لەبەر چاودەگیریّ . دەقی دریّژبەزۆری بۆ ئەو هەوالآنەیە کە گرنگتر دیّنە بەرچاوودەتوانریّت یەك یان چەند ستونێکی رۆژنامەکەی بۆدیاری بکریّت . لەرۆژنامەو گۆڤارەکاندا بۆ مانشیّتی هەواڵە گرنگەکان پیتی گەورەتر بەکار دەهیّنن . لیّرەدا مەبەست نەگونجاندنی مانشیّت لە گەڵ دەق دا گونجانی گەورەیوبچوکی مانشیّتەکەدا لەگەڵ گرنگی بابەتەکە تابابەتەکە گرنگ و سەرنج راکیّش بیّت , دەبیّ مانیّشتەکەشی گەورەترو لە جیّگەیەکی باشتر دابیّت , تابابەتەکەش گرنگیەکی کەمتر بیّت پیّویستە بۆ مانشیّتەکەی پیتی بچوکتر هەڵدەبژیّریّت .

7-پیّویستە مانشیّت سەربەخۆبیّت لە هەواڵەکە: مانشیّت هەرچەندە لە ناو دەقی هەواڵەکە دیاری دەکریّت , بەلاّم دەبیّ بە تەواوی جیابیّت لیّ ی و سەربەخۆ بنوسریّتەوە. مەبەست لە سەر بەخۆی مانشیّت ئەوەیە کە مانشیّتەکە نەبیّتە پیّشەکیەك بۆ هەواڵەکە. واباوە لە پیّش دا هەواڵەکە دەنووسریّتەوە وپاشان مانشیّتەکە بۆ دیاری دەکریّ بەم حاڵەتەدا سەربەخۆی مانشیّتەکە لە دەقەکەدا پاریّزراوە. هەندیّ جار نووسراوان و هەواڵنیّران لەپیّشدا مانشیّتی هەواڵەکە دەنووسنەوە پاشان دەقەکەی دەنووسن لەم کاتەدا ئەگەری ئەوە هەیە کەسە بیّ ئەزمونەکان بە جۆریّك دەقەکە بنووسنەوە کەببیّتە تەواوکەری مانشیّتەکە .

بەشیّوەیەکی گشتی هەرچەندە مانشیّت بەرجەستەکەری هەواڵ و بابەت و ئاگاداریەکانە بەلاّم هەرگیز پیّشەکی یان دەسیّکی هەواڵ و بابەتەکان نایّتە ژماردن. لە پراکتیکدا زۆر جار نووسەری دەق و نووسەری مانشیّت یەك کەس نین و دووکەسیجیا هەردووکیان دادەریّژن. دارشتنی مانشیّت لە دەق بەتایبەت لەو کاتەدا پیّوستەکە لەدوای ساتەکانداو بەر لە ناردن بۆ چاپ دەکریّ مانشیّتەکەش لابدریّت یان بگۆریّت. ئەو کاتەش کات نییە بۆ راست کردنەوە یان گۆرینی هەواڵەکە وئەگەر مانشیّتەکە پیّشەکی هەواڵەکە بیّت ئەواهەرهەموو بابەتەکە خراپ دەبیّ.

(نمونەی مانشیّتیّکی ناسەر بەخۆ لە دەق دا)

مانشیّت: دەهەزار رەش پیّست خۆپیشاندان لە بەرامبەر کۆشکی سپی ئەنجامدا.

دەق: ئەم ژمارەیەکە کۆمەڵیّ دروشمیان دژی نەژاد پەرستی و کریّ کەمی رەش پیّستەکان بەرزکردبووە لە بەیانی ئەمڕۆوە لەو شەقامانەی کە دەگەنە کۆشکی سپی کۆبونەوە.

جۆرەكانی مانشێت :

رێسای گشتی گونجاندنی دەق لەگەڵ مانشێت وادەخوازێ بۆ ئەو بابەتە جودا وازانەی كەلەرۆژنامەو گۆڤارەكاندا چاپ دەبن, مانشێتی جیاوازو جۆراو جۆر هەڵببژێرێ. وەك چۆن رۆژنامەیەك ناتوانێ دوو بابەتی هاوشێوەی تێدا بێت, واتە بابەتێك دووجار لەیەك ژمارەدا بڵاوبكاتەوە. بەهەمان شێوە ناتوانێ دوو مانشێتی هاوشێوە یان لەیەك چوو بەكار بهێنێ.بەمانایەكی تر مانشێتی هەر بابەتێك دەبێ بەلەبەر چاوگرتنی ناوەرۆكەكەی هەڵببژێرێ. لەبەر ئەوەی بابەتی رۆژنامەكان بەهەواڵ و سەرگەرمی ئاگاداری جۆراو جۆر رازێنراونەتەوە, بۆیە دەبێ مانشێتەكانیش رەنگاو رەنگو جۆراو جۆربن.

مانشێتی هەواڵو مانشێتی ئاگاداریو مانشێتی سەرگەرم دەبێ پەیرەوی لەرێسا گشتییەكانی هەڵبژاردنی مانشێت بكەن. بەڵام رێسای تایبەت بەخۆشیان هەیە كەناتوانین لەم نوسینەدا هەر هەمووی باس بكەین . لێرەدا تەنیا باس لەجۆرەكانی مانشێتی هەواڵو بابەتی لێكۆڵینەوەو شیكردنەوە دەكەینو ئەو بنەمایانەش دەخەینە رووكە بۆ داراشتنی ئەوجۆرە مانشێتانە پێویستن.

أ/ مانشێتی هەواڵی .

بەهەموو ئەو بابەتانەیكە باس لەرووداوەكانی ژیانی كۆمەڵایەتی دەكەن, مانشێتێكی هەواڵی هەڵدەبژێرێتو دەبێ ئەم خاڵانەی تێدا رەچاو بكرێت :

1- <u>مانشێت بۆخۆی هەواڵە</u> :– مانشێتی هەواڵ وەك دەقی هەواڵەكە بریتییەلە هەواڵ. واتە پێش هەرشتێك مانشێتەكە بۆخۆی هەواڵە, كەواتە رۆڵی مانێت گەیاندنی بیرۆكەی هەواڵی رووداوەكانەو دەبێ هەر شەش بنەماكەی هەواڵ نووسی ((كێ؟ كەی؟ لەكوێ؟ چی؟ بۆ؟ چۆن؟)) تێدا رەچاو بكرێت. لەراستیدا بەهۆی كەمی جێگاو ئەندازەی مانشێتەكان ناكرێت لەمانشێتدا وەڵامی هەر شەش پرسیارەكە بدرێتەوەو بەناچاری دەبێ وەڵامی پرسیارە گرنگەكان بدرێتەوەو وا پێویست دەكات گرنگی بەكێ؟ وچی؟ لەكوێ؟ بدرێت.

نابێ ئەوە ەبیر بكەین كەرێسای گشتی دارشتنی هەواڵ وەڵام دانەوەی هەموو پرسیارەكانەو دەبێ وەڵامی پرسیارە سەرەكییەكان بدرێتەوە, ئەگەریش ناچار بووین لەرەر نەبوونی جێگا كەمیان كەینەوە ئەوا شتە سەرەكییەكان دەهێڵینەوە و ئەوانی تر لادەدەین.

لەهەندێ حاڵەتدا برێك لە رەگەزەكانی هەواڵ لەناو مانشێتەكەدا خۆیان حەشار داوە, واتە بابەت یا پێكهاتەی مانشێتەكە بەجۆرێك دارژراوەكە وەڵامی هەندێ پرسیاری تێدایە, لەم حاڵەتەدا دووبارەكردنەوەی ئەو رەگەزە حەشار دراوانە زەرووری نییە, بۆ نمونە (*سەرۆكی ئەركانی سوپای میسری لەجەنگلەگەڵ ئیسرائیل دا كوژرا*), ئەو كاتە پێویست ناكات ((كەی؟)) یەكەی باس بكەین, چونكە ۆرژنامەكان هەواڵی رۆژ بڵاو دەكەنەوە كۆشتنەكە یان ئەو رۆژە و یاخود رۆژی پێشتر.

رووداوو خوێنەر یەکسەر خۆی هەستی پێدەکات .. پێویست ناکات باس لە ((لەکوێ؟))ش بکەین . چوونکە ئەمیش لەناو ووشەکانی مانشێتەکەدا هەیە. کاتێك دەستەواژەی ((جەنگ لەگەڵ ئیسرائیل))مان نوسی بۆخۆی شوێنی جەنگەکە دیار دەکات کە ((کەناڵی سویس))ە. ((بۆ؟)) کەش بە هەمان شێوە دەرك پێ دەکرێ .

هەڵبەت دەقی ناوەرۆکی هەواڵ بۆ باسکردنی ئەو مەسەلانەیە کەلەمانشێتەکەن بەکورتی ئیشارەتی بۆ کراوە. بۆ نمونە لەباسکردنی هەواڵەکەدا دەبێ بەووردی باس لەشوێنی رووداوەکەو چۆنیەتی قەومانی بکرێت و نابێت هیچ لەرەگەزەکان پشت گوێ بخرێت.

لەبەر ئەوەی مانشێت وەك هەواڵ وایە, بۆیە ئەو مانشێتانەی کەبە پرسیار دەست پێ دەکەن گونجاو نین. مانشێتی گشتی لەبەر ئەوەی گوێ بەشەش رەگەزەکەی هەواڵ نادات بۆیە ئاڵۆزو شاراوەیەو نابێ بۆ بابەتە هەواڵیەکان بەکار بهێنرێت. مانشێتی پرسیاریش گونجاو نیە چوونکە ئەرکی رۆژنامە نووس ئەوەیە وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە کەخوێنەران لەخۆیو رۆژنامەکەی دەکەین, نەك ئەو خوێنەران بخاتە ژێر پرسیارەوە.

تەنیا لەو کاتانەدا کەڵك لەمانشێتی پرسیار وەردەگیرێ کە بابەتەکە بۆ خودی رۆژنامەکەش روونو ئاشکرا نەبوبێتەوەو رۆژنامە نوسەکە بۆی ناکرێ هێشتا راستی یان ناراستی هەواڵەکە بزانێ. لەم کاتەدا بەکار هێنانی مانشێت لەشێوەی پرسیار رێگەی بۆ خۆش کراوە :

وەك : ئایا صدام حسین ماوە ؟

2–بابەتی مانشێت ولید یەك شتە :–

مانشێت کورتەی بابەتی هەواڵێکە بەڵام (لید) کورتکراوەیەکی بابەتەکانی هەواڵەکەیە و لەدوای مانشێت دێت, کەواتە مانشێتو لید یەك شتن. هەندێ ەرۆژنامە نوسان وای بۆ دەچن کەدەبێ بابەتی مانشێت لەبابەتی لید جیا بێت و دووبارە بوونەوەی یەك بابەت لەمانشێتو لیددا بەگونجاو نازانن پێویستە لەوە دڵنیا بین کەمانشێتی هەواڵ دەبێ گرنگترین بابەتەکانی هەواڵەکەی تێدا بێت بۆئەوەی سەرنجی خوێنەران بۆ لای خۆی راکێشێ. بەڵام لید کەلەدوای مانشێتەوە دێت کورتەیەکی هەواڵەکەیەو خوێنەر حەز دەکات پاش خوێنەوەی بابەتی مانشّتەکە زانیاری زیاتری لەسەر هەواڵەکە دەست کەوێ ئەگەر لەلیدەکەدا باسی ئەو بابەتانە کەلە مانشێتەکەدا هاتوون نەکرابێ, خوێنەر وازی لێدێنێو یەکسەر بەدوای ئەو بابەتانە دەگەڕێ کە جێگەی مەبەستێتیو لەجێگەکانی تری هەواڵەکەدا نووسراوەتەوە. واتا دێڕەکانی سەرەوە بەجێ دەهێڵێ. کەواتە ئەگەر هەر لە لیدەکەدا خوێنەر توینیّتی بۆ بابەتە گرنگەکانی هەواڵەکە نەشکێ, ئەگەری ئەوە دەکرێ کەپاشماوەی هەواڵە بی ٚکەڵك بێتو تەنیا بەشێك لەرۆژنامەکە پێی رەشکرابێتەوە . کاری لید ئەوەیە کەخوێنەر بەخوێنەوەی بتوانێ زانیاری تەواو لەسەر هەواڵەکە دەست بکەوێو ئەگەر کاتی

نەبوو بۆ خوێندنەوەی هەموو هەواڵەکە لەڕێگەی لیدەکەوە لەبابەتەکە بگات . هەروەها ئەگەر هاتوو بەرپرسیارانی ڕۆژنامەکە دەقی هەواڵەکان کورت بکەنەوەو تەنیا لیدەکەی لێ بهێڵنەوەو لەلیدەکەشدا بابەتی مانشێتەکە نەبوو, ئەوا مانشێتی هەواڵەکە شتێکەو دەقەکەشی شتێکی‌تر .

3–مانشێت ئایندە لەبەرچاو دەگرێ

لەدارشتنی مانشێتدا پێویستە ئایندە زیاتر لەرابردو لەبەرچاو بگیرێ چوونکە هەردەم دواین بەسەرهاتی ڕووداوێك گرنگترە تاکو ڕابردوەکەی, کەواتە دەبێ مانشێتەکان لەدواین هەواڵەکانی ڕووداوەکان هەڵبژێرێت تەنانەت ئەگەر کراش قۆناغەکانی داهاتوو یان کاردانەوە پێشبینی کراوەکانیشی تێدا جێ بکرێتەوە. باوای دابنێین سبەی ئەمریکا مووشەکێك هەڵئەدات بۆ ئلسمان. ئەو کاتەی ڕۆژنامەکە بۆ چاپکردن ئامادە دەکرێت, واباشە لەجیاتی ئەوەی یەکەمین هەواڵەکانی ئەو ڕووداوە لەمانشێتدا بنوسرێتەوە, دواین گۆڕانکاریەکانی باس بکرێت ئەگەر یەکەمین هەواڵ باس بکرێت مانشێتەکە بەم جۆرەی لێدێت :

– ئەمریکا مووشەکێکی هەڵدایە خولگەی زەوییەوە .

بەڵام ئەگەر باس لەدواین هەواڵ بکرێ, دەتوانرێ مانشێتەکە بەم جۆرە بنوسرێتەوە .

– مووشەکەکەی ئەمریکا لەخولگەی زەویدا جێگر بوو .

ئاشکرایە مانشێتی دووهەمیان تازەترین زانیاری‌و سەرکەوتو تنی کارەکەی ئەمەریکای تێدایەو سەرنجی خوێنەران زیاتر رائەکێشێ .

دەبێ لەبەر چاو گرتنی ئایندە لەلای نووسەری مانشێت بگاتە ئاستێك کەئەگەر هاتوو هەواڵی ڕووداوێکی گەورە لەحاڵەتی ڕوودانداا بوو بیکاتە مانشێتی ڕۆژنامەکەی, بۆ نمونە, باهەر لەسەر ئەوەی سەرەوە قسە بکەین. ئەگەر ئامانجی مووشەکەکە ئەمەریکا چوونە سەر مانگ ببوایە, دەبوو بەلەبەر چاوگرتنی زانیاریەکان مانشێتێکی لەم جۆرەی بۆ بنوسرایە .

– ئەمشەو مووشەکەکەی ئەمریکا دەگاتە سەر مانگ .

بنەمای لەبەر چاوگرتنی ئایندە, وائەخوازێ ئەو بابەتە گرنگانەی کەپێشتر ڕوویانداوەو لەهەواڵەکەدا هاتوون نەکرێتە مانشێت . مانێت دەبێ زانیاری نوێی تێدا بێ‌و لەنێوان زانیاریە نوێکەشدا دواین زانیاریەکان دیاری دەکرێ . بەکار هێنانی مانشێتی دووبارە کاری گەری‌و سەرنج راکێشانی مانشێتەکە دەکوژێ .

بەشێوەیەکی گشتی باشترین مانشێت ئەو مانشێتەیە کەباس لەو ڕووداوانە بکات کەخەریکە ڕوودەدات یان تازە ڕوویان داوە. ڕووداوەکانی ئایندە سەرنج ڕاکێشە دەبێ ڕووداوە کۆنەکان فەرامۆش بکرێ.

ب/مانشێتە راڤەکەرەکان

ئـەو بابەتانـەی کـە لێکدانـەوەو تەفسـیر کردنیـان تێدایـە وەکاردانـەوەکانیان بـاس دەکـرێ, مانشێتەکانیان لایەنی هەواڵیان پێوە نی‌یە. هەر بۆیە ئەو بابەتانەی کە لێکۆڵینـەوەو لێکدانـەوەن و لەرۆژنامـەو گۆڤارەکانـدا بـڵاو دەکرێنـەوە, پێویسـت ناکـات مانشـێتەکانیان لـەناو بابەتەکـەدا بـۆ دیاری بکرێت و نووسەر خۆی دەتوانێ مانشێتێکی گونجاوی بۆ بدۆزینەوە.

1- بەربڵاوی مەیدانی چالاکی –پابەند بوونی نوسـەر بـەوەی کە هـەردەبێ لـەناو دەقی بابەتەکـەدا مانشێت دیاری بکات, کاری دارشتنی مانشێتەکەی ئاسان کردوە. بۆ ئـەم جۆرە نووسـینانە کاری هەلبژاردنی مانشیت مەیدانیکی بەربڵاوی لە بەردەم دایە, دەکرێ پەندی پێشینانمان ووتەی گەورە پیاوان و دێرە شیعرێك بکرێتە مانشێت لێرەدا بەپێچەوانەی مانشێت هـەواڵی دەکرێ بەدەروازەی جیاجیاوە بابەتەکە لەبەرچاو بگرێت و مانشێتەکە گشتگیرو تەومـژاوی بێـت. لەرێگـەی هێنانـەوەی چـەند نمونەیەکـە مانشـێتی راڤەکردنـەوە زیـاتر لەمەبەسـتەکان دەگەین, – قەیرانی لۆکەربی – کێشمەکێشی عەرەب و ئیسرائیل – ئاشتی لە پەنای سەرنێزەدا – سەرئەنجامی جەنرالێك – زەنگەکان بۆکێ لێ دەدەن و.....

وەك لەنمونەکانـدا دەردەکـەوێ مانشـێتە راڤەکردنـەکان بـەزۆری گیـانی بابەتەکـە لەبەرچـاو دەگرن تاکو خودی بابەتەکە, مانشێتەکە وێنەیەکی خـەیاڵی بابەتەکە دەداتە دەستەوە, یان تەنیا ئاماژە بۆ بابەتەکە دەکات. هەندێ جار مانشێتی راڤەکردن ئەنجام لەبەر چاو دەگرێ, ئەو ئەنجامەی کەنووسەر یان کۆمەڵ دەیەوێ لەبابەتەکەوە دەستی بکەوێ. زۆر کات بابـەتی ئەم مانشێتانە کاردانەوەی رای گشتی یان رای رۆژنامەکە سەبارەت بەبابەتێك پیشان دەداو لایـەنی پێشـنیار یـاخود دەرئەنجامیشـی هەیـە. بـاوای دانـێن رۆژنامەیـەك دەیـەوێ راڤـەی ڕووداوێـك یـان مەسـەلەیەکی کۆمەڵایـەتی بکـات. دەکـرێ لـەم راڤەکردنـەدا رێگـە چارەیەك سـەبارەت بـەو ڕووداوە یـان مەسـەلە کۆمەڵایەتیـە بخاتەبەر بەپرسـەکان یـان خوێنـەران, لـەم حاڵەتەدا رۆژنامەکە ئەرکی ئاراستەکردنی رای گشتی لە ئەستۆ دەگرێ. لێرەدا بۆمـان روون دەبێتەوە کە دەستی نووسەری مانشێتی راڤەکردن کەبۆ خۆی نووسەری راڤەکردنە کەشـە ،زۆر والاتـر لەدەسـتی نووسـەری مانشـێتی هـەواڵی بـەڵام سـەرەرای ئـەوەش دەسـەڵاتەکەی هێندەش رەهانی‌یەو هەندێ مەرج هەیە کە لەخوارەوە باسیان دەکەین.

2- مەرجەکانی مانشێتی راڤەکردن – نووسەری مانشێتی راڤەکردن بۆی هەیە بەپێ‌ی ئارەزووی خۆی و چۆنی بۆی مانشێتی سەرنج راکێش بۆ نوسینەکەی هەڵبژێرێ بەمەرجێ ئەم دوو خاڵـە لەبەر چاو بگرێ"

یەکەم/ مانشێتەکە لەچوارچێوەی بابەتەکە نەچێتە دەرەوەو مانشێتەکە ببێتە ئایەنەیەك بۆ سەرجەم بابەتەکەو بەلای کەمەوە بەشێك لەبابەتەکە.

دووەم/خوێنەر هەمان ئەو مەبەستەی لابەرجەستە بێت کە نووسەر مەبەستی‌یەکی. ئەگەر گشتگیر بوون یان تەمومژاوی بوونی بابەتەکە ببێتە هۆی ئەوەی هەر خوێنەرێك بەجۆرێك لەمانشێتەکە بگات, ئەوا نووسەر شکستی هێناوە لە مەبەستی خۆی.

ئەگەر هاتوو بابەتی رۆژنامەکە پەیوەست بوو بەرووداوێکی گرنگی رۆژەوە دەبیّ مانشێتی رۆژنامەکەش بەئاشکرا ئامارژە بەو مەسەلەیە بکات.

باوای دانێین کریّی تاکسی ناوشار گران بووەو خەڵکی گلەیی لەوبەرزبوونەوەی نرخە دەکەن‌و نووسەرێك دەیەویّ راڤەی ئەو دیاردەیە بکات‌و رەخنە لەبەرپرسانی ئەو بەرز بوونەوەیە بگرێت. ئەو کات ئەگەر مانشێتەکە بەم جۆرە بێت ((پەرێشانی‌و داماوی)) ئەوا مانشێتەکە گشتگیرەو باسلە کێشەی گران بوونی نرخی تاکسی ناکات کە هاوولاتیانی پەرێشان کردووەو دەکریّ ئەو پەرێشانیە بۆ مەسەلەی تریش بێت. ئەم مانشێتە هێندە سەرنج راکێش نی‌یە. بەلام ئەگەر مانشێتەکە ((بڕیارێکی عەجولانە)) بێت, ئەوا سەرەڕای گشتگیری مانشێتەکەش خوێنەران بۆ لای خۆی ڕادەکێشیّ.

3- مانشێتی ریپۆرتاژو لێکۆڵینەوەکان–

ئەو ریپۆرتاژو لێکۆڵینەوانەی کە لەگۆڤارو رۆژنامەکاندا بلاودەکرێنەوە هەندیّ جار مانشێتی هەواڵ‌و هەندیّ جاری تریش مانشێتی راڤەکردنیان بۆ هەڵدەبژێریّ. ئەگەر بابەتی ریپۆرتاژەکە یان لێکۆڵینەوەیەکە هەواڵی زانیاری تازەی تێدا بێت باشتر وایە مانشێتی هەواڵی بۆ هەڵبژێریّ, بەلام ئەگەر زانیاری‌یەکان تەواوکەری بابەتی پێشووتر بن‌و خوێنەران ئاگایان لیّی هەبیّ دەکریّ مانشێتی‌راڤەکردنی بۆ دیاری بکریّ.

بۆ ئەو زنجیرە بابەتانەی کە لەشێوەی ریپۆرتاژ یان ئانکێت لەچەند ژمارەیەکی رۆژنامە یان گۆڤارێکدا چاپ دەبیّ, مانشێتێکی راڤەکردنی گشتی دیاری دەکریّ‌و لەهەموو ژمارەکانی تری گۆڤار یان رۆژنامەکاندا دووبارە دەبێتەوە. بەلام هەربەشێك لەو بابەتە مانشێتێکی هەواڵی کە لەگەڵ ناوەڕۆکەکەی بگونجیّ هەڵدەبژێرێن.

بۆ نمونە بابەتێکی لێکۆڵینەوە لەسەر بارودۆخی خوێندن لەزانکۆکانی کوردستان ئامادە دەکەین‌و لەچەند ژمارەیەکی رۆژنامەیەکدا چاپی دەکەین. بۆ هەموو بەشەکان مانشێتێکی گشتی وەك ((کێشەکانی زانکۆکانی کوردستان)) دیاری دەکەین‌و لەزنجیرە بابەتەکەدا دووبارە دەبێتەوە, بەلام بۆ هەر بابەتێکیش مانشێتێکی هەواڵی وەك ((خوێندکارانی کۆلێژی پزیشکی گلەییان لەنەبوونی

تاقیگه هەیه)) یان ((خوێندکارانی کۆلێژی یاسا لەدادگاکانیوەزارەتی داد فێری پیشەکەیان دەبن دیاری دەکەین.

بەشەکانی مانشێت

ئەو بابەت و هەواڵانەی کە لە رۆژنامەو گۆڤارەکاندا چاپ دەبن بەشێوەیەکی گشتی مانشێتێکیان هەیە, بەڵام لەبەر ئەوەی هەندێ بابەت لەچەند بەشێکی جیاواز پێك دێن بۆیە تاقە مانشێتێك ناتوانی ڕنگدانەوەی هەموو بابەتەکە بێت. لەبەرئەوە کەڵك لەچەند مانشێتێك وەردەگیرێت. بەسەرجەم ئەو کۆمەڵە مانشێتەی کەبۆ بابەتێك یان هەواڵێك بەکاردێن دەوترێ مانشێتێکی تەواو بەڵام بەهەر لایەکیش دەوترێ بەشێك لەمانشێت.

مانشێتێکی تەواو لەم بەشانەی خوارەوە پێك دێت:

1-مانشێتی سەرەکی-

مانشێتی سەرەکی تەوەری بنەڕەتی هەواڵەو دەبێ نووسەر هەموو توانایەکی خۆی بۆ تەرخان بکات. بابەتی سەرەکی هەواڵەکە لەمانشێتی سەرەکیدارەنگ دەداتەوە. هەندێ جار لە لای سەرنووسەر مانشێتە لاوەکیەکان لادەبرێن. بەڵام لابردنی مانشێتی سەرەکی بەبێ گۆڕینی هەواڵەکە سەرناگرێ. لەبەر ئەوەی مانشێتی سەرەکی لەهەموو مانشێتەکانی تر گرنگ ترە بۆیە دەبێ لەکاتی داڕتشتنیدا ئەو هەموو خاڵانەی کەلەسەر مانشێت باس کران, بەتایبەت مانشێتی هەواڵی تێدا لەبەرچاو بگیرێ. هەرلەبەر ئەم هۆیەشە مانشێتی سەرەکیبەدرێژترین و بەرجەستەترین پیت دەنووسرێتەوە.

2- سەرمانشێت

ئەو مانشێتەیە کە لەسەرووی مانشێتی سەرەکیەوە دادەنرێت ولەزۆر جاردا, بەڵام نەك هەمیشە, پێشەکییەبۆ مانشێت سەرەکیەکە, پیتەکانی سەر مانشێت بچووکترن لەپیتی مانشێتی سەرەکی زۆرجار رۆژنامەکان جگە لەمانشێتی سەرەکی کەڵك لەسەر مانشێتیش وەردەگرن و مانشێتی تر بەکارناهێنن. لەم جۆرە مانشێتانەدا بەزۆری سەرمانشێت پێشەکیە بۆ مانشێتە سەرەکیەکەو بەبێ ئەو مانشێتی سەرەکی هیچ مانایەکی نابێت:

سەرمانشێت: بەهۆی لافاوو هەرس هێنانی شاخەوە

مانشێتی سەرەکی: رێگەی سلێمانی- دەربەندیخان بڕا.

3- ژێر مانشێت- ژێر مانشێت راستەوخۆ دوای مانشێتی سەرەکی دێت و پیتەکانیش لەپیتی مانشێتی سەرەکی بچوکترە. لەوانەیە ژێر مانشێت بۆ خۆی مانشێتێکی سەربەخۆ بێت و لەناو بەشێکی هەواڵەکەدا هەڵبژێرا بێت هەندێ جاریش ژێر مانشێت تەواوکەری مانشێتی سەرەکیەو هەردووکیان پێکەوە مانایەکی گشتی دەدەن بەهەواڵەکە.

مانشێتی سەرەکی: 36 حەوزی بەخێوکردنی ماسی.

ژێر مانشێت: لەکەناری سیروان دروست دەکریّ.

وەك دەبینریّ مانشێتی سەرەکی هەندیّجار بەتەنیا و هەندیّك جار لەگەلّ سەرمانشێت و هەندیّ جاریش لەگەلّ ژێر مانشێتدا بەکار دێت. ئەو کاتانەی کە ئامانج ئەوەیە زیاد لەیەك مانشێت بۆ بابەتەکە دیاری بکرێت, ئەوا هەر سیّ جۆرەکە پێکەوە دادەنرێت.

- سەرمانشێت:- بەهۆی ئازارو ئەشکەنجەی زیندانیە کوردەکانی تورکیا
- مانشێتی سەرەکی:- هەموو زیندانیە سیاسیەکانی تورکیا مانیان لەخواردن گرت
- ژێر مانشێت:- کوردەکانی ئەوروپا ڕژانە سەرشەقامەکان.

4- کورتە مانشێت:-

لەو هەواڵە گرنگانەی کەلە چەند بەشێکی جیاواز پێکهاتوون وەك (کێشەی سنوری نێوان عێراق و ئێران) ئەوانەیە سەرباسی هەریەك لەو بەشانەی هەواڵەکە وەك کورتە مانشێت بخرێتە ڕوو.

پیتی کورتە مانشێت لە هەموو جۆرەکانی تری مانشێت بچووکترەو هەندیّ جار بۆ دیاری کردنیان ئەستێرەیەك یان خاڵێك لەبەر دەمیاندا دادەنرێت. هەندێك لەڕۆژنامەکان زیادە ڕەوی لەبەکارهێنانی کورتە مانشێتدا دەکەن و هەموو بابەتە هەواڵیەکانیان لەڕێگەی کورتە مانشێتەوە ئەگەیێننە خوێنەرانیان. لەم حاڵەتەدا خوێندنەوەی هەواڵەکە گرنگی خۆی لەدەست دەدات. هەرچەندە ئەم شێوازە بۆ ئەو خوێنەرانەی کەکاتیان نیە بۆ خوێندنەوەی هەموو بابەتەکانی ڕۆژنامەیەك, بەلاّم بۆ زۆربەی هەرە زۆری خوێنەران کەحەزیان لەزانیاری زیاتر هەیە لەسەر هەواڵەکانی ڕۆژ دەبێتە مایەی لەدەست دانی ئارەزووی خوێندنەوە, چونکە خوێندنەوەی دەقی هەواڵەکە هیچ شتێکی زیادە ناخاتە سەر شارەزاییەکیان. لەبەر ئەوەی کورتە مانشێت بچووکترە بۆیە دەقی نووسینەکە درێژترەو ڕەگەزەکانی هەواڵ تێدا کامڵ ترە:

- مانشێتی سەرەکی: کلنتۆن بەرەسمی درایە دادگا.
- ژێر مانشێت: مۆنیکا بۆ شایەتیدان بانگ دەکرێت.
- کورتە مانشێت: ئەگەری لادانی کلینتۆن هەیە.
- کورتە مانشێت: دادوەران هیچ رایەك دەرنابڕن.

5-نیومانشێت:

هەندیّ جار لەبابەتی ڕۆژنامەکاندا جگە لە بابەتی سەرەکی هەواڵەکە کە مانشێتی سەرەکی لێکەوتۆتەوە, مەسەلەیەکی گرنگ هەیە پێویست دەکات مانشێتێکی بۆ دابنرێت. لەم حاڵەتەدا کەڵك لەنیو مانشێت وەردەگیرێت کەپاش مانشێتی سەرەکی لەهەموو مانشێتەکان گرنگترو بەرجەستە ترە.

جێگەی نیو مانشێت لەمانشێتێکی تەواودا لەدوای لەدوای ژێر مانشێت دێتو لەپێش کورتە مانشێتەکانەوەیە. پیتەکانی نیو مانشێت پاش مانشێتی سەرەکی دەبێ لەپیتی هەموو بەشەکانی تر گەورەتربن.

4- نێوان مانشێت- نێوان مانشێت بریتیە لەو مانشێتە بچوکانەی کە لەناوەراستی هەواڵە درێژەکاندا بەش بەبەش بەکاردێت. سوودی ئەم جۆرە مانشێتانە ئەوەیە کە بابەتە درێژەکان دەکاتە چەند پارچەیەکەوەو خوێنەران بەهۆیە لەخوێندنەوەی بابەتێکی درێژ هیلاك نابن.

هەروەها بابەتی ناوەوەی رۆژنامەکان جوان دەکاتو لەیەك چوون رزگاریان دەکات. جگە لەوەش, خوێنەر دەتوانێ لەرێگەی ئەو نێوان مانشێتانەوە لە هەواڵێکی دورو درێژدا ئەو هەواڵە بدۆزێتەوە کەمەبەستێتی. ئەگەر نێوان مانشێت بۆ هەواڵێ یەك ستوونیەکان بەکاربهێنرێت, ئەوا لە دوو سێ ووشەی کورت پێك دێت, بەلام ئەگەر لە هەواڵە دوو ستوونیەکاندا بێت, ئەوا دەکرێ وەك کورتە مانشێت لەرستەیەکی تەواو پێك بێت.

- لێرەدا نمونەی مانشێتێکی تەواو دەخەینە روو

سەرمانشێت: پەرلەمانی کوردستان یاسای خانەنشینی پەسەند کرد.

مانشێتی سەرەکی: **10 هەزار کەس یاسای خانەنشینی دەیانگرێتەوە.**

ژێر مانشێت: ئەوانەی لەساڵی 1995وە خانەنشین کراون مووچەی ئەم چەند ساڵە وەردەگرن.

نیو مانشێت: 100 ملیۆن دینار بۆ ئەم مەبەستە تەرخان دەکرێت.

- لەپارێزگای کەرکوك ژمارەی خانەنشینەکان زۆرترە.

کورتە مانشێتەکان: خانەنشینان دەتوانن داوای سولفە بکەن.

- ژمارەی خانەنشینانی پیاو زۆرترە لەژمارەی ژنان.

لەکۆتاییدا پێویستە بڵێن, مەرج نیە هەموو هەواڵیرۆژنامەکان مانشێتی تەواویان هەبێ. دەکرێ یەك یان چەند مانشێتێکی بۆ دیاری بکرێت.

ئەو هۆکارانەی کار لەدارشتنی مانشێتدا دەکەن.

بریاری هەڵبژاردنی مانشێتێك بۆ هەر بابەتێك جگە لەناوەرۆکی بابەتەکە پەیوەندی بەو شوێنەوە هەیەکە لەلاپەرەیەکدا بۆی دیاری کراوە. ئەم مەسەلەیە هێندە گرنگە کە دەتوانین بڵێن مانشێت بەبێ لەبەرچاوگرتنی شێوەو ئەندازەی لەناو ماکێتی رۆژنامەکەدا هیچ بەهایەکی نابێت, چونکە ناوەرۆکی مانشێتەکە زۆر بەتوندی گرێ دراوە بەشێوەو ئەندازەیەکەوەو هەر گۆرانێك لە شێوەی و ئەندازەکەی کاردەکاتە سەرناوەرۆکەکەشی. مەبەست لەئەندازەی مانشێت درێژی مانشێتەکانە کەلەوانەیە لەسەر ستوونێك یان دوو ویان سێ ستوون.. ویاخود هەموو

ستوونەکانی لاپەرەیڕۆژنامەیەك, بگرێتەوە. لەرووکەشدا وا دەزانرێ کە مانشێتێکی حەوت ستوونی ووشەی لە لە مانشێتێکی پێنج ستوونی زیاتر دەوێ, بەلاّم هەموو جارێك وانییەو ژمارەی ووشەکانی مانشێتێك بەندەبە گەورەو بچووکیانەوە.

گەورەیی مانشێت بریتەیە لەئەستووری یان بەرزی پیتەکانی. تاپیتەکانی مانشێتێك ئەستوور بن, جێگەیەکی زۆرتر لەسەر لاپەرەی گۆڤارەکەیان رۆژنامەکە داگیر دەکات. لەبەر ئەوەی رۆژنامەکان کۆمەلّە پیتێکی گەورەیان هەیە, ئەوا بۆ هەر جۆرە مانشێتێك پیتێکی تایبەتی خۆی دیاری دەکرێ کە لەگەلّ ناوەڕۆکەکەیدا بگونجێ.

ئەستووری مانشێتەکان بەهاوکاری یەکەی هەلّسەنگاندنی ئەندازەگیری تایبەت دیاری دەکرێ.

- بەشێوەیەکی گشتی مانشێت دەکەوێتە ژێر ئەم کاریگەریانەی خوارەوە:

1-کورت و درێژی دەقەکە:

وەك پێشتریش ووتمان, دەبێ دەق و مانشێت لەرووی ئەندازەوە لەگەلّ یەکدا گونجاو بن. بۆ دەقێکی درێژ مانشێتی درێژو بۆ دەقی کورت مانشێتی کورت بەکاردێت. بەلاّم لەهەندێ حالّەتدا ئەم بنەمایە جێبەجێ ناکرێ. بۆ نمونە بۆ ئەو هەوالّە گرنگانەی کە درەنگ وەخت و لەو کاتەدا دەگەن کە رۆژنامەکە لەژێر چاپدایە, مانشێتێکی درێژ هەلّدەبژێرێ. وەك هەوالّی کودەتا یان شۆرش و یان رووداوی گەورە.

2-شوێنی چاپکردنی بابەتەکە:

تارادەیەك گرنگی بابەتەکان بەندن بەو شوێن و ستوونانەی کە لەرۆژنامەو گۆڤارەکاندا بۆیان دیاری کراوە. کەواتە گرنگی مانشێتەکانیش بەپێی دەق و شوێنی دانانی دەقەکە لەرۆژنامەکەدا دەگۆڕێ. شێوەو شێوازی مانشێتەکانی دەرەوەی لاپەرەکان جیاوازن لەوانەی ناوەوەی رۆژنامەکان تەنانەت ئەو مانشێتانەی کەلە سەرووی لاپەرەکەوە دادەنرێن جیاوازن لەوانەی کەلە ناوەراست یان خوارەوەی لاپەرەکاندا دادەنرێن. بەشێوەیەکی گشتی گرنگی مانشێتەکانی لاپەرەی یەکەم و دوا لاپەرە لەوانەی ناوەوە زۆرترە. لەتەنیشت یەك دانانی بابەتەکانیش کار دەکاتە سەر شێوەی مانشێتەکە هەندێجار مانشێتی بابەتێك لەبەر نزیکی لەگەلّ بابەتێکی تردا چی لەرووی شێوە چی لەرووی ئەندازەوە وەك یەك دادەنرێت. بەلاّم جاری واش هەیە بەپێچەوانەوە زۆر لەیەکتری جیاواز دەبن.

هەموو جارێك دەبێ مانشێت لەسەرووی بابەتەکانەوە بێت. بەلاّم هەندێجار لەبەر نەبوونی جێگە لەلاپەرەی یەك و دوا لاپەرە تەنیا مانشێتەکان دادەنرێن و ناوەڕۆکەکانیان دەبرێنە لاپەرەکانی ناوەوە. بۆ ئەوەی لاپەرەی یەك و دوا لاپەرە نەبنە جێگەی مانشێتەکان بەتەنیا, بۆیە دەکرێ هەندێ لەبابەتەکان لەژێر مانشێتەکاندا بنوسرێنەوەو تەنیا زیادەکان ببرێتە لاپەرەکانی ناوەوە.

لەهەموو حاڵەتەکاندا گرنگی گەورەو بچووکی مانشێتەکان گرێ دراون بەو جێگایەنەی کە بۆیان تەرخان کراوە.

3-ژمارەی ستوونەکان:

ئەندازەی پانی هەر ستوونێك لەرۆژنامەکانداو تێنەپەراندیان, لەگرنگترین هۆکارەکانی دانانی مانشێتن. لەکاری رۆژنامەگەریدا قسەیەك هەیە دەڵێ قاڵبە فلزیەکان لاپەرەی رۆژنامەکان لەپێستو لاستیك دروست نەکراون تاکو چۆنت بوێ و بەئارەزووی خۆت پێبەستێنی یان رایکێشیٚ.

بۆ ستوونێکی ئاسایی رۆژنامە گەورەکان دەبیٚ مانشێتێك دیاری بکریٚ کە لە نۆسیدو تیٚنەپەریٚ چونکە ئەگەر ماشێتەکە نیو سیسدۆش لەستوونەکە زیاتر بوو ئەوا جێگەی نابێتەوەو بەکارنایەت. بۆیە لەم حاڵەتەدا دەبیٚ یا ئەندازەی پیتەکانی مانشێتەکە بچووك بکەینەوە تاکو لەگەڵ ستوونەکەدا بگونجیٚ و یان دەبیٚ مانشێتەکە بکەین بەدوو دێری سەر یەك. ئەمەش کار دەکاتە سەر ناشرین کردنی لاپەرەکە. بۆیە دەبیٚ لەدارشتنیٚ و هەڵبژاردنی مانشێتدا, ئەو شوێنەی کەبە بابەتەکە دراوە لەبەرچاو بگرین و تا پێمان دەکریٚ کارێك نەکەین مانشێتەکە جارێکی تر دەسکاری بکەینەوە.

4- ژمارەی دێرەکان:

ژمارەی ئەو دێرانەی کە بۆ مانشێتەکە دیاری کراوە کاردەکاتە سەر شێوەکەی. وەك ووتمان لەهەواڵە کورتەکاندا نابیٚ مانشێت لەدێرێك تێپەر بکات. بەڵام بەپێچەوانەوە لەهەواڵە درێژەکاندا دەکریٚ مانشێتەکە چەند دێرێك بێت.

ئاشکرایە ژمارەی دێرەکانی مانشێتی رۆژنامەکان بەپیٚ ی زەوق و سەلیقەی رۆژنامەو گۆڤارەکان دەگۆرێ. بەڵام ئەبیٚ بزانین مانشێتی بابەتێکی مامناوەند نابیٚ لە دوو سیٚ دێر تێپەر بکات.

لێرەدا کەباس لەژمارەی دێرەکانی مانشێت دەکەین مەبەستمان بەشەکانی تری مانشێت((سەر مانشێت و ژێر مانشێت...))نییە, چونکە ئەوانیش مانشێتی سەربەخۆن" بەڵکو مەبەستمان مانشێتی سەرەکیە کە زۆر بە فراوانی بەکاردێت. ئەم جۆرە مانشێتانە لەبەر زۆری ووشەکانیان و کەمی جێگاکانیان لە دوو سیٚ دێردا دادەرێژرێن.

بۆ نموونە دەکریٚ مانشێتی ((هەزاران کورد چارەنوسیان دیار نییە)) لە دوو دێرداو بەم شێوەیە بنووسینەوە:

هەزاران کورد

چارەنووسیان دیارنییە

بەم جۆرە مانشێتانە دەوتریٚ مانشێتی شکێنراو.

بەدوادا چوونی رۆژنامەنووسی

بەدواداچوون کە بە ئینگلیزی Inguiryیان Investigation– ی پێ ئەوترێ جۆرێکە لە ریپۆرتاژ کە جگە لەوەسف کردن و روونکردنەوەی رووداوەکە زۆر بەوردی بەدوای مەسەلەکاندا ئەچێ و لێکۆڵینەوەی قووڵیان لەسەر ئەکات.

ئەم جۆرە ریپۆرتاژە رۆژ لەدوای رۆژ ژیاتر لە راگەیاندنەکاندا بەکاردێت و جێگەی رێپۆرتاژە گەورەکانی لەچاپەمەنیەکاندا گرتوەتەوە. دوو هۆکاری گەورە بوونەتە هۆی پێشکەوتنی بەدوا چوون و لەناوچوونی بەرە بەرەیی رێپۆرتاژە گەورەکان:

یەکەم: بەرزبوونەوەی ئاستی خواست و پێشبینیەکانی کریارانی چاپەمەنیەکان، چیتر پیشاندانی دەنگ و باسی رووداوەکان رازی‌یان ناکات و حەز ئەکەن رووداوەکانی پشت پەردە وهۆکارەکانی سەرهەڵدانی کێشەکە بزانن.

رێپۆرتاژ تەنیا رووی دەرەوەی رووداوەکان باس ئەکات و کەمتر بەدوای هۆکارەکانی سەرهەڵدانیاندا ئەگەرێ، بەلام بەدواداچوون هەم لایەنی دەرەوەی کێشەکان و هەم لایەنی ناوەوەیان ئەخاتە ڕوو، بۆیە ئەوەی دووهەمیان زیاتر بەلای خەڵکەوە پەسەند ترە.

دووهەم: ئەو ململانێیە کەلەنێوان تەلەفزیۆن و سینەما و چاپەمەنیەکاندا هەیە، چاپەمەنیەکانی ناچار کردووە هەوڵی ئامادەکردنی بەدوادا چوون بدەن. ئاساییە ئامادەکردنی رێپۆرتاژ لە ڕێگەی کامیرای تەلەفزیۆنەوە ئەتوانرێ رووداوەکان بەشێوەیەکی واقعی تر پیشانی بینەران بدات.

رۆژنامەکان لەترسی ئەوەی رێپۆرتاژەکانیان بێ خوێنەر نەمێنێتەوە روویان کردۆتە ئامادەکردنی بەدواداچوون. هەوڵ ئەدەن جگە لەباس کردنی چۆنیەتیرووردانی ڕووداوەکان، هۆکارە سەرەکیەکانی رووداوەکەش باس بکەن و شتێکی تازەو سەرنج ڕاکێش بدەن بەخوێنەرەکانیان.

هەر بۆیە لە چاپەمەنیەکاندا وێنەی نووسراو جێگەی کامێرەکان ئەگرێتەوە، تەنیا لەم ڕێگەیەوە ئەتوانن لەگەڵ تەلەفزیۆن و سینەمادا ململانێ بکەن.

جیاوازی لەنێوان رێپۆرتاژی وەسفی و بەدواداچوون:

لەبەدواچوون دا رۆژنامەنووس تەنیا وەسفی شوێنی رووداوەکە ناکات، بەڵکو زیاتر لە هۆکارەکانی دروست بوونی یان باشتر بڵێین هۆکارە نهێنیەکانی پەیدا بوونی رووداوە کۆمەلایەتیەکان ئەکۆڵێتەوەو ئەمەش پێچەوانەی ڕێپۆرتاژی وەسفییە.

لەناو زاراوە رۆژنامەنووسی‌یەکاندا ئەڵێن (رێپۆرتاژ پیشانی ئەدا، بەلام بەدوادا چوون ئەیسەلمێنێ) نووسەری بەدواداچوون ئەبێ ئەو خاڵە لەبەرچاوبگرێ کە ئەو لەگەڵ مەسەلەیەکی کۆمەلایەتیدا روو بەڕوو بوەتەوە. نەك لەگەڵ رووداوێکی ئاسایی رۆژانەدا. ئەمەش جیاوازیەکی تری نێوان ئەم و رێپۆرتاژنووسە. لەکاتی رووداوە کۆمەلایەتیەکاندا رێپۆرتاژ نووس رۆڵی بینەر یان شایەت ئەبینێ، بەلام نووسەری بەدوادا چوون وەك دادوەری لێکۆڵینەوەی مەسەلە

کۆمەڵایەتیەکانە. بۆ نمونە ئەگەر بیەوێ باس لە خراپی باری گوزەرانی کارمەندانی دەوڵەت بکات, پیشاندانی کارمەندێك لەپشتی مێزەکەوە باس کردنی خراپی جل‌و بەرگ‌و بارودۆخی ژیانی بەتەنیا بەس نین بۆ دەرخستنی ئەو مەبەستەی سەرەوە, بەڵکو پێویستە زۆر بە وردی لە هۆکارە ئەسڵیەکانی ئەو ناڕەزاییەو گوزەرانی کارمەندانی دەوڵەت بکۆڵێتەوە.

1- قۆناغەکانی ئامادەکردنی بەدواداچوونی رۆژنامەنووسی

بەدواداچوون بە شێوەیەکی گشتی بەم چەند قۆناغەدا تێ ئەپەڕێ:

1- هەڵبژاردنی بابەت:

بۆ بەدوادا چوونی هۆکارە راستەقینەکانی رووداوە کۆمەڵایەتیەکانی وەك ((بارودۆخی کارمەندانی دەوڵەت, نەمانی گۆشتی مریشك...)) پێویستە رۆژنامەنووس زۆر بە وردی بەدوای ئەو پرسیارە نهێنی‌و شاراوانەدا بگەڕێ کە بەلای خەڵکەوە هێشتا نەزانراون‌و وەڵامەکانیشیان بدۆزێتەوە.

کاتێك مەسەلەیەکی وەك ئەم پرسیارە دێتە بەردەم رۆژنامەنووسێك: ((بۆ خاوەن باخی میوەکان گلەیی لەهەرزانی نرخی میوەکانیان ئەکەن‌و لە هەمانکاتدا کڕیارەکانیش ئەڵێن نرخی میوە فرێوە؟)) پێویستە ئەو کەسە یەکسەر بەدوای هۆکارە سەرەکیەکاندا بگەڕێ‌و پرسیارەکەش بگۆڕێ بۆ: ((ئایا لابردنی دەڵاڵەکان‌و کۆنتڕۆڵ کردنی وردە فرۆشەکان باشترین ڕێگە چارەی گرانیەکە نیە؟))

دوابەدوای ئەم پرسیارە بابەتی بەدوادا چوونەکە دیاری ئەکرێ‌و رۆژنامەنووسەکە بۆ سەلماندنی بۆچوونەکانی خۆی دەست ئەکات بە لێکۆڵینەوە وبەدواداچوونی مەسەلەکە.

کەواتە ئەتوانین بڵێین، بەدواداچوون وەك قۆناغەکانی ((دۆزینەوەی تیۆرییەك کەپێویستە لەسەرەتادا((تیۆرەکە)) بدۆزینەوەو پاشان بۆ سەلماندنی دەست بکەین بەهەوڵ دان‌و لەکۆتاییدا ئەنجامەکەی بدۆزێتەوە.

کەواتە ئەبێ رۆژنامەنووسی بەدواداچوون، شارەزایی لە بابەتی لێکۆڵینەوەکەی خۆی هەبێ, ئەمەش پێچەوانەی رێپۆرتاژ نووسینە کە مەرج نیە پسپۆڕی هەبێ لە نووسین دا, نووسینی بەدواداچوون زۆر پێویستی بە پسپۆڕی هەیە.

بەڵام نابێ ئەوەش فەرامۆش کەین کە هەرچەندە شارەزایی‌و ئاشنایەتی لە بارەی بابەتی لێکۆڵینەوەکەو زانینی ئەنجامەکانی بۆ نووسەری بەدواچوون گرنگە, کەچی ئەم زانیاریانە بە تەنیا ناتوانن وەڵام بن بۆ هۆکارەکانی مەسەلەیەکی کۆمەڵایەتی‌و ئەنجامەکەشی بەس نییە بۆ ئامادەکردنی بەدواداچوونێکی سەرکەوتوو. چونکە هەڵبژاردنی بابەت بەیەکەمین هەنگاوی قۆناغی ئامادەکردنی کاری بەدوادا چوون دێتە ژماردن. ئامانجی بەدواداچوونیش تەنیا کۆکردنەوەی بەڵگە نیە بۆ سەلماندنی پێشنیارەکانی نووسەرەکەی, بەڵکو مەبەستەکە ئەوەیە

بۆچـوونەکانی لـە ڕێگـەی ئـەزموونی پراکتیکـەوە بـۆ خوێنـەران بســەلمێنرێت. خوێنـەران نـەك نووسەرەکە، راستی پێشنیارەکە بسەلمێنن. هەر بۆیە ئەبێ لەکاتی نووسینی بەدواداچوون دا خۆ لەپێشنیاری نەسەلمێنراو وڕای شەخسی بپارێزین.

2- کردنەوەی فایل:

ئەبێ بزانین کاری نووسینی بەدواداچوون جیایە لە نووسینی بابەتی تر, نووسەری بەدوادا چوون ئەبێ پێچەوانەی مەقالە نووس بێ. وەك زانایـەکی کیمیاناس لـە تاقیگەکـەی خۆیدا بـە تێکـەڵو پێکـەڵ کردنـی ماددەکـان بگاتـە ئـەنجامو هـەوڵ بـدات لەگۆشـەو کـەناری کۆمەڵگاکـەیدا بـەدوای مەسەلەکاندا بگەڕێ. لەڕێگەی کۆکردنەوەی فایلی کێشەکان, کتێبو خوێندنەوەی بڵاوکراوەکانو ئەزموونکارییەوە بیرو بۆچوونەکانی خۆی بسەلمێنێ.

چەمکی وشەی بەدواداچوون لەزمانەوانیدا بەمانای لێکۆڵینـەوە دێت. لـە رووی یاسایشـەوە ئـەم وشـەیە مانـای گـەڕانو دۆزینـەوەو لێکۆڵینـەوەی کێشـەکەیەو لەلایـەن کەسـانی سـودمەند لـەو مەسەلەیەو لە شوێنی رووداوەکە ئەنجام ئەدرێ.

کەواتـە ئـەتوانین بڵـێین گفتوگـۆو لێکۆڵینـەوە لەسـەر بابـەتێك پـاش کردنـەوەی فایلەکـەی دێـت. کردنـەوەی ئـەم فایلـە هـەم بـۆ دادوەری لێکۆڵینـەوەو هـەم بـۆ رۆژنامـەنووس گـرنگو پێویسـتە. لێکۆڵـەوە لەهـەر پلـەو پایەیەکـدا بێـت ئـەبێ پێشـتر بەڵگەنامـەکانی ئـەو کێشـەیەی کەئەیـەوێ لێکۆڵینـەوەی لەسـەر بکـات لەبـەر دەسـتیا بێـتو بـەجوانی و بـەوردی بیانخوێنێتـەوە وپێشـینە مێژووینەکانیان بزانێ.

یـەکێك لەقۆناغـەکانی دروسـت کردنـی فایـل، بەدەسـت هێنـانی بـیروڕای ئـەو خەڵکانەیـە کەلـە مەسـەلەکەوە نـزیکن, هـەر بۆیـە رۆژنامـەنووس ئـەبێ پەیوەنـدییان پێـوە بکـات و لێکۆڵینـەوەیان لەگەڵدا ئەنجام بدا, ئەگەر لەسەر زیادبوونی مووچە لـەنێوان کارمەندانی دەوڵـەت کێشەیەك هەیە, پێویستە نووسەری بەدواداچوون لەلایەك لەگەڵ بەرپرسەکاندا وتو وێژبکاتو بیروڕایان وەربگرێو لەلایـەکی تـرەوە بۆچـوونی کارمەندانو سـەندیکاکان لەسـەر ئـەم مەسـەلەیە بزانـێو لـەهۆکارەکانی داخوازیان بۆ زیاد بوونی مووچەکانیان بکۆڵێتەوە. لـەم دیدارانـەدا لێکۆڵینـەوەش لەسـەر سـەعاتی کارکردنیان, ژمارەی منداڵەکانیان, تەئمینی ژیانیان, خانەنشینیو ماڵو حاڵیـان دەکـرێ. چونکە بـەم کـارە ئـەتوانێ هەنـدێ بەڵگـەی لەسـەر ڕەوایـی داخـوازی کارمەنـدەکان دەسـت بکـەوێو پاشـان لـەکاتی نووسـینی بەدواداچـوونەکەدا لەفایلەکـەی دەریـان بهێنـێو بڵاویـان بکاتـەوە. هەنـدێ جـار لەوانەیە وا پێویست بکات کارناسانی هونەری لە نێوان هـەردوو لایانـدا قسـەی خۆیـان بکـەن. هـەر بۆیە پێویستە نووسەری بابەتی بەدواداچوون بیرو بۆچـوونی ئـەوانیش لەگـەڵ ئـەوانی تـردا بخاتـە ناو فایلی کێشەکەوە.

بەراورد کردنی زانیاریە بەدەست هاتووەکان لەگەڵ باروودۆخی ژیانی ساڵانی رابردووی کارمەندەکان وئامادەکردنی ئامار لەسەر ئەو بەراورد کردنە گرنگیەکی زۆری بۆ تەواوی بەدواداچونەکە هەیە، چونکە بەم جۆرە لە ئەنجامی کۆکردنەوەی ئەو زانیاریانە لەسەر بەدواداچوونی کێشەکە فایلی بەدواداچوونی ئەو مەسەلەیە تەواو ئەبێ‌و ئامادەی ئەنجام گیری ئەکرێ.

3- ئەنجام گیری:

کاتێك هەموو بەڵگەنامەکان لەلایەن لێکۆڵەرەوە ئامادەکراو خرایە فایلی کێشەکەوە, ئەو کات ئەتوانرێ ئەنجامی کێشەکە دەست بکەوێت‌و حوکمی کۆتایی لەسەر بدرێ. ئەم بڕیارە کەدواین قۆناغی کاری بەدواداچوونە لە بڕیاری دادوەرێك ئەچێ لەکۆتایی کێشەکەدا دەری بکات. وەك چۆن بڕیاری دادوەرەکە ئەبێ بەڵگەو دەلیلی سەلمێنراو بێت, ئەنجامگیری نووسەری بەدواداچوونیش لەسەر مەسەلە کۆمەڵایەتیەکان ئەبێ بەپێی بەڵگە بێت بۆ ئەوەی بڕیارەکەی بەهێزو بەتوانابێت.

بەشێوەیەکی گشتی ناتوانرێ هیچ بەدوادا چوونێك بێ وەرگرتنی ئەنجام لە رۆژنامەکاندا بڵاو بکرێتەوە یان لەڕادیۆو تەلەفزیۆندا پەخش بکرێتەوە. چونکە فەلسەفەی لێکۆڵینەوە, ئەنجامەکەیەتی.

کەواتە ئەو وەڵامانەی کە رۆژنامەنووسەکان لەکاتی بەدواداچوونەکانیاندا دەستیان ئەکەوێ, ئەبێ کۆیان بکەنەوە ئەنجامی هەموو وەڵامەکان وەك ڕێگە چارەی کێشەکە بخەنە ڕوو.

ئەو وەڵامەی کە لەلایەن رۆژنامەنووسی بەدواداچوونەوە وەك ئەنجامگیرییەکە بۆ پرسیارەکان ئەخرێنە ڕوو, خۆی لەخۆیدا سەلمێنەری ئەو گریمانەیە کەلەسەرەتای کارەکە لەلایەن خۆیەوە باسی لێوەکراوە.

لەبەدواداچووندا ئەوەی گرنگە، ئەو بەڵگەنامانەیە کەڕوودانی ڕووداوێکی دیاری کراو ئەسەلمێنێ‌و هەروەها ئەو ئەنجام گیرییە کەلەدوای ئەم بەدواداچوونە دەست ئەکەوێ. لەوانەیە ئەو ڕێگە چارە یان ئەنجامەی کە رۆژنامەنووس لەکۆتاییدا پێی ئەگات بەتەواوی بە پێچەوانەی ئەو گریمانە بێت کەلەسەرەتادا خستوویەتیە ڕوو.

بەشێوەیەکی گشتی هەموو گریمانەکان چی لەپێشدا بخرێنە ڕوو یان لەپاشدا، تەنیالە ڕێگەی لێکۆڵینەوەوە ئەتوانرێ لەراستی‌و دروستیان دڵنیابین‌و ئەمەش کاری سەرەکی نووسەری بەدواداچوونە.

2- پێداچوونەوەو ڕێکخستنی بەدواداچوون .

پاش ئەوەی قۆناغەکانی ئامادەکردنی بەدواداچوون کۆتاییان پێهات, نووسەرەکەی ئەبێ دەست بکات بە ڕێکخستنەوەو نوسینەوەیان وئەتوانرێ لەشێوازی هەرەمی سەروژێرکراو یان شێوازی (استدلالی) پێداچوونەوەی بابەتەکە بکرێت.

تەنیا لەو حاڵەتانەدا شێوەی هەرەمی سەروژێرکراو بەکار ئەهێنرێت کە بەدواداچوونەکە پێشەکیو ناوەڕۆكو ئەنجامی تێدا بێ. لەسەرەتای بەدواداچوونەکەدا بە شێوەیەکی کورت باس لەبابەتو ئەنجامی کێشەکە ئەکرێت. لەناوەڕۆکی بەدواداچوونەکەش دا رۆژنامەنووسەکە ئەو هەنگاوانەی کەناویەتی بۆ گەڕان بەدوای بەدواداچوونەکە باس ئەکاتو لەکۆتایدا ڕێگە چارەکان ئەخاتە ڕوو.

لەبەدواداچوون دا ئەنجامگیری گرنگیەکی زۆری هەیە, چونکە لەم بەشەدایە کەرۆژنامەنووس بەری ئەو زەحمەتانەی کە بۆ شیکردنەوەو لێکۆڵینەوەی هۆکاری ڕووداوە کۆمەڵایەتیەکان داویەتی, ئەبینێ.

بەدواداچوون زیاتر لەسەر شێوازی استدلالی ئەنووسرێتەوە, لەو بابەتە یان زنجیرە بابەتەی کەلەم بارەوە ئەنووسرێتەوە رۆژنامەنووس هەوڵ ئەدات بەدواداچوونەکەی بەشێوەیەك بنووسێ کە خوێنەران وا هەست بکەن خۆیان لەکاتی کۆکردنەوەی زانیاریو هۆکاری ڕووداوەکان دا بەشداریان کردوە.

بەم جۆرە لەسەرەتای کارەکەدا بابەتی لێکۆڵینەوەکە لە شێوەیەکدا ئەخرێتە ڕوو کە لێکۆڵینەوە سەرەتاییەکان تا حەدێك کێشەکانی بەلادا خستبێ.

بەڵام هەندێ مەسەلەی تر سەر هەڵئەدەنەوە کەشێوەی پێش بینی نەکراو ئەداتە کێشەکە، ئەم گۆڕانکاریانەش تا ئەو کاتەی نووسەر ئەگاتە ئەنجامێك بەردەوام ئەبێت. لە پێداچوونەوەی بەدواداچوون دا بەڵگەنامەی فایلی کێشەکە سوودی لێ وەرئەگیرێ. بەدواداچوون لەم حاڵەتەدا لەشێوەی دەنگو باسی زنجیرە هەڵسوکەوتێك دەرئەکەوێ ئەو بابەتانەی کەلەئەنجامی خوێندنەوەی بەڵگەنامەکان دێنە دەست چاوپێکەوتنە جیاجیاکان لەگەڵ خەڵکی جیاوازدا, شیکردنەوەی بارودۆخ و حاڵو ئەحواڵی ڕووداوەکان کە هەموویان رۆژنامەنووسەکە ئەگەیەننە ئەنجامی کۆتایی.

ئاساییە ناتوانرێ هەموو بەڵگەنامەو ئەنجامی فایلی رۆژنامەنووسەکە بەبێ دەستکاری بڵاو بکرێتەوە. پێویستە هەوڵە بێ ئەنجامەکانو بابەتە جوانو سەرنج ڕاکێشەکان زەق بکرێنەوە. بەدواداچوونی نمونەیی ئەوەیە کە بە شێوەیەکی لۆژیکی خۆی بخاتە ڕوو. بۆ هەر بەشێك شایەتێك بهێنرێتەوە، لە بەرامبەر هەر بۆچوونێك بۆچوونە پێچەوانەکەی بخرێتە ڕووو لە کۆتایشدا ئەنجامەکەی کە لە دوای لێکۆڵینەوەو خستنە ڕووی بۆ چوونە جیاوازەکان هاتۆتە ئاراوە، بخرێتە ڕوو.

کۆمەڵایەتیەکانیش شێوەو جۆری جیاجیان هەیە هەر بۆیە لێکۆڵینەوەش لە بارەیانەوە جیاوازە. ئەتوانین سێ جۆر بەدواداچوون بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر مەسەلە کۆمەلایەتیەکان باس بکەین:

1- بەدواداچوونی لێکدراو (مرکب):

ئەم جۆرە بەدواداچوونە زیاتر بۆ ئەو مەسەلە کۆمەڵایەتیانە ئەنجام ئەدرێ کە بەلای زۆرینەی خەڵکەوە بەسود لە قەڵەم ئەدرێ . لە چوارچێوەی ئەم جۆرە بەدواداچوونەدا سود لە ریپۆرتاژ و چاوپێکەوتن و ئامار و بیروبۆچوونی خەڵك وەرئەگیرێ و بەلێکدانەوەی هەموو ئەو زانیاریانە بابەتێك یان چەند بابەتێك لە شێوەی بەدواداچوون لەسەر مەسەلەیەکی ژیانی گشتی لە ڕۆژنامەکەدا بلاوئەکرێتەوە.

2-بەدواداچوونی سادە:

بەدواداچوونی سادە ئەو بەدواداچوونەیە کە تەنیا مەسەلەیەکی سادەی کۆمەڵایەتی ئەخاتە ڕوو، بێ ئەوەی لێکۆڵینەوەیەکی بەربلاوی کۆمەڵایەتی لەسەر ئەنجام بدرێ و بیروڕای خوێنەران و بینەرانی وەربگیرێ. نمونەی ئەم بەدواداچوونانە ئەو بابەتانەیە کەلەڕۆژنامەکاندا لە شێوەی بیروڕای ئازاد یان پێشنیاری نووسراودا بلاوئەبنەوە.

ئەبێ بزانین هەریەك لەم بابەتانەی کەلەلایەن بیسەران و خوێنەرانەوە ئەگەنە ڕۆژنامە تەنیا لەسەر بابەتێکی کۆمەڵایەتی وەك (تەڵاق) یاسزای لە سێدارەدان نوسراون هەر خۆیان ئەبنە دادوەری کێشەکەو ڕۆژنامە یان رادیۆکە هیچ رایەك دەرنابڕن.

3-بەدواداچوونی ڕاپرسی:

ئەم جۆرە بەدواداچوونانە کەمتر لە ڕۆژنامەکاندا بلاوئەکرێنەوە، بەڵام ڕێکخراوەکانی هەڵسەنگاندنی بیروڕای خەڵك لەکاتی هەڵبژاردنە گشتی‌یەکاندا.

3- جۆرەکانی بەدواداچوون:

لە پێناسەی بەدواداچوون دا هاتووە کە ئامانجی نووسەری بەدواداچوون ئەوەیە لێکۆڵینەوە لەسەر مەسەلە کۆمەڵایەتیەکان بکات. لەبەرئەوەی مەسەلە سودی لێ وەرئەگرن. لەم جۆرە بەدواداچوونانەدا کۆمەڵە پرسیارێك لە ڕێگەی پرسیارنامە لەلاپەڕەی ڕۆژنامەکەوە ئەنووسرێت و پاشان بۆ کەسانی لە رووی تەمەن و ڕەگەزی پلەی کۆمەڵایەتی جیاواز ئەنێرێت. پاش گەیشتنی وەڵامەکان ئەنجامەکان دیاری ئەکرێن و ئەخرێنە بەردەست رای گشتی یان ڕێکخراوەکان.

4-بەدواداچوون و لێکۆڵینەوەی زانستی

بەدواداچوون زۆر لە لێکۆڵینەوەی زانستی‌یەوە نزیکە. بە شێوەیەکی گشتی ئەو ڕۆژنامەنووسانەی کەبەدواداچوون ئەنووسن سود لەهەمان شێوازی نووسینی لێکۆڵینەوەی زانستی وەرئەگرن. سەیری فایل و بەڵگەنامەکان ئەکەن و بیروبۆچوونی خەڵکانی تر ئەخوێننەوە، دیدار و گفتوگۆ لەگەڵ شارەزایاندا ساز ئەدەن و بۆخۆیان تەماشای ڕوودانی بابەتەکان ئەکەن.

سەرەڕای ئەو لێك چوونانەش کەچی بەدواداچوون لەگەڵ ڕیپۆرتاژی زانستی یەکسان نیەو لەچەند ڕوویەکەوە لەیەکتر جیاوازن.

1–لەڕووی بابەتەوە:

لێکۆڵینەوەیەکی زانستی کەلەلایەن زانایانەوە ئەنجام ئەدرێ زۆر بابەتی جیاجیا لەخۆئەگرێ. لەبابەتێکی بچوکی زانستی‌یەوە بگرە تا ئەگاتە مەسەلەیەکی ئابووری گەورە ئەبێتە جێی سەرنجیان و هەڵکۆڵینی لەسەر ئەکەن.

بەڵام بەدواداچوون بە پێچەوانەی لێکۆڵینەوەی زانستی، بابەتەکانی مەسەلە کۆمەڵایەتیەکانن، پێویستە ڕۆژنامەنووس کارەکەی خۆی لە چوارچێوەی ئەم مەسەلانەدا قەتیس بکات و بەدوای وردەکاری‌یەکاندا بچێ.

2–ڕووبەری کارکردن:

ڕووبەری کاری لێکۆڵەرەوە زانستی‌یەکان یەکجار بەربڵاوە. ئەوان هەوڵ ئەدەن هەموو زانیاری‌یەك لەسەر ئەو بابەتەی کە بۆ لێکۆڵینەوە دیارییان کردوە بەدەست بهێنن و لە هەلێکی باش تردا هەموو بەڵگەنامەکان هەڵبسەنگێنن. لەڕووی کاتەوە هیچ کێشەیان نیە و ئەگەریش کێشەیان هەبێ لە چەند مانگێك کەمتر نییە. لە ڕووی قەبارەو ژمارەی لاپەڕەکانیش هیچ گرفتێکیان نیەو تا ئەوکاتەی لێکۆڵینەوە پێویست بکات ئەتوانن بڕۆن، بەڵام نووسەری بەدواداچوون ڕووبەری کارەکەی دیاری کراوە.

یەکەم/ ئەبێ بەدوادواچوونەکەی لەماوەیەکی دیاری کراودا ئامادەبکات، چونکە مەسەلە کۆمەلایەتیەکان بۆ ماوەیەك دەرئەکەون و هەرپاش ماوەیەك فەرامۆش ئەبن. بۆیە بەدواداچوون ئەبێ لەو کاتانەدا بکرێ کە بەلای خەڵکەوە سودبەخش بێت (بۆ نمونە مەسەلەی گرانبوونی نرخی میوە یان گرانی کرێی هاتووچۆ). پاش چارەسەرکردنیان بەدواچوونیان ناوێ.

دووهەم/ لە ڕووی قەبارەوە بەدواداچوون دیاری کراوە. ڕۆژنامەنووس ئەبێ قەبارەی جێگەکەی لەسەر لاپەڕەو ماوەی پەخشەکەی لە رادیۆو تەلەفزیۆن لەبەرچاو بگیرێ لەبەرئەوەی خوێنەرانیش کاتێکی دیاری کراویان هەیە بۆ خوێندنەوە.

3–لەڕووی دەربڕینەوە:

زمانی لێکۆڵینەوەی زانستی زمانی زانستەو شێوازی تایبەتی خۆی هەیە. لێکۆڵەرەوان بە شێوەی کتێبێك لێکۆڵینەوەکانی خۆیان ئەخەنەڕوو. لەو لێکۆڵینەوانەدا هیچ گوێ بەزەوق و خواستی خوێنەران نادرێ و ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانیان وەکو چۆن ئەیانەوێ ئەنووسنەوە.

بەڵام زمانی بەدواداچوون زمانی خەڵکەو ئەبێ بابەتەکان بە جۆرێك بنوسرێنەوە کە خوێنەران بتوانن لێی تێ بگەن و ئەنجامی تەواویان دەست بکەوێ.

لەکاری بەدواداچوون دا نووسەر پابەندی یاساو بنەماکانی ڕۆژنامەنووسی‌یە ئەبێ زەوق و حەزو ئارەزووی خوێنەرانی خۆی لەبەرچاو بگرێ و ناچارە زەوق و ئارەزووەکانی خۆی تا حەدێك فەرامۆش بکات.

باسی بەدواداچوون نابێ زۆر درێژ بێت و پێویستە لەیەك دووژمارەدا بخرێتە ڕوو. بەو حاڵەشەوە لەوانەیە هەندێ جار وا پێویست بکات گۆڕانکاریش لە ناوەرۆکی بابەتەکەدا بکرێ.

<u>دابەشکردن و فرۆشتنی ڕۆژنامە</u>

ئەو کاتەی ڕۆژنامەکە چاپ بوو، کاری دابەش کردن و فرۆشتن دەست پێ ئەکات، ئەم کارەش حەساسترین قۆناغی کاری ڕۆژنامەگەرییە. چونکە ئەو ژمارەیە کە بەرهەمی ڕەنج و تەقەلای ژمارەیەکی زۆر ڕۆژنامەنووس و کرێکاری چاپخانەیەو خەرجی‌یەکی زۆری تێچووە، ئەگەر لەکاتی خۆی دا ئامادە نەکرێت و لەکاتی دیاری کراودا نەگاتە شارەکان و شوێنە دوور دەستەکان و خوێنەران نەیخوێننەوە، بۆ ڕۆژی دواتر سودی نامێنێ و کەس نایکرێ، بەردەوام بوونیش لەسەر ئەم حاڵەتە کرێارەکانی لێ دوور ئەخاتەوەو تووشی شکستی دارایی و دواتر داخستنی ڕۆژنامەکەی ئەکات. هەر لەبەر ئەمەشە ڕۆژنامەکانی سەرتاسەری دونیا گرنگیەکی تایبەت بەکاری دابەش کردن و فرۆشتنی ئەدەن. بۆ ئەم مەبەستەش بەرنامەی وردیان هەیەو بۆ ئەوەی ڕۆژنامەکانیان بەزووترین کات بگاتە دەستی خوێنەران پارەیەکی زۆر خەرج ئەکەن.

1- چۆنیەتی دابەش کردن

ئێستا ڕۆژنامەکان بەچوار ڕێگە ئەگەنە دەستی خوێنەران.

1-هاوبەشی بە پۆستەیی:

هاوبەشی کردنی خوێنەران بۆ وەرگرتنی ڕۆژنامە لەڕێگەی پۆستەوە بە باشترین ڕێگای فرۆشتن دێتە ژماردن. لەلایەك پارەی یەك ساڵ یان شەش مانگ وەیان سێ مانگ پێشەکی وەرئەگیرێ و لە فرۆشتنی دڵنیا ئەبن و لەلایەکی ترەوە لەبەرئەوەی دابەش کردنەکە ئەکەوێتە سەر پۆستە و تەنیا پولی نامەکەی تێ ئەچێ و خەرجی‌یەکەی لەسەر ڕۆژنامەکە کەم ئەبێتەوە، فرۆشتن لە ڕێگەی پۆستەوە لەسەدەی نۆزدەهەمەوە دەستی پێ کردووە، بەڵام ئێستا ڕەونەقی جارانی نەماوە، بەتایبەت بۆ ڕۆژنامەیەك کە ڕۆژانە بێت. هۆکەشی ئەگەڕێتەوە بۆ کەم بوونەوەی هاوبەشەکان و ئامادەنەبوونی پۆستەو گەیاندن بەکاری دابەشکردنی خێرایی ڕۆژنامە ڕۆژانەکان. بەهەر حاڵ هەندێ ڕۆژنامەی موعتەبەر هەیە هێشتا هاوبەشیان هەیەو لەهەندێ شاری بچوکیش دا ڕۆژنامە ناوخۆییەکان لە ڕێگەی پۆستەوە ئەگەنە دەست خوێنەرەکانیان.

2-گەیاندنی ڕۆژنامە بە ڕێگەی ڕۆژنامەبەرەوە:

لە زۆربەی وڵاتی دونیادا لە پاڵ گەیاندنی ڕۆژنامە لە ڕێگەی پۆستەوە، ئێستا ڕۆژنامە ڕۆژانەکان ڕۆژنامەکانیان لە ڕێگەی ڕۆژنامەبەری تایبەتەوە ئەگەیەننە خوێنەرانی خۆیان لەناو ماڵەکانیان دا.

پاش هەفتەیەك یان مانگێك کرێکانیان وەرئەگرن. ئەم شێوازەش وەك هاوبەشی پۆستی فرۆشتنی ڕۆژنامە دۆخێکی چەسپاوی هەیە، بەڵام خەرجی زیاتری تێ ئەچێ، چونکە گواستنەوەی ڕۆژنامە لە ڕێگەی پۆستەوە زۆر هەرزانترە لە حاڵەتێکدا دابەش کردن لەڕێگەی ڕۆژنامەبەرەوە ئەبێ 15 بۆ 25 لەسەدی نرخەکەی بدرێت بەدابەش کەرەکان. لە وڵاتانی ئەنگلوساکسون و ژاپۆن فرۆشتنی ڕۆژنامە لە ڕێگەی ڕۆژنامە بەرەوە زۆر بەربڵاوەو زیاتر لە 90٪ی ڕۆژنامەکان لەم ڕێگەیەوە بەهۆی ڕۆژنامەبەرەکان کە زۆریان خوێندکارن پەخش ئەکرێنەوە.

3-تاك فرۆشی ڕۆژنامە لە ڕێگەی ڕۆژنامە فرۆشەکانەوە:

لەو وڵاتانەی کە خۆری ڕۆژنامە خوێندن تێیاندا هەڵنەهاتووە و ڕۆژنامەکان نەیانتوانیوە خوێنەری تایبەت بۆ خۆیان دروست بکەن، ڕۆژنامەش وەك کاڵای تر لە دوکان و گۆشك و سەرجادەکان ئەخرێنە بەردەستی خەڵك. لەبەرئەوەی زۆر لە خوێنەران بە ئارەزووی خۆیان هەندێ ڕۆژنامە ئەکڕن وهەندێکی تر ناکڕن، هەر بۆیە ڕۆژنامەکان هەوڵ ئەدەن لاپەڕەی یەکەمی خۆیان وەك دوکاندارەکان بڕازێننەوەو بەمانشێتی سەرنج ڕاکێش و وێنەی دڵگیر و ڕەنگاو ڕەنگ سەرنجی خوێنەرە چاوەڕوانکراوەکانیان بۆلای خۆیان ڕاکێشن وئاستی فرۆشتنیان زیاتر بکەن، لەم هەلومەرجەدا دۆخی فرۆشتنی ڕۆژنامە لە گۆڕاندایە، ئەو ڕۆژانەی کە ڕووداوی سەیرو سەرنج ڕاکێشی تێدا ڕوو ئەدات ژمارەی تاك فرۆشی زیاد ئەکات و بە پێچەوانەشەوە لە ڕۆژە ئاساییەکاندا کەم ئەبێتەوە.

ڕۆژنامە فرۆشەکانیش وەك ڕۆژنامەبەرەکان 15 بۆ 25 لە سەدی نرخی ڕۆژنامەکان بۆ خۆیان ئەبەن.

مەسەلەی گەڕانەوەی ڕۆژنامە نەفرۆشراوەکان لەلایەن ڕۆژنامە فرۆشەکان و بۆ دەزگاکانی بڵاوکردنەوەو دابەش کردن بۆ خۆی مەسەلەیەکی گرنگەو لەهەر وڵاتێکدا بە شێوەیەکی جیاواز چارەسەرئەکرێت لە هەندێ وڵاتی وەك فەڕەنساو ئینگلیستان و ئێران دا شێوازی (فرۆشتنی کراوە-یان گەڕاوە) ڕەواجی هەیە، ڕۆژنامە فرۆشەکان ئەو ڕۆژنامانەی نەفرۆشراون بۆ ڕۆژی دوایی ئەگەڕێنەوە بۆ دەزگای پەخش کردنەکە و پارەکەی وەرئەگرنەوە، بە پێچەوانەوە لە وڵاتانی وەك (ئەڵمانیا) شێوازی (فرۆشتنی داخراو) پەیرەو ئەکرێ و زیانەکە لە فرۆشیارەکان ئەکەوێ.

4-خوێندنەوەی بەخۆڕایی ڕۆژنامەکان:

لەهەندێ وڵاتدا لەبەرئەوەی خووی کڕینی ڕۆژنامە هێشتا ڕەواجی نییە یاخود خەڵك لەبەرگرانی ناتوانن ڕۆژنامەکان بکڕن، ڕۆژنامەکان بەشی خۆڕاییان هەیەو بۆ هەندێ دەزگای دەوڵەتی یان تایبەت نوسخەی خۆڕایی دادەنێن. ئەو ڕۆژنامانەی کە لە کۆڵان و شەقامەکاندا هەڵ ئەواسرێن و ئەخرێنە بەردەست خوێنەر یان لە کتێبخانەکاندا دادەنرێن لەم جۆرەن. خوێندنەوەی ڕۆژنامە لە

عیادەی دکتۆرەکان، هۆڵی تایبەتی دام و دەزگاکان، خەیاتیەکان، سەرتاشخانەکان جۆرێکن لە خوێندنەوەی خۆڕایی.

کاری دابەش کردنی رۆژنامە و بڵاوکراوەکانی تر هەندێ جار لە ڕێگەی دەزگای چاپەکەوە دەبێت و هەندێ جاریش لەڕێگەی دەزگای پەخشی تایبەتەوە کە کارەکەیان تەنیا دابەش کردنە، ئەنجام ئەدرێ. دابەش کردنی چاپکراوەکان بە شێوەیەکی گشتی و رۆژنامە بەتایبەتی گرنگی‌یەکی زۆری هەیەو زۆر مەسەلەی تری لە پێش دایە ئەگەر رۆژنامەکە ناوچەیی بێت کاری دابش کردنەکەش بچووکە. بەڵام تا هەرێمی دابەش کردنەکە بەرفراوان بێت (بەتایبەت رۆژنامە گەورەکان کەلەهەمەوو وڵاتدا دابەش ئەکرێن یان ئەو رۆژنامە نێو دەوڵەتیانەی کە دابەش کردنەکەیان لە چەندین وڵاتی دونیادا ئەنجام ئەدرێت) کارەکە گەورەتر و دژوارترە.

(کات) وەك چۆن بۆ ئامادەکردنی هەواڵ گرنگە، لەکاری دابەش کردنیش دا گرنگی‌یەکی زۆری هەیە بگرە لەم قۆناغەدا کات لەهەموو قۆناغەکانی تر گرنگترە، چونکە لە قۆناغەکانی ئامادەکردن و چاپکردنی پەلەکردنەکە بۆ ئەوەیە لەکاتی خۆی دا رۆژنامەکە بگاتە دەست خوێنەران و هەر جۆرە کات بەفیڕۆدانێك ئەبێتە هۆی دواکەوتن لەکاری دابەش کردنی ڕۆژنامەکاندا.

2–ناوچەکانی دابەشکردن:

دابەش کردنی ڕۆژنامەچی لە شوێنی دەرچوون و چی لە شوێنەکانی تر بەشتراوە بەکاتەوە.

1–دابەشکردنی رۆژنامە لە شوێنی دەرچوون دا:

ئەبێ ڕۆژنامە لە شوێنی دەرچوونی دا لەسەعاتێکی دیاری کراودا پەخش بکرێتەوە. ئەگەر رۆژنامەکە چەند جارێك چاپ ئەکرێتەوە. ئەوە ئەبێت سەعاتی چاپی یەکەمیان دیاری کراو بێت. خوێنەرانی ڕۆژنامەکان حەز ئەکەن لەکاتی خۆی دا ڕۆژنامەکانی خۆیانیان لەبەردەست دابێت ئەگەر ئەوسەعاتە دیاری کراوە ئاڵوگۆڕی تێدا بکرێ ئەگەری ئەوە هەیە ببنە خوێنەری ڕۆژنامەیەکی دی. لەبەرامبەر ئەم مەترسیەدا کەلەئەنجامی گوێ نەدان بەکاتی دابەش کردنەکە دروست بووە، ئەوڕۆژنامانەی کە ئەتەوانن ڕۆژنامەکانیان لەکاتی خۆی دا بخەنە بەردەستی خەڵك هەلی ئەوەیان بۆ ئەڕەخسێ خوێنەرە ناڕازی‌یەکانی ڕۆژنامەکانی تر بۆ لای خۆیان رابکێشن.

2- دابەشکردنی ڕۆژنامە لەناوچەکانی تر:

دابەشکردنی ڕۆژنامە لەدەرەوەی شوێنی دەرچوونی ڕۆژنامەکە واتا پارێزگا و شارەکانی تر لە دابەشکردنی لە شوێنی دەرچوونەکەی گرنگترە. لە ناوەندی دەرچوونی رۆژنامە کاتی پەخش لە سەعاتێك تێناپەڕێ، بۆ نمونە ڕۆژنامەیەك کە ئەبێت سەعات چواری ئێوارە پەخش بکرێت سەعات پێنج کاری دابەش کردنەکە تەواو ئەبێت، لەدەرەوەی ناوەندی بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامەکە، کاریگەری‌یە خراپەکانی دواکەوتنەکە لە دابەش کردن زۆر زۆرترە.

باوای دانێین ڕۆژنامەیەك كە ئەبوایە سەعات پێنجی بەیانی بدرایە بە ناوەند پەخشی سلێمانی یەك سەعات دواكەوت و لە سەعات شەشی بەیانی پێ ڕاگەیشت، هەروەها باوای دانێین سەیارەی پۆستی سلێمانی–كفری سەعات پێنج و نیو بەرەو كفری ئەكەوێتە ڕێ، لەم حاڵەتەدا كاتێك بەشی كفری لە سلێمانی، ئەكەوێتە ڕێ سەیارەی پۆستەكەی كفری دەیان كیلۆمەتر لە سلێمانی دوركەوتووەتەوە. بۆیە بەناچاری ئەبێ بەشی كفری ئەو ڕۆژنامەیە دوابكەوێ بۆ سەیارەكەی تر كە خوا ئەزانێ كەی ئەكەوێتە ڕێ. بەم جۆرە یەك سەعات یان نیو سەعات دواكەوتن لە ناوەندی دەرچوونی ڕۆژنامەكە ئەبێتە هۆی دابەش نەبوونی ڕۆژتنامەكە لە شارێكی دوورە دەست.

ئاساییە هەموو چاپەمەنیەكان بەتایبەت ڕۆژنامەكان كەكاتی دابەشكردن بۆیان گرنگە، بۆ دوركەوتنەوە لەم ئەگەرانە چەندین ڕێگە ئەگرنە بەر و هەوڵ ئەدەن زیانەكانی دواكەوتن بۆ نزمترین ئاست كەم بكەنەوە.

3–هۆكارەكانی دابەشكردن:

چاپەمەنیەكان یان دەزگاكانی پەخشی ڕۆژنامە بۆ دابەشكردنی بڵاوكراوەكان سود لە هەموو وەسیلەیەك وەرئەگرن، وەك ئوتۆمبێل، فڕۆكە، میترۆ، پاسكیل و پۆستی دەوڵەتی.

لە نێوان ئەمانە باشترین وەسیلە بۆ ناردنی ڕۆژنامە بۆ دەرەوەی شوێنی بڵاوكردنەوەی ڕۆژنامەكە فڕۆكە. چونكە لەماوەی یەك دوو سەعات پاش دەرچوونی ڕۆژنامەكە ئەتوانرێ ڕۆژنامەكە بگەیەنرێتە دوورترین شوێن وڵات.

بەڵام سەرەڕای ئەو یارمەتی دانەی كە بۆ ڕۆژنامەكان ئەكرێ، كەچی كرێی ناردن بە فڕۆكە هێندە بەرزە جگە لە هەندێ كاتی تایبەت نەبێ ناتوانرێ سود لەو وەسیلەیە وەربگیرێ.

پاسكیل بە پێچەوانەوە هەرزانترین وەسیلەیە، بەڵام ناوچەی كاركردنی دیاری كراوەو تەنیا لەناوشاردا بۆ دابەشكردنی ڕۆژنامە بەكاردێت، پۆستەش تەنیا ئەتوانێ بۆ هاوبەشەكانی ناو شار ڕۆژنامە ببات.

پاس و تاكسی هاتوچۆی نێوان شارەكان و ئەو ئۆتۆمبێلای كەلەنێوان شارەكاندا كار ئەكەن باشترین وەسیلەی گەیاندنی ڕۆژنامەن لە نێوان شارەكاندا چونكە هەم كرێكەیان هەرزانەو هەم هەر كاتێك ڕۆژنامەكە ئامادەی پەخش كرا لە گەراجەكاندا ئوتومبێلی هێڵەكان ئامادەن.

4–ڕۆژنامەی تایبەتی شارەكان:

هەندێ ڕۆژنامە هەیە بۆ ئەو شارانەی كە لە خۆیانەوە زۆر دوورنین چاپی تایبەتیان بۆ ئامادە ئەكەن، ئەویش لە ڕێگەی ئامادەكردنی ڕۆژنامەكە لە هەموو ڕوویەكەوە و ناردنی بۆ ئەو شارە. هەر لەبەر ئەمەشە ڕۆژنامە گەورەكان چاپی تایبەتیان بۆ شارەكانی تر هەیە بۆ ئەوەی ڕوخسارێكی ئەو شارەشی پێ ببەخشن لەهەندێ لە لاپەڕەكانی دا چەند بابەتێكی تایبەت لەسەر ئەو شارەی كە تێدا دەرئەچێ بڵاوئەكەنەوە.

بۆ نمونـه ئەگـەر چاپی هـەولێری ڕۆژنامەکـە هەنـدێ هـەواڵی لەسـەر هـەولێر تێـدا بێـت، ئـەوەی سلێمانی ئەو هەواڵانەی تێدا نابێ. هەروەها هەندێ جار چەند شوێنێك بەبۆشی بـەجێ دێڵن تاکو هەواڵ یان ئاگاداری ئەو شارەی تێدا بلاوبکرێتەوە.

هەڵبـەت ئـەبێت بـۆ هەنـدێ ئاگـاداری جێگـەی تایبـەت دابنرێـت، بـۆ نمونـە کەسـێك لـە سـلێمانی ئاگاداری لەسەر هوتێلێك بلاوکردوەتەوە، نابێ لـە چاپی هـەولێردا هـەڵبگیرێ یـان لابـدرێ. چونکه خاوەنی ئاگادارییەکە ئەیەوێ مسافری هەولێری بەبوونی هوتێلەکەی بزانن.

هەڵبژاردن و ئامادەکردنی وێنە لەکاری ڕۆژنامەنووسیندا

ڕۆژ لە دوای ڕۆژ گرنگی وێنە لە ڕۆژنامە هاوچەرخەکاندا زیاتر دەرئەکەوێ. لـە سـاڵی (1891) وە ڕۆژنامـەی(دەیلـی گرافیـك) ی چاپی لەنـدەن چاپ کردنـی وێنـەی لەڕۆژنامـەدا دەسـت پـێ کـرد و ڕۆژنامەی (ئکسلیڤەر)ی پاریسیش لە ساڵی 1910 – وە بە چاپ کردنی وێنـەی هـەواڵ گـۆڕانێکی

لەرازانەوەی ڕۆژنامەدا هێنایە ئاراوە. لەو کاتەوە نزیکەی هەموو بڵاوکراوە ڕۆژانەو هەفتانەکانی جیهان، هەواڵ و بابەتەکانی خۆیان لەگەڵ وێنەدا بڵاوئەکەنەوە.
حاڵی حازر جگە لە وێنەی ئاگاداری‌یەکان، بەلای کەمەوە 10٪ ی ڕۆژنامەکان بەوێنەی جۆراوجۆر ڕازاونەتەوە. پاش پەرەسەندنی تەلەفزیۆن لە جیهان و لەبەر گرنگی دانی خەڵك بە فیلمە سینەماییەکان و هەموو کارە وێنەییەکان، گرنگی وێنە بۆ بڵاوکراوەکان لە ساڵەکانی ئایندە زیاتر دەرئەکەوێ و دەزگاکانی ماکێت دروستکردنی ڕۆژنامەکان ناچار ئەبن بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ تەلەفزیۆن و سینەما کە دوو ڕەقیبی سەر سەختی چاپەمەنین، تەقەلایەکی زیاتر بدەن.
کەواتە لەبەر ئەو گرنگیە زۆرەی کەوێنە لە بڵاوکراوە نوێ کاندا هەیەتی، پێویستە دەزگاکانی ماکیت دروست کردنی ڕۆژنامەکان لە هەڵبژاردن و ئامادەکردنی کارە وێنەییەکاندا وردبینیەکی زیاتر خەرج بکەن، چونکە زۆر جار بەهای وێنەیەك لەسەدان لاپەڕەی هەواڵ و لێکۆڵینەوە گرنگترە.
وێنە لە ڕۆژنامەدا چوار ڕۆڵی کاریگەر ئەبینێ و هەریەکەشیان تەواوکەری ئەوی ترە.
1-زۆر جار وێنە خۆی لە خۆی دا هەواڵە. ئەبێ ئەوە بزانین کەوێنە لە هەندێ جێگادا تەواوکەری هەواڵەو لەهەندێ جێگاش دا بەتەواوی خۆی جێی هەواڵێکی نووسراو ئەگرێتەوە.
2-وێنە ڕاستەوخۆ خوێنەر ئەباتە ناو ڕووداوکەوە هەلی بینینی ئەو کەس و شتانەی کەلە ڕووداوەکەن بۆ ئەرەخسێنێ.
3-وێنە هۆیەکە بۆ سەرگەرمی خوێنەر، هەر لەبەر ئەمەشە بڵاوکراوەکان هەوڵ ئەدەن هەردەم وێنەی سەرنج ڕاکێش بڵاوبکەنەوە ئەڵێن وێنە خۆی لاپەڕەیەو لاپەڕەی بێ وێنە وەك چێشتی بێ خوێ وایە.
4-وێنە بناغەو پایەی کاری ماکێت سازی ڕۆژنامەیەو ماکێت سازەکان بەلەبەرچاوگرتنی جۆرو ژمارەی وێنەکان ماکێتی لاپەڕەکان ئامادە ئەکەن.
بڵاوکراوە وێنەدارەکان هەمیشە لەسەرنج ڕاکێشانی خەڵکی دا سەرکەوتوون، چونکە خەڵکیکی زۆر لەبەر خاتری وێنەی سەرنج ڕاکێش ڕۆژنامەئەکڕن. ئێستا لەبەر ئەو گرنگیەی کوێنە لە بڵاوکراوەکاندا بە دەستی هێناوە ڕۆژنامە گەورەکانی دونیا لە پاڵ بەشی ماکێت سازی دا، بەشی وێنەیان دروستکردوە ئەبێ بزانین ئەم بەشە لەبەشی وێنەگرانی پەیامنێرەکانی ڕۆژنامە جیاوازە و لەراستی دا بەشی وێنەگرتن لقێکی ئەو پێك ئەهێنێ.
بەشی وێنەگرتنی ڕۆژنامە پێش ئامادەکردنی ماکێت لەکاتی ڕوودانی کارەساتەکاندا هاوکاری دەستەی نووسەران ئەکات. هەواڵنێرە وێنەگرەکان زۆربەخێرا وێنەکان ئەگەیەننە ڕۆژنامەکە. ئەم بەشە لەکاری ئامادەکردنی بەڵگە وێنەییەکاندا کەلایەنی هەواڵدەری ڕۆژانە نییە، خۆی تێ

ناقورتێنێ، چونکە بەڕێوەبردنی ئارشیفی وێنەی ڕۆژنامەنووسی ئەرکی بەشی وێنەیە کە لەژێر چاودێری بەڕێوەبەری هونەری و دەستەی ماکێت سازی دا کار ئەکەن.

بەڕێوەبردنی هونەری ڕۆژنامە (بەرپرسی ماکێت سازی) هەمو ڕۆژێ ئێواران یان بەیانیان (بەپێی کاتی دەرچوونی ڕۆژنامەکان) پاش کۆبوونەوەی بەڕێوەبەرانی بەشەکان، ئەبێ پێش بینی پێویست بۆ وێنەدارکردنی لاپەڕەکانی خۆی بخاتەڕوو.

ئەو بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە کام هەواڵ پێویستی بەوێنە هەیەو زیاتر ئەبێ لەسەر کام وێنە کاربکرێت فەرمانی هەڵبژاردن و دیاری کردنی وێنە ئەدات و سەرۆکی بەشی وێنە کە لەبەر دەستی ئەودا کار ئەکات، وێنە پێویستەکان ئامادە ئەکات.

بەم جۆرە لەگەڵ ئامادەکردنی هەواڵ و بابەتە نووسراوەکانی تردا، پێویستە دەستەی ئامادەکەری ماکێتی ڕۆژنامەکە لەنێوان ئەو وێنانەی کە گەیشتونەتە بارەگای ڕۆژنامەکە باشترین و سەرنج ڕاکێش ترینیان هەڵبژێرێ و لەکاتی پێویست دا داوا ئەکرێ و بۆ هەندێ هەواڵ و بابەتی مۆنتیڤ یان کاریکارتێر دروست بکرێت.

هاوکات ئەبێ مانشێتی سەر وێنەکان و ڕونکردنەوەکانی ژێریان ئامادە بکرێ و جێگەی هەریەکەیان لەماکێتی لاپەڕەکاندا دیاری بکرێ و پاشان وێنەکان بۆ ئامادەکردنی گرافەر سازی بنێرێت. بۆ ئاشنا بوون بەو هەنگاوانەی سەرەوە لێرەدا هەریەکەیان بە جیا شی ئەکەینەوە.:

أ- هەڵبژاردنی وێنە:

ئەو وێنانەی کەلەبەشی ماکێت سازی دا بۆ چاپ کردن لەسەر لاپەڕەکاندا ئامادە ئەکرێن، لەچەند سەرچاوەیەکی جیاجیاوە دێن و جۆری دەسکەوتنی هەریەکەشیان جیاوازە: بۆ ئەو وێنانەی کەپێش بینی ئەکرێ لەهەواڵدابەکاربهێنرێت سود لە پەیامنێر و وێنەگرەکان وەرئەگیرێ لەسەرەتای کاری دەستەی ماکێت سازی دا کۆمەڵێ وێنە ئەگاتە لای بەڕێوەبەری هونەریو هەندێکی تریان پاشان لەکاتی ئامادەکردنی ڕۆژنامەکە ئامادە دەبێت. هەندێ وێنەی تری وەك مۆنتیڤ و کاریکاتێر بەفەرمانی بەڕێوەبەری هونەری لەناو رۆژنامەکەو لەلایەن بەشی وێنەوە ئامادە ئەکرێن وێنەکان لە ڕوانگەی سەرچاوەی هاتنیانەوە ئەکرێنە چەند دەستەیەکەوە:

1- ئەو وێنانەی کەلەلایەن پەیامنێرە وێنەگرەکانەوە بەهاوکاری بەشی هەواڵ ئامادە ئەکرێن. ئەم وێنانە لەهەموو ئەو وێنانەی تر کە ئەگەنە بەشی ماکێت سازی گرنگترن.

2- وێنە ئاشیفیەکان،ئەمانە ئەو وێنانەن کە بۆ ڕازاندنەوەی هەواڵێك کەوێنەی لەگەڵدا نییە لەئەرشیفی ڕۆژنامەکە دەردەهێنرێن. ئەبێ ئەوەش بزانرێ هەندێ جار کە وێنەی هەواڵێك ئامادەنیە ئەتوانرێ سود لەوێنەی ئەرشیفی وەربیگیرێ و هەواڵێکی وێنەدار بڵاوبکرێتەوە.

هەندێ جاریش وێنەکان ئەگەن، بەڵام بەکەڵك نایەن، بۆیە پەنا ئەبرێتە بەر وێنەی ئەرشیفی.

3- ئەو وێنانەی کەلە ئاژانسە نەتەوەیی یان نێو نەتەوەییەکانی وێنەوە ئەگەن. لەزۆربەی وڵاتانی دونیادا جگە لەبەشی وێنەی ڕۆژنامەکان، ئاژانسی تایبەت بە ئامادەکردنی وێنە هەیە و وێنە بە ڕۆژنامەکان ئەفرۆشن. هەندێ ئاژانسی نێو دەوڵەتی وەك (یونایتدپرس،ئاسۆشیتدپرس و هەواڵدەری فەرەنسا، بەشی وێنەیان هەیەو لە ڕێگەی (تەلەفۆن) یان (رادیۆ) و یاخود پۆستی هەوایی و زەمینیەوە وێنەکانی خۆیان ، بەو ڕۆژنامانەی جیهان کە ئیشتراکیان لەگەڵیاندا هەیە،ئەفرۆشن.

4- وێنەی پڕوپاگەندەیی، کەلەلایەن باڵوێزخانەکانی دەرەوە یان حزب و سەندیکا و ڕێکخراوەکانەوە ئەگەنە بارەگای ڕۆژنامەکە. ئەبێ بەو پەڕی بە ئاگاییەوە سود لەم جۆرە وێنانە وەربگیرێت.

5- ئەو نەخشەو کلێشەو ماکێتانەی کەبەفەرمانی بەڕێوەبەری هونەری بۆ وێنەدار کردنی هەواڵ یان بابەتێك کەوێنەی لەگەڵ نىیە ئامادە ئەکرێن.

6- وێنەی پێکەنیناوی وکاریکاتێر، کەلە دەرەوەی ڕۆژنامەکەو لەلایەن کەسانی پسپۆڕەوە ئامادە ئەکرێت و ئەفرۆشرێتە ڕۆژنامەکان.

7- ئەو وێنانەی کەلە وێنەگرە پیشەییەکان یان کەسانی تر ئەکڕێن هەندێ لەم وێنانە لەبەردەگمەنی و هەندێکی تریان لەبەر جوانییان، بۆ ڕۆژنامە زۆر گرنگن.

جگە لەو وێنانەی کەلەسەرەوە باسیان لێوە کرا ئەتوانرێ سود لە کلێشەی هەندێ وێنەی ناو ئەرشیفی ڕۆژنامەکە وەربگیرێ.

- بۆ ئەوەی بە خێرایی وێنەکان هەڵبژێرێت ئەو فیلمانەی کە لەلایەن پەیامنێرەکانەوە ئامادەکراون، لەبەشی وێنەگری دا ئامادە ئەکرێن و پێش ئەوەی بخرێنە سەر کاغەز لەبەشی ماکێت سازی (نیگاتیڤ) ەکەی ئەبینین و وێنەی پەسەندکراوو گونجاوی خۆیان هەڵ ئەبژێرێن. بۆ ئەم هەڵبژاردنەش سود لە مێزی شوشەیی تایبەت وەرئەگیرێ. نیگاتیڤەکان ئەخرێنە بەر ڕۆشنایی و بە ئاسانی وێنەکان ئەبینرێن و وێنە باشەکان دیاری ئەکرێن.
- وێنەی ئاژانسە ناوخۆیی و دەرەکیەکان لە ڕێگەی پەیکی خێرا یان پۆستی هەوایی و یاخود تەلەفۆن و رادیۆ و فۆتۆوە ئەگەنە ڕۆژنامە.
- هەندێ لە ڕۆژنامەکان دەزگای تایبەتی ناردن یان وەرگرتنی وێنەیان هەیە، وەك دەزگای بلینۆ یان زیمنس، پەیامنێر یان وێنەگرەکان لە شوێنی ڕووداوەکە وێنەکان ئەگرن و خێرا لە ڕێگەی ئەو دەزگایانەوە ئەیگەیەننە ڕۆژنامەکان.

- دەزگاکانی تەلەفزیۆن و تەلەگراف –ی حکومەت نێرەری بێ سیم یان سیمداریان هەیەو لەلایەن پەیامنێری ڕۆژنامەکانەوە بۆ ناردنی وێنەبەکارئەهێنرێن (ئێستا لە ڕێگەی ئینتەرنێت و فاکس میل و ڤیدیۆ چاپ – وە ئەوکارە ئەکرێت)...
- وێنەی تایبەت: زۆر جار ئەو وێنانەی کەلەلایەن ئاژانسە ناوخۆیی و دەرەکیەکانەوە ئامادە ئەکرێن بەشێوەیەکی گشتی و لەیەك کاتدا ئەدرێت بەهەموو ئەوڕۆژنامانەی کە لەگەڵ ئاژانسەکاندا هاوبەشییان هەیە. بەڵام هەندێ لە ئاژانسەکان بۆ هەندێ لەکڕیارەکانیان وێنەی تایبەت ئامادە ئەکەن و بەنرخێکی گرانتر ئەیفرۆشنە ڕۆژنامەیەکی دیاری کراو.
- گرنگی هەڵبژاردنی وێنەی ڕۆژنامە: بەڕێوەبەری هونەری ڕۆژنامە ئەبێ خاوەن زەوق و ئەزموونێکی باش بێت لەکاتی هەڵبژاردنی وێنەی ڕۆژنامەکاندا. وەك وتمان وێنە لەڕۆژنامەدا ڕۆڵی خوێی چێشت ئەبینێ. وەك چۆن چێشتی بێ خوێ دڵگیر نییە رۆژنامەی بێ وێنەش بەدڵی خوێنەر نابێ.

بەڕێوەبەری هونەری لەنێوان ئەو سەدان وێنەیەی کە ڕۆژانە ئەگەنە خوێنەر، هەڵیان ئەبژێری. بەشێوەیەکی گشتی لەکاتی هەڵبژاردنی ئەو وێنانەی کە بۆچاپ کردن لە ڕۆژنامەدا دیاری ئەکرێن، ئەبێ رەچاوی ئەم خالآنەی خوارەوە بکرێت:

1–بەهای هەواڵی و توانای دەربڕینی وێنەکان: لەکاتی هەڵبژاردنی وێنە بۆ ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانە، هەڵبژاردنی ئەو وێنانەی کە ڕووداوە تازەکان ئەخەنە روو لە هەموو شتێك گرنگترن. چونکە ئەم جۆرە وێنانە زۆر بەباشی راستیەکان ئەخەنە روو و بەپیشاندانی جێگەی ڕووداوەکە هانی خوێنەر ئەدەن تاکو بابەتە نووسراوەکەش بخوێنێتەوە.

2–بەهای هونەری وێنەکان: لەکاتی هەڵبژاردنی وێنەی هەواڵ پێویستە لایەنە هونەرییەکان وەك گۆشەی بینین،روناکی، سروشتی بوون و ماناو مەفهومی وێنەکە لەبەرچاو بگیرێ، هەروەها ئەبێ ئەو جۆرە وێنانە لەکاتی چاپکردنیاندا تاریك و کاڵ نەبن.

3- داخوازییە شەخسیەکانی مرۆڤ: وێنەش وەك هەواڵ و بابەتەکانی تری ڕۆژنامە ئەتوانێ هەڵگری ناوەرۆکێکی وابێت کە داخوازی و بۆچوون و هەستی مرۆڤەکان بخاتە ژێر کاریگەری خۆیەوە. هەر لەبەرئەمەشە رۆژنامە شەخسیەکان دەخاتە ژێر کاریگەری خۆیەوە. بۆیەش ڕۆژنامە شەخسیەکان زیاتر پەسەندن چونکە هەواڵی سەرسوڕهێنەر و سەرگەرمکەر چاپ ئەکەن و ئەم جۆرە وێنانەش لەبەرچاو ئەگرن.

4- تایبەت بوونی وێنە: وەك چۆن هەواڵە تایبەتیەکان ئەبنە هۆی بەناوبانگی ڕۆژنامەکان، وێنە تایبەتیەکان بۆ رۆژنامەیەك لە ململانێی ڕۆژنامەکان و راکێشانی سەرنجی خوێنەران رۆڵێکی کاریگەریان هەیە. ئەگەر هاتوو دوو وێنەی گرنگ دیاری بکرێت بۆ چاپ کردن و جێگەی

هەردووکیان نەبێتەوە، لێپرسراوی ماکیت سازی‌یەکە ئەبێ ئەو وێنەیان هەڵبژێرێ کەتایبەتە بە ڕۆژنامەکەی خۆی و لە ڕۆژنامەکانی تردا بڵاونەکرابێتەوە.

پاش هەڵبژاردنی وێنەکانی ڕۆژ، بەڕێوەبەری هونەری ئەبێ دەست بکات بە هەڵبژاردنی وێنەکانی ئارشیف و پێداویستی‌یەکانی خۆی لە ئارشیفی ڕۆژنامەکان لەڕێگەی نەخشەو مۆتیڤەوە تەواو بکات. پاش دیاری کردنی وێنەکان ئەندازەیان بگیرێت و پاشان بۆ ئامادکردنی گراڤەر ڕەوانەی گروپی گراڤەر سازی بکرێن.

جۆرەکانی وێنەی ئارشیفی:

وێنەی ئارشیفی ئەبێتە چەند گروپێکەوە:

یەکەم: وێنەی ئەو ڕووداوە سیاسی و ئابوری وکۆمەڵایەتی‌یانەی کە پاش چەند ڕۆژێک گەیشتونەتە ڕۆژنامەکە. وەکو ئەو وێنانەی کەلەدەرەوەی وڵات یان دەرەوەی جێگەی بڵاوبوونەوەی ڕۆژنامە یان گۆڤارەکە ئەگەن. ئەم وێنانە هەر چەندە وەك هەواڵ کۆن بوون، بەڵام لەبەرئەوەی لە هیچ جێگەیەکی تر بڵاونەکراونەتەوەو کەس نەیدیون، سەرنج راکێش ئەبن.

دووەم: ئەو وێنانەی کەلە ڕووداوە هونەری و کۆمەڵایەتیەکان گیراون. وەك ئەو وێنانەی کەلە ئارایشتگایەکی بەناوبانگ یان خەیاتێکی ناودارەوە ئەگەن و تازەترین مۆدێلی جل و بەرگ و تەسریحە و مکیاژکردنیان تێدایە.

سێیەم: ئەو وێنانەی کەبۆ کەسایەتیە جیاجیاکانی وڵات یان دەرەوەی وڵات گیراون. ئەم جۆرە وێنانە هەرچەند ساڵ جارێك کەتەمەنیان زیاد ئەکات و روخساریان بە شێوەیەکی دیار و هەست پێ کراو ئەگۆڕێ، تازەیی خۆیان لەدەست ئەدەن.

چوارەم: ئەو وێنانەی کەیەکسەر بۆ ڕووداوێك گیراون و چاپ کراون و پاش بەکارهێنانیان لە ئارشیفی ڕۆژنامەکە هەڵ ئەگیرێن.

لەناو ئەو چوار جۆرەی سەرەوە، جۆری چوارەمیان کەبە بایەخ ترە، چونکە بەلای کەمەوە جارێك لە ڕۆژنامەکەدا بڵاوکراوەتەوەو بابەتەکەشی کۆن بووە.

بەڵام لەهەندێ حاڵەتدا ئەگەر هاتوو ڕووداوێکی هاوچەشن ڕووی داو وێنەیەك دەست نەکەوت، ئەتوانرێ لەوێنە کۆنەکان بۆ تیشك خستنە سەرو سەرنج راکێشانی بابەتەکە کەڵکی لێ وەربگیرێ.

جۆری یەکەمی: ئەم وێنانە، واتە وێنەی ئەو ڕووداوانەی کە چەند ڕۆژێك پێشتر روویان داوە، تا ئەو کاتەی بەچاپ ئەگەن تازەن و ئەتوانرێ بەکاربهێنرێن، بەڵام دوای چاپکردن ئەچنە ریزی وێنە ئەرشیفی و ئیحتیاتەکانەوە.

جۆری دووەمی: وێنەکان، واتە ئەو وێنانەی کە بۆ ڕازاندنەوەو کاری هونەری گیراون، هەندێ جار لەگەڵ بابەتێك دا دائەبەزن کەلەگەڵیاندا بگونجێ و لەو لاپەڕە تایبەتیانەدا چاپ ئەبن کە پەیوەستە پێوەو هەندێ جاریش لە لاپەڕەیەکدا چاپ ئەبن کە پەیوەندی بەبابەتی وێنەکەوە نییە. لەم

حاڵەتەدا وێنەکان تەنیا بۆ ڕازاندنەوە بەکارهاتوون و بەهیچ جۆرێك پەیوەندییان بە بابەتەکانی ترەوە نییە. ئەم وێنانە کۆن نابن و هەرکاتێك بۆ یەکەم جار بڵاوبکرێنەوە تازەیی خۆیان لەدەست نادەن.

وێنەی کەسایەتییە ناوخۆیی و دەرەکییەکان کەبەزۆری لەوێنەی تر بچوکترن بۆ هەمیشە بەکاردێن. لەم وێنانە ئەو کاتە بەکاردێن کەیەکێك لەو کەسایەتیانە هەواڵێکی هەبێت، بەڵام هێشتا وێنەی تایبەتی ئەو هەواڵە نەهاتبێت، ئا لەوکاتەدا سود لەوێنە ئامادەیە ئەبینرێت ئەگەر هاتوو لە بابەتی هەواڵێکدا کەسایەتیەك ڕۆڵی دیاری هەبوو و لە پاڵ وێنە تازە ئامادەکراوەکەدا، وێنەیەکی تایبەتی کەسایەتیەکەش لە ئەرشیف دەردهێنرێت و سودی لێ وەردەگیرێ و ئەخرێتە پاڵ هەواڵەکەوە تاکو زیاتر بناسرێت.

لەبەرئەوەی وێنەی کەسایەتیەکان لە ڕۆژنامەکاندا زۆرجار بڵاوئەکرێتەوە، بۆ ئەوەی وێنەی یەك کەس چەند جارێك لەسەر یەك و لەیەك حاڵەتدا بڵاونەبێتەوە، ئەبێ بۆ هەر کەسایەتیەك چەندین وێنەو لەچەندین حاڵەت و وەستانی جیاجیا ئامادە بکرێت، بۆ ئەوەی هەرکاتێك پێویستی کرد وێنەیەك لەگەڵ هەواڵەکەدا دابەزێ کە لەگەڵیدا بگونجێ.

پلەو پایە کەسایەتیەکە تا بەرزتربێت ئەبێ وێنەی زیاتری لەئەرشیفی ڕۆژنامەکەدا هەبێ. بۆ ئەوەی پێداویستی ڕۆژانەی وێنەی کەسایەتیەکان لە ڕۆژنامەکاندا پڕ بکرێتەوە. ڕۆژنامە گرنگەکان ئەبێ پێش ئەوەی هەمانەکەیان خاڵی بێت، چەندین وێنەی هەموو کەسایەتیە کۆمەڵایەتیە پایە بەرزەکان، تەنانەت کەسایەتیە پلە دوو، سێ کانیش بەتایبەت ئەوانەی چالاکییەکانیان ئەبنە هۆی پێشکەوتنی ، ئامادە بکەن.

سیفەتەکانی پەیامنێر
و
مەرجەکانی پەیامنێری

هەر شتێك لە دونیادا پەیوەندی بە ژیانی کۆمەڵایەتیەوە هەبێت بە جۆرێك لە جۆرەکان سەرنجی مرۆڤ بۆلای خۆی رابکێشێ، لایەنی هەواڵی پێوەیە. هەر بۆیە بۆ هەموو ئەو بابەتانەی کەلە بڵاوکراوەکاندا وەك هەواڵ ئەخرێنە ڕوو هیچ بەربەست و سنوورێك نییەو لەهەموو کات و

شـوێنێکدا ئـەتوانرێ بـەدووی دا بگـەڕێ، لەهـەمان کاتـدا هەنـدێ ڕووداوی کۆمەڵایـەتی هـەن لەبەرئەوەی پەیامنێرەکە نەیدیون یان بە دوایاندا نەگەڕاوە کە بڵاوکراوەکاندا نەخراونەتە ڕوو.

هەندێ هەواڵ هەن لەهەر کات و ساتێکدا بخرێنە ڕوو سەرنجی بیسەران و خوێنەران بۆلای خۆیان ڕائەکێشن. ئەو کاتەی ئاژێری ماشینی ئاگر کوژێنەکە دەنگی لێ بەرز ئەبێتەوە، خەڵك بەشەوقەوە حەز ئەکەن بزانن مەسەلەکە چی‌یە؟ ئاگرەکە لە کوێ کەوتۆتەوە، زیانەکان چین و چەند کەس بوونەتە قوربانی؟ کاتێك شەڕو هەرایەك ڕووئەدا یان ماشێنێك دەعم ئەکات ماڵێك دائەڕوخێ و مەراسیمێك ئـەگێڕرێ. خـەڵك حـەز ئەکـەن شـارەزایی تـەواویان لەسـەریان دەسـت بکـەوێ، بـۆ دۆزینەوەی وەڵامی ئەم پرسیارانەو بەدواداچوونی خەڵك، پێویستە پەیامنێر هەمیشە لەبۆسەی هەواڵ دا بێت و بەسەرهاتی ڕووداوەکان لەکاتی خۆی دا ئامادە و بڵاوبکاتەوە.

بەم شێوەیە سەرچاوەکانی دەست کەوتنی هەواڵ زۆر بەربڵاوو دیاری نەکراون و تەنیا ئەوەی پێویستە پـەیامنێر بچـێتە مەیـدانی کۆمـەڵگا و بـەهۆی بینینـی ڕاسـتەوخۆ و پەیوەنـدی کـردن بەخەڵکەوە ئاگاداری ڕووداوو بەسەرهاتەکان بێت. پەیامنێر بۆ ئەوەی بتوانێ هەواڵەکانی دەست بکەوێ پێویستی بە کۆمەڵێ سیفەت و مەرجی دیاری کراو هەیە. گرنگترینیان ئەمانەن:

1- بۆنی هـەواڵ بکـات: پـەیامنێر پێویسـتی بەهەسـتی بۆنکردنی هـەواڵ هەیـە. پـەیامنێر ئـەبێت هەستی بۆن کردنی تیژ و دیدێکی بەهێز و توانـای لێکدانـەوەی هـەبێ و بزانـێ کـام هـەواڵ سـەرنج ڕاکێشەو کەی و چۆن و لەکوێ ئەتوانێ هەواڵی دەست بکەوێ.

پەیامنێری بۆنکـەری هـەواڵ ئـەتوانێ بـەردەوام لـە بۆسـەی هـەواڵی نـوێ دا بێـت و وەك ڕاوچییەکی شارەزاو زیرەك بە دووی نێچیردا بگەڕێ. پەیامنێر ئەبێت وەك ڕاوچی بە نێچیری بچووکیش ڕازی بێـت، بـەردەوام بـوون و ڕاهێنـان سـەرئەنجام ئەیگەیەنێتـە هـەواڵی سـەرنج ڕاکێش، کەواتـە ئەگـەر هەندێ جدار دەستکەوتی ئاسان نەبوو، پێویستە بەدوایدا بگەڕێ تا ئەیدۆزێتەوە.

بـۆ نمونـە هـەواڵی گرنگـی کۆمەڵایـەتی بـە زۆری (بـەڵام نـەك هەمیشـە) لـەلای کەسـایەتیە گەورەکاندایە، یان لەو جێگایانەدایە کەئەوان هاتوچۆی دەکەن.

بۆیـە ئـەبێ پـەیامنێر پەیوەنـدی بـەم کەسـانەوە بکـات و ئـەو هەواڵـە گرنگانـەیان لـێ وەربگـرێ کەلەلایانە، بەڵام لەبەرئەوەی ئەم کارە بۆ پەیامنێرێکی تازەکار دژوارە، ئەتوانێ بەدوای هـەواڵی کەم بایەختردا بگەڕێ تا ئەوکاتەی وورده وورده دەستی ئەگاتە هەواڵە گرنگەکان.

پەیامنێرێکی زیـرەك و هۆشـیار ئـەتوانێ لـەکاتی گـەڕان بـەدوای بابـەتێکی بەرواڵـەت بچووك و بـێ بایـەخ دا پـەنجە لەسـەر مەسـەلەیەکی گـەورە دانـێ و بـە بـەردەوام بـوون و مومارەسـەکردن توانـای هەواڵ ناسی خۆی پەرە پێ بدات.

2- لەسەرەڕێی هەواڵدا: پەیامنێر ئەبێ چاوەڕێی ڕێکەوتی هەواڵ نەکات و خۆی بەدوای ڕێگەی هەواڵدا بگەڕێ وەك چۆن پۆلیسی هاتووچۆ بۆ کۆنترۆڵ کردنی ماشێنەکان خۆی لەرێگەو کوچە و

کۆڵان و شەقامە کەم بایەخەکاندا حەشار ئەدا، پەیامنێریش پێویستە ڕێگاکانی هەواڵگیری و کاتی گونجاوی بەباشی بناسێ و پاش لێکۆڵینەوەیەکی ورد هەنگاوی بۆ بنێ.

بۆ نمونە لەکاتی ئاگر کەوتنەوەیەکداپەیامنێر لە جیاتی ئەوەی لە شەقامەکاندا پیاسە بکات یان دوکەڵی سۆپای تەلارەکان ببینێ و گوێ لە جێگەی دەنگی ماشێنی ئاگر کوژێنەکە بگرێ، ئەبێ ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە فەرمانگەی ئاگر کوژێنەوەوە هەبێ تاکو ئەگەر ئاگرێك کەوتەوە یەکسەر بە تەلەفۆن ئاگاداری بکەنەوە.

وەك چۆن ئەبێ بەسەبر و هێمنیەوە بەپێچەوانەی هاتنی ئاو مەلە بکەی بۆ ئەوەی بگەی بەسەرچاوەی ڕووبارێك ، پێویستە بە ورە و لەخۆبوردنەوە لەسەرچاوەی هەواڵێك نزیك بکەوێتەوە. ئەبێ بزانی کەتەنیا گەیشتن بە سەرچاوەی هەواڵ بەس نییە، بگرە ئەبێ شایستەیی و توانای چوونە ناوەوەی سەرچاوەکەیشت هەبێ.

3–پێویستی پسپۆڕی:

پەیامنێر ناتوانێ بۆ دۆزینەوەی هەواڵێك هەر لە بەیانیەوە تاکو شەو بەکوچەو شەقام و چێشتخانەو چایخانەو جێگا گشتییەکانا بگەڕێ، هەندێ جار لەوانەیە بەڕێکەوت پەیامنێرێك بگاتە جێگەیەك و ڕووداوێك لەوێ دا بقەومێ و پەیامنێرەکە هەواڵێکی سەرنج ڕاکێشی لەسەر بنووسێ. بەڵام ئەم جۆرە ڕووداوانە زۆر دەگمەنن، هەر بۆیە بۆ دۆزینەوەی هەواڵ چاپەمەنییەکان چەند مەڵبەندێکی دیاری کراوی هەواڵ لەبەرچاو ئەگرن و پەیامنێرەکانیش بەپێی پسپۆڕیان لەیەکێك یان چەند مەڵبەندێك لەو مەڵبەندانەدا دەست ئەکەن بە گەڕان و بەدواداچوونی هەواڵ. بەم جۆرە هەندێ لە پەیامنێرەکان بەشێوەیەکی دیاری کراو لەدام و دزگا حکومییەکان یان تایبەتییەکاندا بەدوای هەواڵدا ئەگەڕێن پەیامنێری ئابووری لەوەزارەتی ئابووری و بانك و بۆسەو ژووری بازرگانی دا کار ئەکات و پەیامنێری سیاسی لە ئەنجومەنی وەزیران و وەزارەتی دەرەوەو پەرلەمان دا کار ئەکات.

پەیامنێری وەرزشی لە یاریگاو ڕێکخراوە وەرزشییەکان و پەیامنێری ڕووداوەکانیش لە پۆلیسخانە و پزیشکی یاسایی و دادگاکاندا بە دووی هەواڵدا ئەگەڕێ. بەڵام بە شێوەیەکی گشتی ئەبێ پەیامنێرەکان بۆ دەستکەوتنی هەواڵ بچنە ناو خەڵکەوە.

4–چوونە ناو خەڵکەوە: هەواڵ بابەتێکی کۆمەڵایەتییەو لە کۆمەڵگاوە سەرچاوە ئەگرێ و بۆ کۆمەڵگاش ئەگەڕێتەوە، پەیامنێرێك ئەگەر بیەوێ توانای هەواڵناسی خۆی پەرە پێبدات پێویستە لە قاوغی ژیانی فەردی خۆی دەرچێ و بچێتە ناو خەڵکەوە و سەر بە هەموو کونێکدا بکات و زۆر بەوردی سەیری چواردەوری خۆی بکات وگوێ بۆ هەموو قسەیەك هەڵخات و لە پرسیار کردن نەکەوێ.

پەیامنێر ئەبێ بزانێ مرۆڤ باشترین وەسیلەیە بۆ لێکۆڵینەوە لەسەر مرۆڤی تر، هەر لەبەر ئەمەشە ئەگەر چەند کەسێك لە جێگەیەکدا کۆببنەوە، ئەوا زەمینەی دەستکەوتنی هەواڵ ئەڕەخسێ. هەر هەواڵگرێك بیەوێ هەواڵێکی دەسکەوێ ئەتوانێ بە چوونە ناو خەڵکەوە بگاتە ئامانجەکەی، بەڵام ئەو قسەیەی کەلەنێوانیاندا ئەکرێ قسەی ئاسایی ڕۆژانەو لایەنی هەواڵی پێوە نییە، بۆیە پێویستە پەیامنێر بەتاك پەیوەندییان پێوە بکات.

زۆرجار لەو قسەو باس و خوازانەی کەلەنێوان پەیامنێرێك وچەند کەسێك لە چێشتخانە یان شەمەندەفەردا ئەکرێ شارەزایی و زانیاری بەسود بەدەست دێت، چوونە ناو کرێکارانی کارگەیەك یان فەرمانبەرانی فەرمانگەیەك و یاخود ئەندامانی سەندیکا یان حیزبێك هەمان دەسکەوتیان ئەبێ، بەتایبەت ئەگەر ئەو پەیوەندی‌یانەی کەئەبیسترێ پتەوو لەناخەوە بێت.

چوونە ناو خەڵك تەنیا بۆ دەستکەوتنی هەواڵ بۆ پەیامنێر گرنگ نی‌یە، بەڵکو پێویستە پەیامنێر بەوچوونەی لە ئازار و خواست و پێداویستیەکانی خەڵك بە ئاگا بێتەوەو دەنگی ئەوان لەڕێگەی نووسینەکانی‌یەوە بەرجەستە بکات.

پەیامنێرەکان لەبەرئەوەی پەیوەندییان لەگەڵ بەرپرسەکانی حکومەتدا هەیەو ئاگاداری کێشەوگرفتەکانی ئەوانن، ئەتوانن لەڕێگەی بڵاوکردنەوەی کێشەکانی خەڵك و حکومەت هەردوولایان لەیەك نزیك بکەنەوە لێکحاڵی‌بوون و هاوکاری و هەلی بەدەستهێنانی ئامانجە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتیەکان بڕەخسێنن.

5-دروستکردنی دڵنیایی:

پێویستە پەیامنێر رۆژ لەدوای ڕۆژ ئاسۆی بینینی فراوانتر بکات، بۆ ئەوەی لەکاری هەواڵگری دا سەرکەوتن بەدەست بهێنێ، ئەبێ پەیامنێر رێگەی خۆی لە تۆڕی گەورەی پەیوەندی‌یە کۆمەڵایەتیەکاندا بدۆزێتەوەو بچێتە ناو سەرچاوەکانی هەواڵەوە. ئاشنایی پەیامنێر لەگەڵ ئەو کەسانەی کەسەرچاوەی هەواڵن ئەبێتە هۆی دروست بوونی دڵنیایی لای پەیامنێر و هەواڵدەر و ئەتوانن هاوکاری یەکتری بکەن.

پەیامنێر بۆ ئەوەی سەرکەوتووبێ لە پەیوەندی‌یەکانی لەگەڵ سەرچاوەی هەواڵدا، ئەبێ چەند سیفەتێکی گرنگی تێدا بێ ، لەم بارەیەشەوە گرنگترین سیفەتەکانی پەیامنێر ئەبێ سەنگین بێ، نیاز پاکی و تێ گەیشتنی هەبێ، بەڵام لەسەرووی هەموویەوە پاراستنی نهێنی ودڵنیاکردنەوە گرنگە.

هەر پەیامنێرێك ئەوسیفەتانەی تێدابێ هەموو دەرگاکان لەڕوویدا ئەکرێنەوەو لەهەموو جێگەیەکدا پێشوازی لێ‌ئەکرێ، ئاشکرایە کە ڕێك و پێکی دەرەکی و پاکی دەروون و بەتوانایی لە کارەکەدا لەمەرجە گرنگەکانی سەرکەوتنی پەیامنێرن.

6-هەڵگرتنی ئادرێسی سەرچاوەی هەواڵەکان:

دڵنیاکردنەوەی کەسایەتییە کۆمەڵایەتییەکان و ئەو کەسانەی کەبەهۆی کارو پلەو پایەکانیانەوە ئەبنە سەرچاوەی هەواڵ، تەنیا لەبەر پەیوەندییەکی فەردی و دۆستانە نییە، بەڵکو بۆ ئەوەشە کە پەیامنێرەکان بتوانن لە ڕێگەیانەوە بچنە ناو هەموو سەرچاوەکانی هەواڵەوەو لەکاتە حەساسەکاندا زانیاریان لێوەربگرن، لەبەر ئەوە پاراستنی پەیوەندی دۆستانە لەگەڵ ئەو کەسانەی کەلەوانەیە بتوانن هەواڵێك بخەنەبەردەست پەیامنێر گرنگ پێویستە بۆیە بۆ ئەم پەیوەندی کردن بەم جۆرە کەسانەوە ئەبێ هەردەم دەفتەرێکی بچوکی پێ بێت و ناوو ژمارەی تەلەفۆن و ئادرێسی ئەوانی تێدا تۆمار بکات. ئەم دەفتەرە یەکێکە لە گرنگترین کەرەستەکانی کاری پەیامنێر و ئەبێ بە عیشقەوە ڕێکی بخات و بیپارێزێ.

پەیامنێر ئەبێ لەرێگەی سود وەرگرتن لەم دەفتەرەوە بزانێ سەرچاوەکانی هەواڵی ئەو، بەیانیان لەکوێ کار ئەکەن؟ شەوان بۆ کوێ ئەڕۆن؟ کەی ئەخەون و بەیانیان کەی لەخەو هەڵئەسن. ئایا لەکاتی پێویست(بۆ نمونە لەدەمی خەوتندا) ئەتوانێ پەیوەندییان پێوە بکات؟ هەروەها ئەو ژمارە تەلەفۆنانەی کە ئەتوانێ لە سەعاتە جیاجیاکاندا پەیوەندی بکات چەندە؟ هەر پەیامنێرێك کاتێ ئەبێتە خاوەن دەفتەرێکی ئادرێس، ئەبێ بزانێ چۆن سوودی لێوەرئەگرێ و لەچی کاتێکدا ئەو دەفتەرە ئەتوانێ یارمەتی بدات.

7–لێکۆڵینەوە لەسەر بەڵگەنامەکان:

ئامادەکردن و تەواوکردنی زانیارییەکانی پەیامنێر لە ئارشیفێکی تایبەتی دا لە مەرجە گرنکەکانی دەسکەوتنی هەواڵە. ئەو دەفتەری ئادرێسەی کە لەسەرەوە باسمان لێوەکرد، لەڕاستی دا بۆ خۆی ئارشیفێکی تایبەتەو هەردێر یان پەڕەیەکی پەیوەندی بە کەسێکی دیاری کراوی ئەوەوە هەیە، هەبوونی ئارشیفێکی دەوڵەمەند تەواوکەری ئادرێسەکەیە– ئەبێ بزانرێ بابەتی هەواڵێك لەبەرئەوەی لە هەلومەرجێکی تایبەت ڕووئەدات و باسکردنی لەناو کۆمەڵدا دەنگ ئەداتەوە لەگەڵ مەسەلە ئاساییەکاندا جیاوازە هەر لەبەرئەمەش گرنگیی هەیە.

پەیامنێر بۆ ئاشکرا کردنی ڕووداوە کۆمەڵایەتیەکان هەمیشە پێویستی بە زانیاری تەواوکەر هەیە. ئەم زانیاریانەش لە ڕێگەی سود وەرگرتن لە بەڵگەنامەو ئارشیفەوەئەبێ، وەرگرتنی ئامارێکی نوێی ئابووری لەمەسئولێکی دیاری دەوڵەت ، بێ گومان بۆ پەیامنێرێك بەهایەکی زۆری هەیە. بەڵام ئەگەر ئەم ئامارە لەگەڵ ئامارە کۆنەکەدا بەراورد نەکرێ و خوێنەران لە گۆڕانەکانی باری دارایی وڵات ئاگادارنەکرێتەوە گرنگی ئەو هەواڵە دەرناکەوێ بەم جۆرە ئەگەر ئەو زانیاریانەی کە پەیامنێرەکە دەستی کەوتوە نابێتە هۆی فراوانبوونی زانیاری پێشووی خوێنەران، بڵاوکردنەوەیان هیچ بایەخێکی نابێ.

پێویستە بزانین کەبەشێکی فراوانی ئەو هەواڵ وزانیاری‌یە تایبەتی‌یە کۆمەڵایەتیانەی کە بۆ پەیامنێر گرنگن، لە ئارشیفە گشتی‌یەکان و ئەو بەڵگەنامانەی کەلەلایەن کەسانی پیشەوەرەوە ئەپارێزرێن شاراونەتەوە.

ئەم پسپۆڕانە کە زۆرجار بۆ خوێندنەوە و لێکۆڵینەوە تایبەتیەکان خۆیان ئامادە ئەکەن، پەیامنێر دەستی بگات بە زانیاری‌یەکانی بەڵام ئەگەر پەیامنێر پەیوەندی دۆستانەیان لەگەڵدا ببەستێ ودڵنیاییان بەدەست بهێنێ ئەنجامی لێکۆڵینەوەکانیان ئەخەنە بەردەستی.

جگە لە بەڵگە تایبەتیەکانی ئەو جۆرە کەسانە کە زۆر جار لەئارشیفە تایبەتیەکاندا ئەپارێزرێ، پەیامنێر ئەتوانێ سوود لەکتێبخانەو ئارشیفە نەتەوەییەکان و بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەو ئەنجوومەنە زانستی و کۆمەلایەتییەکان وەربگرێ زانیاری‌یەکانی خۆی پێ دەوڵەمەند بکات.

8–تەواوکردنی زانیاری‌یە گشتی‌یەکان:

بۆ تەواوکردنی زانیاری‌یە گشتی‌یەکان بۆ پەیامنێر هیچ تخوب و سنورێك نی‌یە، پێویستە پەیامنێر بۆ تەواوکردنی زانیاریە گشتی‌یەکانی خۆی هێندە پێشکەوێ هەتا وەکو دایرەتولمەعاریفێکی هەمیشەیی و گەڕۆکی لێ دێ. کاتێك باسی سیاسەت و ئابوری ئەکرێت، یان مەسەلەیەکی کۆمەڵایەتی‌و یاسایی دێتە ئاراوە و قسە لەسەر فەزا ئەکرێ، ئەبێ پەیامنێر لەهەموان زیاتر بەئاگا بێت.

ئەرکی کۆمەڵایەتی و پڕ لە مەسئولیەتی هاوکارانی چاپەمەنی وائەخوازێ کە بۆ شایستەی زیاتری ئەو پایەیە، بەهیچ جۆرێ غافڵ نەبن لەخۆفێرکردن و تەواوکردنی زانیاری‌یەکانیان. چونکە رۆژنامەنووسان و فەرمانبەران پەیوەندییە کۆمەلایەتیەکان و گۆڕانگارییەکانی جیهانیان لەئەستۆدایە. لەسەریانە پێش هەموو کەسێك فێری پێشکەوتنە زانستی و کۆمەڵایەتیەکان بن پاشان بیگوێزنەوە بۆ ناو کۆمەڵگا، کەواتە ئەگەر پەیامنێرێك نەتوانێ دەرك بە گۆڕانکاری و پێکشەوتنەکانی جیهان بکات، زانیاری‌یەکان تەنیا لای پسپۆڕەکان ئەمێننەوەو بەهۆی نەگواستنەوەی بۆ ناو کۆمەڵ پێش کەوتنە مەدەنیەکانی مرۆڤایەتی دەرگای لەڕوودا دائەخرێ ودیدوارێکی بەرز لەنێوان زانایان و کۆمەڵگادا دروست ئەبێ و بەرلەهەر پێشکەوتنێکی تەکنیکی و زانستی نوێ ئەگرێ.

کەواتە ئەتوانرێ بوترێ کۆکردنەوەی یەك لەدوای یەکی زانیاریەکان و تەواوکردنی شارەزاییە گشتی‌یەکان لە ئەرکە زۆر گرنگەکانی پەیامنێرەو بگرە تەنیا ڕێگایە بۆ کاری گەڕان بەدوای هەواڵدا هەر پەیامنێرێك بەم شێوازە کار بکات کاتێك هیچ کاتێك بەهەڵەدا ناچێ، چونکە ئەتوانێ لەڕێگەی شارەزاییەکانی خۆیەوە لەهەموو کون و کەلەبەرێکی بابەتەکە بەئاگابێت و هەر جۆرە نهێنی‌یەك کەلەهەواڵەکەدا ئەبینرێ ئاشکرا بکات وهەواڵێکی راست بخاتە بەردەستی خەڵك.

9–خێرایی لەکاردا:

لەرووی گرنگی‌یەوە کات لەهۆیەکانی راگەیاندنا بە پلەی یەکەم دێت و نووسەران و ئامادەکەرانی هەواڵ ئەبێ هەمیشە هۆکار و هەلومەرجەکانی کارەکەیان لەگەڵ ئەوکاتەی کەلەبەردەستیاندایە لە بەرچاوبگرن.
گرنگی پەلەکردن لە ئامادەکردن و ناردن و بڵاوکردنەوەی هەواڵ تا ئەو رادەیەیە کە هەموو سیفەتەکمانی تری پەیامنێری بەبێ ئەم سیفەتە بچووك و بێ بایەخ بێتە بەرچاو. چونکە ئەو هەواڵەی کە پەیامنێرێکی ورد بین و زیرەك ئامادەی ئەکات، بەڵام درەنگ ئەینێرێ بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە لە رۆژنامەکەدا، بەهاکەی کەمترە لەهەمان هەواڵ کە پەیامنێرێکی تر بەشێوەیەکی نوقسان ئامادەی ئەکات بەڵام لەکاتی خۆی دا بڵاوی ئەکاتەوە.
بۆ خێرابوون لەکاتدا، نووسەرانی چاپەمەنیەکان ئەبێ هەر 24 سەعاتە کە بەدرێژایی 365 رۆژی ساڵ ئامادەی کار بن و هەر بە گەیشتنی یەکەم زانیاری لەسەر رووداوێکی گەورە، بێ گوێ دانە کات و شوێنی رووداوەکە دەست بەکاربن. هەر لەبەرئەمەشە پێویستە پەیامنێرەکان تەندروستی‌یەکی باشیان هەبێ.

10- پاراستنی بنەماکانی بێلایەنی:

وەك لە پێشدا وتمان پاراستنی بێ لایەنی یەکێکە لە سیفەتە بنچینەییەکانی پەیامنێر. پەیامنێر ئەبێ لەکاتی ئامادەکردنی هەواڵ یان هەربابەتێکی تردا، تێبینی و مەبەستە تایبەتیەکان وهاوڕێیەتی‌یەکان بخاتە لاوەو هەواڵەکە وەکو خۆی کەڕووی داوە ئامادە بکات.
پاراستنی بنەماکانی بێ لایەنی وا لە نووسەرانی چاپەمەنیەکان ئەکات خۆیان لە دادوەری لە بارەی رووداوەکان بپارێزن و رای دژیان بۆ هیچ کەسێك نەدەن. هەرچەندە دەربڕینی رای تایبەتی رۆژنامەنووسان لەهەندێك جێگادا گرنگەو خەڵك حەزی لێ ئەکات، بەڵام ئەبێ بزانین کەهەواڵ نووسین جیاوازە لە نووسینی بابەت. یان شی‌کردنەوەی بابەتێکی تر، چونکە نووسینی هەواڵ تەنیا پێویستی بەگێڕانەوەی چۆنیەتی روودانی هەواڵەکە هەیە. پاراستنی بنەماکانی بێ لایەنی بەمانای ئەوە دێ کە ئامادەکەرانی هەواڵ خۆیان هەڵنەقورتێننە ژیانی تایبەتی خەڵکەوەو نەبنە هۆی ئابڕوو بردنی خەڵکانی تر.

11- رەفتاری کۆمەڵایەتی گونجاو:

رۆژنامەنووس کەسایەتیەکی کۆمەڵایەتی‌یە، پەیوەندی لەگەڵ هەموو چینەکانی کۆمەڵدا هەیە، بۆ سەرکەوتن لەم کارە پڕ مەترسی‌یە کۆمەڵایەتییەدا، پێویستە رۆژنامەنووس بە جۆرێك لەناو کۆمەڵدا دەرکەوێ کەهەموو کەس و لایەنێك رێزی لێ بگرن و باوەشی بۆ بکەنەوە. حەتمەن ئەو کۆمەڵە جیاجیایانەی کە رۆژنامەنووس پەیوەندی پێییانەوە هەیە رەفتاری کۆمەڵایەتی جیاوازیان هەیە، بەڵام کۆمەڵێ بنەما هەیە کەبەلای هەموو، یان زۆرینەی کۆمەڵگاوە پەسەندە، بۆیە پێویستە پەیامنێر ئاگاداری ئەو بنەمایانە بێت و جێبەجێیان بکات.

ڕێزگرتن لەو کەسەی کەلەبەرامبەردایەو ڕێك و پێکی جل و بەرگ و مووی سەرو ڕووخسار، ڕێزگرتن لەکار، گوێ گرتن لەقسەی خەڵکانی تر، چۆنیەتی هەڵس و کەوت و ڕێکردن، قسەی خۆش، خۆپاراستن لەبەکارهێنانی وشەی سووك و بازاڕی و دەربڕینی ڕای بێ جێ... هتد، ئەمانە هەموویان ئەتوانن بەشداربن لەسەرکەوتن یان شکست هێنانی ڕۆژنامەنووسدا.